

Beheerplan Natura 2000 Veluwe (057)

≡ provincie
Gelderland

December 2017

Beheerplan Natura 2000 Veluwe (057)

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Gelderland op 23 januari 2018

Vastgesteld door het Ministerie van LNV op 9 maart 2018

Vastgesteld door het Ministerie van Defensie op 2 maart 2018

Inhoudopgave

	Samenvatting	5
1	Inleiding	9
	1.1 DeVeluwe en Natura 2000	9
	1.2 Het beheerplan	9
	1.3 De juridische status van het plan	9
	1.4 Taskforce Veluwe	10
	1.5 Vaststelling van het plan	10
	1.6 Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)	10
	1.7 Leeswijzer	11
2	Begrenzing en Natura 2000-doelen	13
	2.1 Begrenzing	13
	2.2 Natura 2000-doelen	14
	2.2.1 Algemene doelen	14
	2.2.2 Doelen op landschapsschaal: Hogere Zandgronden	14
	2.2.3 Gebiedsspecifieke doelen	15
3	Ambitieniveau, afwegingen en keuzes	19
	3.1 Inleiding	19
	3.2 Kwalitatief hoogwaardige natuur	19
	3.3 Beleid	20
	3.4 Ruimte voor bestaand en toekomstig gebruik	21
	3.5 Beperking administratieve lasten	24
4	Landschapsecologische systeemanalyse	25
	4.1 Inleiding	25
	4.2 Globale kenschets	25
	4.3 Knelpunten	26
	4.4 Oplossingsrichtingen	28
5	Visie op doelbereik	31
	5.1 Inleiding	31
	5.2 Beheerstrategie op landschapsschaal	31
	5.3 Doelbereik van de habitattypen	32
	5.3.1 Stuifzand en heiden	33
	5.4 Doelbereik van de habitatsoorten	45
	5.5 Doelbereik vogelrichtlijnsoorten	48
6	Maatregelen	55
	6.1 Inleiding	55
	6.2 PAS-herstelmaatregelen	55
	6.3 Natuurbeheer	59
	6.4 Overige Maatregelen	61
	6.5 Verbetering en uitbreiding van habitats in de tweede en derde beheerplanperiode	65

7	Bestaand gebruik	67
7.1	Inleiding	67
7.2	Definities	67
7.3	Hoe worden regelmatig terugkerende activiteiten beoordeeld?	68
7.4	Effecten van bestaand gebruik op de instandhoudingsdoelstellingen	68
7.5	Bestaand gebruik op de Veluwe	69
8	Vergunningverlening en handhaving	73
8.1	Inleiding	73
8.2	Wat moet een initiatiefnemer doen?	73
8.3	Vergunningverlening voor projecten waarbij stikstof vrijkomt	76
8.4	Handreiking voor bedrijven	76
8.5	Toezicht en Handhaving	77
8.6	Fysieke veiligheid en Natura 2000	78
9	Sociaaleconomische aspecten	79
9.1	Inleiding	79
9.2	Resultaten van het onderzoek	79
9.3	Positieve sociaaleconomische aspecten	80
9.4	De rol van het beheerplan bij sociaaleconomische aspecten	81
10	Uitvoering en monitoring	83
10.1	Uitvoering	83
10.2	Monitoring en evaluatie	83
11	De Veluwe op de kaart	87
11.1	Inleiding	87
11.2	De kaart met de Natura2000-begrenzing	87
11.3	De Habitattypenkaart	87
11.4	De Leefgebiedenkaart	89
11.5	De Kanskaart	90
11.6	De Maatregelenkaart	92
11.7	Waterbeschermingszones	92
	Literatuur	93
	Bijlagen	
	Bijlage 1 Maatregelentabel	
	Bijlage 2 Toetsingskader voor nieuwe ontwikkelingen	
	Bijlage 3 Ecologische onderbouwing	
	Bijlage 4 Tabel doelbereik	
	Bijlage 5 Leefgebiedenkaarten	
	Bijlage 6 Kanskaart	
	Bijlage 7 Kaart beschermingszones	

Samenvatting

De Veluwe is een Natura 2000-gebied

De Veluwe is door de staatssecretaris van Economische Zaken aangewezen als Natura 2000-gebied (besluit van 11 juni 2014, bekendgemaakt 26 juni 2014, Stcrt 2014, 17732 en gewijzigd bij besluit van 29 september 2016).

Natura 2000 is een Europees netwerk van natuurgebieden. Het doel van Natura 2000 is om de soortenrijkdom (biodiversiteit) in de natuur in stand te houden en zo mogelijk te verbeteren. Bij Natura 2000 gaat het enerzijds om ontwikkeling door het nemen van maatregelen en anderzijds om bescherming door het stellen van regels.

In het aanwijzingsbesluit zijn de grenzen en de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen. Voor de Veluwe zijn instandhoudingsdoelen opgenomen voor 18 habitattypen en 7 habitatsoorten en 10 vogelrichtlijnsoorten.

Het beheerplan

Voor elk Natura 2000-gebied wordt een beheerplan opgesteld. Dit Natura-2000 beheerplan geeft aan waar de natuur op de Veluwe verder wordt ontwikkeld zodat wordt voldaan aan de Natura 2000-doelstellingen. Het geeft tevens aan voor welke activiteiten een vergunning moet worden aangevraagd op grond van de Wet natuurbescherming.

Het beheerplan is opgesteld door de provincie Gelderland. De provincie is daarbij geadviseerd door de Taskforce Veluwe. In de Taskforce zijn de terreinbeheerders, het bedrijfsleven, overheden en maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd.

Het beheerplan heeft in het najaar van 2016 in ontwerp ter visie gelegen. Hierop zijn ruim 50 zienswijzen ingediend. De zienswijzen zijn beantwoord in een Nota van Antwoord. Na verwerking van de zienswijzen en een aantal ambtshalve of tekstuele verbeteringen hebben de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de minister van Defensie en Gedeputeerde Staten van Gelderland het beheerplan Veluwe vastgesteld.

Tegen het besluit tot vaststelling van dit plan staat beroep open bij de rechtbank Gelderland. Beroep kan worden ingesteld tegen de beschrijvingen van projecten of andere handelingen die op grond van artikel 2.9 lid 1 van de Wet natuurbescherming zijn vrijgesteld van de vergunningplicht en handelingen die op grond van artikel 3.3 lid 7, artikel 3.8 lid 7 en artikel 3.10 lid 2 van de Wet natuurbescherming zijn vrijgesteld van de vergunningplicht.

Geen beroep kan worden ingesteld tegen de onderdelen van het beheerplan die voortkomen uit het Programma Aanpak Stikstof. De gebiedsanalyse en de maatregelen die daarin zijn opgenomen zijn eerder al vastgesteld door de staatssecretaris van Economische Zaken, de minister van Infrastructuur en Gedeputeerde Staten van alle provincies.

Het beheerplan Veluwe heeft een maximale geldigheidsduur van zes jaar. Het bevoegd gezag heeft de mogelijkheid na deze zes jaar de geldigheid van het beheerplan met zes jaar te verlengen. Er moet dan wel een evaluatie hebben plaatsgevonden waaruit blijkt dat een verlenging gerechtvaardigd is en het opstellen van een nieuw beheerplan niet noodzakelijk is.

Ambities van de provincie Gelderland bij dit beheerplan

De provincie Gelderland heeft met dit beheerplan de volgende ambities:

- Een kwalitatief hoogwaardige natuur op de Veluwe
- Realisatie van de gestelde Natura 2000-doelen
- Een prettige woonomgeving
- Ontwikkelingsmogelijkheden voor bedrijven
- Duidelijkheid voor bedrijven en minimale administratieve lasten
- In de tijd consistent beleid en consistent beheer van de Veluwe

Knelpunten

Om de instandhoudingsdoelstellingen te halen moeten habitats en leefgebieden worden uitgebreid en moeten knelpunten worden opgelost. Op de Veluwe gaat het daarbij vooral om vermisting en verzuring door stikstofdepositie, verstoring door recreatie, verdroging en versnippering van habitats en leefgebieden. In dit eerste beheerplan, dat een periode van 6 jaar bestrijkt, ligt het accent op het voorkomen van verdere achteruitgang.

Het Programma Aanpak Stikstof (PAS)

Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) is een programma dat is opgesteld door het Rijk en de provincies. Het doel van het PAS is het creëren van ontwikkelingsruimte voor economische sectoren zoals landbouw, industrie en verkeer binnen de regels van de Wet natuurbescherming. Het gaat hierbij om sectoren waarbij sprake is van uitstoot van stikstof. Een stof die bijzonder schadelijk is voor de meeste Veluwe natuur. Door middel van maatregelen aan de bronnen ter vermindering van uitstoot in combinatie met extra maatregelen in de natuur om het effect van stikstof te verminderen wordt toename van schade voorkomen.

In het kader van het PAS is een gebiedsanalyse voor de Veluwe opgesteld. Deze gebiedsanalyse is samengevat in hoofdstuk 4. De PAS gebiedsanalyse voor de Veluwe is als onderdeel van het Programma Aanpak Stikstof vastgesteld door de Staatssecretaris van Economische Zaken en de Minister van Infrastructuur en Milieu en is op 1 juli 2015 in werking getreden. Nadien is het Programma Aanpak Stikstof enkele malen herzien. De actuele versie van de gebiedsanalyse is te vinden op de website <http://pas.natura2000.nl/>.

Doelbereik

Het accent van deze eerste planperiode ligt op het voorkomen van achteruitgang. Dat doel wordt naar verwachting in deze planperiode nog niet op alle onderdelen voldoende bereikt. Belangrijke externe factoren zoals de stikstofdepositie zullen in deze planperiode nog niet tot de gewenste waarden kunnen worden teruggebracht. Ter compensatie zijn in dit plan ook maatregelen in de zin van kwaliteitsverbetering en uitbreiding opgenomen. In de praktijk blijkt verdere achteruitgang vaak slechts te voorkomen door kwaliteitsverbetering en uitbreiding.

Maatregelen

Het beheerplan bevat maatregelen om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. De maatregelen voor de eerste beheerplanperiode zijn:

- Natuurbeheersmaatregelen
- Maatregelen in het kader van het Programma Aanpak Stikstof
- Overige maatregelen, zoals o.m. het opstellen en uitvoeren van een recreatiezoneringsplan.

Vergunningverlening en handhaving

Op 1 oktober 2005 is de Natuurbeschermingswet 1998 gewijzigd en is een vergunningplicht voor Natura 2000-gebieden ingevoerd. Dat wil zeggen dat voor activiteiten waarbij op voorhand, significante schade aan de Natura 2000-doelen, niet kan worden uitgesloten, een vergunning is vereist. Op 1 januari 2017 is de Natuurbeschermingswet vervangen door de Wet natuurbescherming. De vergunningplicht is daarin nagenoeg ongewijzigd overgenomen. In dit plan wordt beschreven voor welke activiteiten een vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming dient te worden aangevraagd.

Uitvoering en monitoring

De provincie staat borg voor de uitvoering van de maatregelen. Over de uitvoering worden afspraken gemaakt met relevante partijen (terreinbeheerders, medeoverheden en ondernemers) in goed overleg met eigenaren, beheerders en omgeving. De uitvoering van maatregelen en de ontwikkeling van de doelen worden door de provincie gemonitord en geëvalueerd, waarbij duidelijk wordt of de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd worden.

1 Inleiding

1.1 De Veluwe en Natura 2000

De Veluwe is een groot en zeer waardevol natuurgebied. De uitgestrekte zandverstuivingen, heidevelden en bossen en de vennen en beken zijn vanuit natuuroogpunt van internationaal belang. Vanuit dit belang is de Veluwe aangewezen als Natura-2000 gebied. Natura 2000 is een Europees netwerk van waardevolle natuurgebieden. Het doel van Natura 2000 is om de natuurkwaliteit en soortenrijkdom (biodiversiteit) in de natuur in heel Europa te behouden. In dat kader wijzen alle Europese lidstaten Natura 2000-gebieden aan en nemen zij maatregelen om de natuurkwaliteit en soortenrijkdom in die gebieden in stand te houden en waar mogelijk te verbeteren. Nederland heeft ruim 160 Natura 2000-gebieden aangewezen.

De Veluwe is het grootste Natura 2000-gebied op land in Nederland.

De staatssecretaris van Economische Zaken (EZ) heeft de begrenzing van het Natura 2000-gebied de Veluwe op 11 juni 2014 vastgesteld. Dit aanwijzingsbesluit is op 29 september 2016 gevolgd door een wijzigingsbesluit. In het aanwijzingsbesluit (inclusief wijzigingsbesluit) is aangegeven voor welke natuur (habitattypen en soorten) de Veluwe belangrijk is. Voor elk habitatype en soort is een specifiek doel vastgesteld. Daarbij gaat het om doelen als instandhouding of uitbreiding van bepaalde habitattypen (bijv. eikenbos of droge heide) of verbetering van de leefomgeving van bepaalde soorten (bijv. Zwarte Specht). Voor de Veluwe zijn 35 doelen geformuleerd. In hoofdstuk 2 wordt dit nader uitgewerkt.

1.2 Het beheerplan

Voor ieder Natura 2000-gebied wordt op grond van de Wet natuurbescherming een beheerplan opgesteld. Dat beheerplan heeft twee functies. Het geeft aan hoe de aanwezige natuur het best beschermd kan worden en het beschrijft mogelijkheden om de natuur verder te ontwikkelen. Dit beheerplan maakt concreet:

- Waar de te beschermen natuur in het gebied voorkomt;
- Door welke factoren en omstandigheden de kwaliteit van de natuur wordt bepaald en gestuurd;
- Welk beheer en welke maatregelen noodzakelijk zijn om de instandhoudingsdoelen te kunnen realiseren en wie daarvoor verantwoordelijk is;
- Welk gebruik en welke activiteiten worden beschouwd als “bestaand gebruik” en om die reden zijn vrijgesteld van vergunningplicht;
- Welke activiteiten mogelijk negatieve effecten hebben op de natuur.

1.3 De juridische status van het plan

Voor Natura 2000 gebieden geldt sinds 1 januari 2017 de Wet natuurbescherming. Daarvoor was de Natuurbeschermingswet 1998 van kracht. Dit beheerplan is een plan in de zin van art 2.3 van de Wet natuurbescherming.

Voor activiteiten die een nadelig effect kunnen hebben op Natura 2000 gebieden is volgens artikel 2.7 van de wet een vergunning nodig.

Het is verboden zonder vergunning van gedeputeerde staten projecten te realiseren of andere handelingen te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen voor een Natura 2000-gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen.

In de wet is verder bepaald dat dit verbod niet geldt voor activiteiten of handelingen die al op 31 maart 2010 bekend waren of redelijkerwijs bekend hadden kunnen zijn. Dergelijke activiteiten (bestaand gebruik) zijn vergunningvrij. De activiteiten en handelingen waarvoor dit geldt zijn geïnventariseerd en opgenomen in dit plan. Ook voor de maatregelen die in dit plan beschreven worden is geen vergunning vereist.

In de hoofdstukken 7 en 8 wordt nader ingegaan op vergunningvereisten.

1.4 Taskforce Veluwe

Dit plan is opgesteld door de provincie Gelderland. De provincie is daarbij geadviseerd door de Taskforce Veluwe. De Taskforce heeft een belangrijke rol gespeeld bij de uitwerking van de doelen en het opstellen van een duidelijke vergunningenparagraaf. In de Taskforce zijn vertegenwoordigd: de recreatiesector, de landbouw, het (overig) bedrijfsleven, landgoedeigenaren, de gemeenten, het waterschap Vallei en Veluwe, de Vereniging Kleine Kernen, de Federatie Dorpsuizen, de terreinbeheerders, de ministeries van Defensie en voorheen Economische Zaken nu Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat en Vitens.

De samenstelling van de Taskforce is weergegeven in bijlage 1.

1.5 Vaststelling van het plan

Dit beheerplan is vastgesteld door Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland, de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, en de Minister van Defensie. Zij vormen op grond van de Wet natuurbescherming het bevoegde gezag voor het Natura 2000-gebied Veluwe.

Na de vaststelling van het beheerplan door het bevoegde gezag wordt het plan gedurende 6 weken ter inzage gelegd. Voor degenen die op het ontwerp-beheerplan een zienswijze hebben ingediend staat de mogelijkheid open om bezwaar te maken bij de rechter. Daarna kan desgewenst nog beroep worden aangetekend bij de Raad van State.

Het plan is voor een periode van 6 jaar vastgesteld. Na evaluatie van de resultaten kan het plan worden bijgesteld dan wel met ten hoogste 6 jaar worden verlengd.

1.6 Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)

De depositie van stikstof uit de lucht op de natuur is een belangrijke oorzaak van schade aan de natuur. Dat geldt zeker ook voor de Veluwe natuur. De bronnen van deze stikstof zijn divers, zeer verspreid en vertegenwoordigen een belangrijk economisch belang. Om deze reden is door het Rijk en de gezamenlijke provincies besloten, hiervoor een landelijk programma op te stellen. Dit is het Programma Aanpak Stikstof (PAS). Door middel van een goed afgestemde afname van stikstofuitstoot aan de bronnen in combinatie met uitgifte van nieuwe vergunningen wordt per saldo een toename van stikstofdepositie op de natuur voorkomen. Daarnaast worden in de natuur maatregelen genomen die leiden tot een betere weerbaarheid tegen de effecten van stikstofdepositie.

De kwetsbaarheid van de natuur en maatregelen ter voorkoming van schade zijn beschreven in de PAS-gebiedsanalyse. Een dergelijke analyse is ook voor de Veluwe opgesteld. In hoofdstuk 4 is een korte samenvatting van deze gebiedsanalyse opgenomen. Het Programma Aanpak Stikstof is met de PAS-gebiedsanalyse voor de Veluwe op 1 juli 2015 in werking getreden. Het merendeel van de in dit beheerplan opgenomen maatregelen zijn PAS-maatregelen uit de PAS-gebiedsanalyse. Deze PAS-maatregelen zijn in dat kader vastgesteld en inmiddels onherroepelijk. De gebiedsanalyse wordt periodiek herzien. De bij dit plan behorende gebiedsanalyse is de versie behorende bij de laatste wijziging van de PAS.

1.7 Leeswijzer

- Hoofdstuk 2 geeft de essentie weer van het aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Veluwe met de begrenzing van het gebied en de geformuleerde instandhoudingsdoelen.
- Hoofdstuk 3 beschrijft de ambitie en de keuzen en afwegingen ten aanzien van de bestaande situatie en bestaand beleid.
- Hoofdstuk 4 biedt een samenvatting van de PAS-gebiedsanalyse. Hierin worden de bepalende omstandigheden en sturende factoren voor de kwaliteit van de aanwezige natuur beschreven.
- In hoofdstuk 5 wordt op grond van de gebiedsanalyse, de visie beschreven op welke wijze de instandhoudingsdoelen kunnen worden gerealiseerd.
- Hoofdstuk 6 beschrijft de daarvoor noodzakelijk te nemen maatregelen.
- In de hoofdstukken 7 en 8 wordt nader ingegaan op de vergunningverlening en handhaving
- In hoofdstuk 9 worden de sociaaleconomische aspecten van Natura 2000 nader toegelicht.
- Hoofdstuk 10 gaat in op de wijze van uitvoering en monitoring
- Hoofdstuk 11 geeft een toelichting op de verschillende kaartbijlagen achter in het plan

2 Begrenzing en Natura 2000-doelen

2.1 Begrenzing

De begrenzing van het Natura 2000-gebied Veluwe is vastgesteld in het Aanwijzingsbesluit van 11 juni 2014 en het wijzigingsbesluit van 29 september 2016. Met de aanwijzing is een oppervlakte van circa 88.370 ha gemoeid. De aanwijzing betreft nagenoeg uitsluitend bos en natuur. Grond in agrarisch gebruik en gebouwen en erven zijn voor het merendeel buiten de begrenzing gehouden.

Naast de begrenzing van het grote complex aan bos- en natuurgebied omvat de begrenzing tevens een zes-tal beken aan de oostzijde van de Veluwe.

De Natura 2000-begrenzing van de Veluwe is globaal weergegeven op figuur 2.1. De gedetailleerde begrenzing is te vinden op www.natura2000.nl.

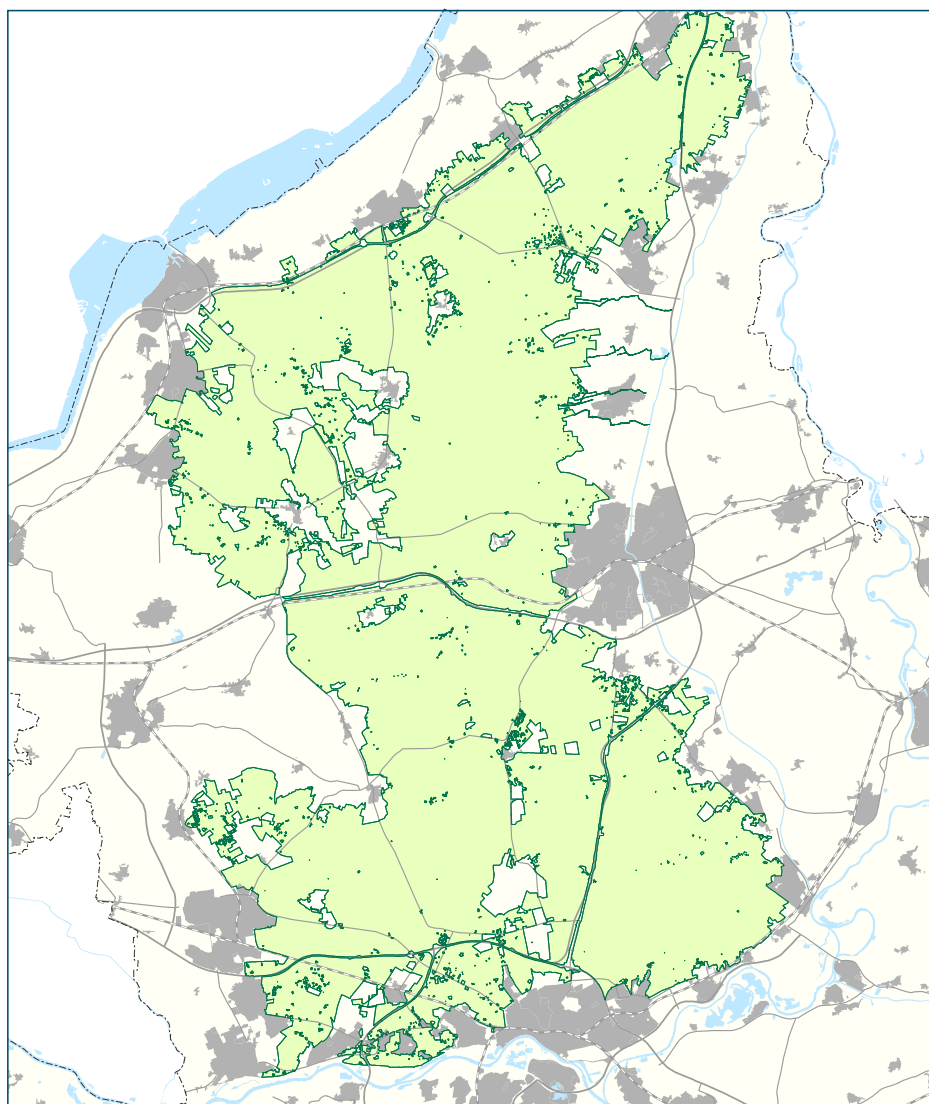

Fig. 2.1. Begrenzing Natura 2000

2.2 Natura 2000-doelen

De Natura 2000-doelen zijn op diverse niveaus geformuleerd: algemene doelen voor heel Natura 2000, doelen op landschapsschaal en gebiedsspecifieke doelen op habitat- en soortniveau.

Hieronder zijn de doelen voor de Veluwe beknopt samengevat.

2.2.1 Algemene doelen

In het Aanwijzingsbesluit Veluwe staan de volgende algemene doelen opgenomen. Deze doelen gelden voor alle Natura 2000-gebieden.

Algemene Natura 2000-doelen:

- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie.
- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van het Natura 2000-netwerk zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie.
- Behoud en waar nodig herstel van de ruimtelijke samenhang met de omgeving ten behoeve van de duurzame instandhouding van de in Nederland voorkomende natuurlijke habitats en soorten.
- Behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functies van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.
- Behoud of herstel van gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor de duurzame instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.

2.2.2 Doelen op landschapsschaal: Hogere Zandgronden

Het Doelendocument¹ beschrijft de kernopgave voor alle Natura 2000-gebieden op de hogere zandgronden, dus ook voor de Veluwe, het grootste gebied van de hogere zandgronden. Het Doelendocument geeft aan voor welke habitattypen en soorten de Veluwe van groot of zeer groot internationaal belang is.

De generieke kernopgave voor alle Hogere Zandgronden luidt:

‘Vergroten van interne samenhang van gebieden door herstel van evenwichtige verdeling van open en gesloten terreinen met meer geleidelijke overgangen van zandverstuivingen, heide, vennen, graslanden en bos. Versterken van het ruimtelijke netwerk van bos, heide- of stuifzandgebieden, waarbij tussenliggende gebieden gebruikt kunnen worden als stapstenen, met name voor soorten als reptielen en vlinders. Versterken van overgangen van droge naar natte gebieden, zoals beekdalen en herstel van vennen op landschapsschaal’.

De kernopgaven voor habitattypen en soorten van de Hogere Zandgronden luidt:

- Oude eikenbossen: Uitbreiding areaal oude eikenbossen en verbeteren van de kwaliteit, met specifieke aandacht voor het vliegend hert.
- Stuifzandlandschappen en structuurrijke droge heiden: Uitbreiden van zandverstuivingen, stuifzandheiden met struikhei, droge heiden en van heiden met kraaiheide. De kwaliteit van deze habitats vergroten door bevorderen van meer variatie in structuur, in ontwikkelingsstadia en in de overgangen naar bos. Vogelsoorten als duinpieper, nachtzwaluw, draaihal en tapuit profiteren van deze verbeteringen.

---

¹ Natura 2000 Doelendocument, LNV 2006.

- Zure vennen en veentjes: Kwaliteitsverbetering van zure vennen en heideveentjes in heideterreinen en bossen.
- Intern verbinden: Intern verbinden van heide- en stuifzandlandschappen om de uitwisseling van diersoorten te stimuleren.
- Beken: Verbetering van de waterkwaliteit, morfodynamiek en grondwatertoestroming van beken met bijzondere waterplanten (en vissoorten).

2.2.3 Gebiedsspecifieke doelen

Doelen Habitattypen Veluwe

Het Aanwijzingsbesluit Veluwe noemt 18 habitattypen (of ecosystemen) die essentieel zijn voor de natuurlijke rijkdom van de Veluwe. Deze lijst is uitgebreider dan de hierboven beschreven kernopgaven voor alle Natura 2000-gebieden op hogere zandgronden. De ecologie van de habitattypen is uitvoerig beschreven in de Profielendocumenten² van het Ministerie van EZ. Bijlage 5 geeft hiervan een samenvatting en een actuele stand van zaken. In tabel 3.1 worden de habitattypen weergegeven met de in het aanwijzingsbesluit opgenomen doelen. Dat kan zijn: behoud, uitbreiding of verbetering van de verspreiding, oppervlakte of kwaliteit.

De habitattypen H6230 (heischrale graslanden), H7110 (Aktieve hoogvenen) en H91Eo (bossen op alluviale grond) zijn in het aanwijzingsbesluit aangegeven als prioritair. Dat wil zeggen dat deze habitattypen extra kwetsbaar en bedreigd zijn en het voor de instandhouding noodzakelijk is de bescherming met de hoogste urgentie op te pakken.

Tabel 3.1 Habitattypen Veluwe

Habitattypen Veluwe	Code	Verspreiding	Omvang	Kwaliteit
Stuifzandheide met struikheide	H2310	=	+	+
Binnenlandse kraaiheidevegetaties	H2320	=	=	=
Zandverstuivingen	H2330	=	+	+
Zwak gebufferde vennen	H3130	=	=	=
Zure vennen	H3160	=	=	+
Beken met waterplanten	H3260	+	+	+
Vochtige heiden	H4010	=	+	+
Droge heiden	H4030	=	+	+
Jeneverbesstruwelen	H5130	=	=	+
Heischrale graslanden	H6230	o	+	+
Blauwgraslanden	H6410	o	+	+

² Profielendocument, Ministerie LNV, 2008. Natura 2000 habitattypen in Gelderland, Alterra-rapport 1769, Wageningen, 2008

Habitattypen Veluwe	Code	Verspreiding	Omvang	Kwaliteit
Actieve hoogvenen	H7110	=	+	+
Overgangs en Trilvenen	H7140	o	=	=
Pioniervegetaties met snavelbies	H7150	o	+	+
Kalkmoerassen	H7230	o	=	=
Beuken-eikenbossen met hulst	H9120	o	+	+
Oude eikenbossen	H9190	o	+	+
Vochtige alluviale bossen	H91EoC	o	=	+

= behoud

+ uitbreiding of verbetering

o geen doelstelling

De gehele Veluwe is geïnventariseerd op de aanwezigheid van deze habitattypen met een voldoende kwaliteit. Het resultaat is weergegeven op de habitattypenkaart te vinden op de website www.gelderland.nl onder “kaarten en cijfers”.

Hieruit blijkt dat grote delen van het begrensde gebied niet als kwalificerend habitat kunnen worden aangemerkt. Dit betekent enerzijds dat er nog veel ruimte is voor ontwikkeling van kwalificerende habitats. Dat is van belang voor de habitattypen met een uitbreidingsdoelstelling. Anderzijds betekent dit dat er nog veel ruimte is voor andere activiteiten zoals houtproductie en recreatie zonder veel risico op schade aan kwalificerende habitats.

Doelen Habitatrichtlijn- en Vogelrichtlijnsoorten

In het Aanwijzingsbesluit zijn ook instandhoudingsdoelstellingen opgenomen voor specifieke dieren en planten. Het gaat daarbij om de zgn. Habitatrichtlijnsoorten, weergegeven in Tabel 3.2. en de zgn. Vogelrichtlijnsoorten, weergegeven in Tabel 3.3. Ook deze soorten worden weer uitvoerig beschreven in het Profielendocument. In bijlage 5 is hiervan een samenvatting opgenomen.

De doelen voor de habitatrichtlijnsoorten zijn weergegeven in tabel 3.2. De doelen zijn uitgedrukt in behoud of verbetering/uitbreiding van leefgebied. De leefgebieden van deze soorten zijn weergegeven op de leefgebiedenkaarten (bijlage 5).

Tabel 3.2 Habitatrichtlijnsoorten

Habitatsoorten	Code	Verspreiding Leefgebied	Omvang Leefgebied	Kwaliteit Leefgebied
Gevlekte witsnuitlibel	H1042	+	+	+
Vliegend hert	H1083	+	+	+
Beekprik	H1096	+	+	+
Rivierdonderpad	H1163	+	=	+
Kamsalamander	H1166	=	=	=
Meervleermuis	H1318	o	=	=
Drijvende waterweegbree	H1831	=	=	=

= behoud

+ uitbreiding of verbetering

o geen doelstelling

Voor de vogelrichtlijnsoorten zijn in het aanwijzingsbesluit eveneens doelen geformuleerd in de zin van behoud of uitbreiding/verbetering van leefgebied. Dit is gekwantificeerd in draagkracht van het leefgebied voor aantallen broedparen.

Tabel 3.3 Vogelrichtlijnsoorten Veluwe

Broedvogels	Code	Omvang Leefgebied	Kwaliteit Leefgebied	Draagkracht aantal broedparen
Wespendief	A072	=	=	100
Nachtzwaluw	A224	=	=	610
Ijsvogel	A229	=	=	30
Draaihals	A233	+	+	t.b.v. hervestiging
Zwarte specht	A236	=	=	400
Boomleeuwerik	A246	=	=	2400
Duinpieper	A255	+	+	t.b.v. hervestiging

Broedvogels	Code	Omvang Leefgebied	Kwaliteit Leefgebied	Draagkracht aantal broedparen
Roodborsttapuit	A276	=	=	1100
Tapuit	A277	+	+	100
Grauwe klauwier	A338	+	+	40

= behoud

+ uitbreiding of verbetering

3 Ambitieniveau, afwegingen en keuzes

3.1 Inleiding

Gelderland heeft als provincie veel natuur. Veel van die natuur is kwalitatief hoogwaardig en van betekenis op Europees niveau. De Veluwe vormt daar een goed voorbeeld van. De grote verantwoordelijkheid die dit met zich meebrengt wordt door het Gelderse bestuur ten volle onderschreven. Dit mede vanuit het besef dat bescherming en kwaliteitsverbetering van natuur niet alleen van ecologisch belang is. Natuur is ook een belangrijke economische factor voor recreatie en toerisme en draagt bij aan een prettig en gezond vestigingsklimaat om te wonen en te werken.

Het Natura 2000-gebied Veluwe kan niet op zich worden beschouwd. Er is een bestaande situatie met een omgeving en belangen. Hierop is door de jaren heen beleid ontwikkeld. Dit vraagt soms om afwegingen en keuzes bij de realisatie van de Natura 2000-doelen. In dit hoofdstuk wordt dit nader toegelicht.

3.2 Kwalitatief hoogwaardige natuur

In het provinciale natuurbeleid hebben de internationale natuurdoelen de hoogste prioriteit gekregen. Dat betekent dat alle provinciale middelen voor natuur en instrumenten zoals functieverandering, inrichting en beheer van natuur, met prioriteit worden ingezet in de Natura 2000-gebieden.

Hierbij legt de provincie Gelderland de nadruk op landschapsecologisch systeemherstel. Dat betekent dat de voorkeur uitgaat naar herstel van robuuste natuurlijke systemen in hun landschappelijke en cultuurhistorische samenhang. Alleen op deze manier kan de gewenste “gunstige staat van instandhouding” voor de habitattypen en soorten worden gerealiseerd en duurzaam worden gegarandeerd.

Voor de eerste beheerplanperiode is de ambitie om in elk geval te behouden wat er nu is en de, vaak aanwezige, neergaande trend te stoppen. Het eerste wat daarvoor moet gebeuren is herstel van de abiotische condities (waterhuishouding, nutriëntenbalans, beheer). Voor de tweede en derde beheerplanperiode (tot 2032) is de ambitie gericht op herstel en uitbreiding.

Een groot deel van het aangewezen gebied voldoet nog niet aan de vereiste kwaliteit. Herstel en uitbreiding is vaak noodzakelijk om de habitattypen voldoende duurzaamheid mee te geven.

Waar sprake is van uitbreiding is dit voorzien binnen het begrensde gebied. In 2032 dienen de instandhoudingsdoelen te zijn gerealiseerd.

3.3 Beleid

Natura 2000 is niet het enige beleid op het gebied van natuur. Al jaren wordt gewerkt aan uitbreiding en verbetering van natuur in Gelderland. Sinds de decentralisatie van het natuurbeleid in 2011 zijn de provincies verantwoordelijk voor het natuurbeleid. Provincie Gelderland heeft haar doelen vastgelegd in de Beleidsuitwerking Natuur en Landschap (vastgesteld in juni 2012). Gelderland richt zich op:

- Zorgvuldig omgaan met natuur en landschap;
- Vergroten van de betrokkenheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties en
- Haalbare en betaalbare natuur.

De ruimtelijk bescherming en de provinciale natuurbeheerdoelen en natuurontwikkelingsdoelen voor de Veluwe zijn afgestemd op de Natura 2000-doelen. Dit Natura 2000 beheerplan geeft hier nadere invulling aan.

Ruimtelijke bescherming

In de Provinciale Omgevingsvisie (2014) legt Gelderland de ruimtelijke bescherming van het Gelders NatuurNetwerk (GNN) vast. Het Natura 2000-gebied Veluwe is onderdeel van het GNN. Het GNN heeft een ruimtelijke bescherming waarbij aantasting niet, of alleen onder zeer bijzondere omstandigheden mogelijk is. Daarnaast is een Groene Ontwikkelingszone (GO) vastgesteld. Deze bestaat uit gebieden rond het GNN en (ecologische) verbindingen tussen delen van het GNN. De GO biedt ruimte voor ontwikkeling van functies die passen in het landelijk gebied. Daarbij moet wel steeds een bijdrage worden geleverd aan natuur- en landschapsdoelen. GNN en GO werden eerder gezamenlijk aangeduid als Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

Natuurdoelen

De natuurbeheerdoelen en natuurontwikkelingsdoelen legt de provincie vast in jaarlijkse Natuurbeheerplannen. Daarmee geeft de provincie aan op welke specifieke natuurdoelen het natuurbeheer moet worden gericht en welke subsidies daarbij beschikbaar zijn. Dat geldt ook voor functieverandering waarbij grond voor natuur bestemd worden. Het Natuurbeheerplan geeft aan voor welke doelen deze nieuwe natuur ingericht moet worden. Het provinciale Natuurbeheerplan is volledig afgestemd op de Natura 2000-doelen.

Watercondities

Goede watercondities zijn erg belangrijk voor de Natura 2000-doelen. Verschillende soorten en habitattypen zijn afhankelijk van voldoende oppervlakte en/of grondwater van een goede kwaliteit. Het waterbeheer van provincies (onderdeel van de Omgevingsvisie) en van waterschappen (Stroomgebiedsbeheerplannen) is er dan ook op gericht deze condities te behouden of te verbeteren. Prioriteit hierbij ligt bij het tegengaan van verdroging. De gebieden waar dit voornamelijk speelt zijn in de Omgevingsvisie aangeduid als 'natte landnatuur'. Waar noodzakelijk zijn daarbij ook beschermingszones voor opgenomen. Voor dit Natura 2000-gebied is dat eveneens op een aantal plaatsen aan de orde. Waterbeschermingszones kunnen ook aan de orde zijn in het kader van het weren van vervuiling van oppervlaktewater (beken) en grondwater (drinkwaterbeschermingszones). De verschillende beschermingszones zijn weergegeven in bijlage 13.

Maatregelen ten behoeve van Natura 2000-doelen kunnen ook zijn opgenomen in het maatregelenpakket van de KaderRichtlijn Water. Eveneens een Europese doel waar Rijk, provincie en waterschappen zich toe hebben verplicht.

Overig beleid

Natura 2000 Veluwe valt geheel binnen de begrenzing van het Nationaal Landschap Veluwe. Binnen de Natura 2000-begrenzing zijn eveneens diverse maatregelen in het ontsnipperingsprogramma voor rijkswegen en provinciale wegen opgenomen. Het gaat daarbij om ecoducten en aanverwante voorzieningen. De doelen van de verschillende plannen en programma's zijn doorgaans uitstekend verenigbaar met Natura 2000 en dragen elk op hun eigen manier bij aan kwaliteitsherstel van natuur en landschap op de Veluwe. Dat neemt niet weg dat maatregelen die voorvloeien uit deze programma's en in dit beheerplan niet specifiek als Natura 2000-maatregel zijn opgenomen, dienen te worden getoetst aan de Natura 2000-doelen en vergunningplichtig kunnen zijn.

Consistentie van beleid

Met dit plan wordt geen nieuw beleid geïntroduceerd. Het plan is evenals het Aanwijzingsbesluit, een nadere uitwerking van het bestaande Europese Natura 2000-beleid. Het Provinciale beleid sluit hier goed op aan. Sinds jaar en dag is het Provinciale beleid gericht op behoud en ontwikkeling van de natuurwaarden op de Veluwe. Dit is achtereenvolgens terug te vinden in het plan Veluwe 2010 (2000), het Streekplan Gelderland 2005 en de in 2014 vastgestelde Omgevingsvisie Gelderland (www.gelderland.nl). Het gehele Natura 2000-gebied valt binnen het Gelders Natuur Netwerk (GNN, voorheen EHS) en is daarmee ook ruimtelijk beschermd. De doelen voor het GNN zijn goed afgestemd met de Natura 2000-doelen.

De in het kader van het plan Veluwe 2010 uitgevoerde maatregelen als ontsnippering en vernatting vinden hun voortzetting in de, in dit beheerplan, opgenomen maatregelen. Ook de ontwikkeling van de zogenaamde ecologische poorten van de Veluwe naar omliggende natuur sluit aan bij de doelen van Natura 2000.

Consistentie van beheer

De Veluwe is uitgestrekt en kent een groot aantal terreineigenaren en -beheerders. Deze eigenaren en beheerders hanteren verschillende uitgangspunten en doelstellingen voor het beheer van hun terreinen. Dit resulteert in verschillende vormen van beheer. Deze verschillen in beheer leiden tot een verscheidenheid in landschap en natuur. Dit vertaalt zich weer in biodiversiteit. De provincie wenst deze diversiteit in beheerstijl te behouden. De beheerders zal gevraagd worden om een aantal maatregelen in het kader van Natura 2000 en PAS uit te voeren. De eigen beheerstijl hoeft daarvoor niet te worden gewijzigd. Dit wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 7.

3.4 Ruimte voor bestaand en toekomstig gebruik

De Veluwe is een groot gebied waar naast natuur ook andere functies voorkomen. Er wordt gewoonlijk gewerkt en gerecreëerd. Functies en activiteiten die van invloed kunnen zijn op de natuur.

De provincie is van mening dat de aanwijzing als Natura 2000-gebied niet mag leiden tot het "op slot gaan" voor andere functies dan natuur. De Veluwe dient leefbaar en beleefbaar te blijven. Dat betekent dat er ook ruimte moet blijven voor ontwikkeling van bedrijven. Dat kan conflicten opleveren. Dat is bijvoorbeeld aan de orde wanneer er

sprake is van de uitstoot van stoffen waar de natuur kwetsbaar voor is, bij grootschalige grondwateronttrekking, of wanneer bedrijven of activiteiten op een andere manier een ernstig verstrend effect hebben op de natuur. In de huidige situatie vormt de zware stikstofbelasting op de Veluwe het grootste probleem voor een duurzame instandhouding van de Natura 2000-doelen. Daarnaast vraagt de toenemende recreatiedruk op de Veluwe dringend om een zorgvuldiger zonering in ruimte en tijd. Nieuwe projecten en activiteiten dienen te worden getoetst. In hoofdstuk 9 en bijlage 8 wordt dit verder uitgewerkt.

Een prettige woonomgeving

Binnen het Natura 2000-gebied Veluwe liggen vele dorpen en woonkernen. De omliggende natuur in combinatie met sociaal-economische activiteiten, zoals jaarmarkten en andere recreatieve evenementen, maakt de Veluwe tot een aangename woon- en verblijfsomgeving. Voor een optimale afstemming tussen deze activiteiten en de omliggende natuur wordt in dit beheerplan beschreven welk type activiteiten vergunningvrij zijn en voor welk type activiteiten een vergunningtoets moet plaatsvinden (hoofdstuk 8 en bijlage 7).

Landbouw

Agrarische bedrijven en percelen met een blijvende agrarische bestemming zijn voor het merendeel buiten de Natura 2000-begrenzing gehouden. Dat betekent dat de relatie tussen landbouw en Natura 2000 vooral betrekking heeft op de externe werking van het agrarisch gebruik op de natuur. Het uitgangspunt is dat het huidige agrarische gebruik, inclusief beweiden, bemesten, oogsten en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen geen significant negatief effect heeft op de aangrenzende natuur. Het huidige gebruik kan dus zonder vergunningen worden voortgezet.

Bij nieuwe ontwikkelingen (uitbreiding) in de veeteelt, vormt de toename van de uitstoot van stikstof, een groot probleem voor het behalen van de Natura 2000-doelen. De meeste natuur op de Veluwe is bijzonder gevoelig voor een overmaat aan stikstof. Een toename van stikstof moet dan ook worden beschouwd als schadelijk voor de instandhoudingsdoelen voor de Veluwe.

Om toch ruimte voor ontwikkeling van agrarische bedrijven te kunnen bieden hebben Rijk en provincies hiervoor gezamenlijk het Programma Aanpak Stikstof ontwikkeld (PAS). Bij deze aanpak wordt uitgegaan van een gestage daling van de stikstofuitstoot tot 2030. Hierop wordt voorgesorteerd met het bieden van ontwikkelingsruimte voor bedrijven met uitstoot van stikstof. Een belangrijke voorwaarde bij deze aanpak is dat er tot 2030 aanvullende maatregelen in en rond het Natura 2000-gebied worden genomen om het effect van stikstof op de habitattypen te beperken om verdere achteruitgang van de natuur te voorkomen. Deze maatregelen zijn mede bepalend voor de ontwikkelingsruimte rond het gebied.

Het Programma Aanpak Stikstof is op 1 juli 2015 in werking getreden. Het Programma Aanpak Stikstof wordt jaarlijks geactualiseerd en indien nodig herzien. De meest actuele versie is te vinden op de website <http://pas.naturazoo.nl/>.

Naast stikstof kan ook de uitspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen het behalen van de Natura 2000-doelen in de weg staan. Dit is met name aan de orde bij de beken. De in de beken levende planten en dieren kunnen gevoelig zijn voor gewasbeschermingsmiddelen en voor een teveel aan voedingsstoffen.

Overige bedrijvigheid

Ook bij niet agrarische bedrijven kan stikstof vrijkomen. Ook deze niet agrarische bedrijven kunnen gebruik maken van de door het PAS geboden ontwikkelingsruimte . Naast de uitstoot van stikstof kunnen er ook andere zaken spelen die negatief kunnen uitwerken op de aanwezige natuur. Hierbij moet worden gedacht aan verdroging door wateronttrekking of verstoring door licht, geluid of anderszins. Wanneer er sprake is van een toename van negatieve effecten is een vergunning vereist (hoofdstuk 8). Om individuele bedrijven inzicht te bieden in de mogelijke effecten van de bestaande situatie is een handreiking opgesteld (www.gelderland.nl). Met deze handreiking kan eenvoudig worden vastgesteld of het betreffende bedrijf een vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming behoeft.

Infrastructuur

De Veluwe wordt doorsneden door diverse rijkswegen, provinciale wegen, lokale wegen en een drietal spoorwegen. Deze doorsnijdingen hebben een grote impact op het functioneren van de Veluwe als natuurlijk geheel. Inmiddels is door de aanleg van een reeks ecoducten over de rijkswegen de versnippering deels opgeheven. Spoorlijnen en provinciale wegen vormen echter op diverse plaatsen nog een ernstige barrière voor een goede uitwisseling. Op lokaal niveau is voor met name de kleinere dieren (“typische soorten” van habitats) versnippering nog steeds een knelpunt. Zelfs een drukbereden verhard fietspad kan een risico vormen voor populaties van zandhagedis of loopkevers. Voor de Natura 2000-doelen is de stikstofuitstoot van het verkeer een belangrijk knelpunt. Om die reden is ook de stikstofuitstoot van verkeer opgenomen in het Programma Aanpak Stikstof. Een ander belangrijk knelpunt van infrastructuur is de verstoring door geluid en licht (straatverlichting, autolampen). Deze verstoring leidt door het ontstaan van ongeschikte verstoringszones concreet tot verkleining van leefgebieden.

Recreatie en toerisme

De bijzondere natuurkwaliteit vormt de basis voor de recreatiesector op de Veluwe. Natura 2000 is een Europees keurmerk dat vaak succesvol als “selling-point” wordt ingezet. Het evenwicht tussen recreatief gebruik van de natuur en de instandhouding van de hoge natuurkwaliteit is kwetsbaar. Recreatief gebruik kan leiden tot oppervlakteverlies en verstoring van de natuur. Dat betekent dat initiatieven tot uitbreiding van recreatievoorzieningen of uitbreiding van verblijfsrecreatie snel tegen de grenzen van Natura 2000 oplopen. Natura 2000 staat naast natuurbehoud ook nadrukkelijk voor natuurbeleving. Die natuurbeleving mag echter nooit ten koste gaan van de gestelde natuurdoelen. Om enerzijds de Natura 2000-doelen te kunnen halen en anderzijds ruimte te kunnen bieden aan diverse vormen van natuurbeleving en recreatie is een betere afstemming tussen natuur en recreatie gewenst. Hiervoor wordt op basis van dit beheerplan een recreatiezoneringsplan opgesteld. Dit zoneringsplan kan tevens een kader bieden voor toetsing van initiatieven uit de recreatiesector.

3.5 Beperking administratieve lasten

Voor initiatieven die kunnen leiden tot schade aan de Natura 2000-doelen is een vergunning in het kader van de Wet natuurbescherming vereist. Dit roept vragen op en levert zorgen over administratieve lasten. Met dit beheerplan en de inzet van het provincieloket tracht de provincie Gelderland zo veel mogelijk duidelijkheid te bieden en administratieve lasten tot het minimum te beperken.

Dit beheerplan vormt het kader voor de vergunningverlening en biedt initiatiefnemers duidelijkheid over mogelijkheden en beperkingen. Naast de informatie die in dit beheerplan wordt geboden biedt ook de website van de provincie de nodige informatie over het vergunningetraject (www.gelderland.nl).

Bedrijven kunnen gebruik maken van de vergunningencheck voor bedrijven op de website. Daarnaast kan een ieder met initiatieven die duidelijkheid wil over de vergunningplicht contact opnemen met de provincie (via post@gelderland.nl of het provincieloket www.gelderland.nl).

4 Landschapsecologische systeemanalyse

4.1 Inleiding

In een landschapsecologische systeemanalyse (LESA) wordt beschreven hoe de fysieke en sociaal-geografische processen op de Veluwe verlopen. Hoe het gebied is ontstaan, ecologisch in elkaar steekt en hoe het ecologisch “werkt”. Waarom vinden we een bepaald type natuur op deze plek en welke sleutelfactoren zijn bepalend voor het voortbestaan van dat specifieke type natuur?

Een LESA is een noodzakelijk onderdeel van het Natura 2000 beheerplan³. Voor kleine gebieden kan een LESA direct aangeven welke processen er spelen en of en hoe bepaalde inrichtingsmaatregelen daarop aansluiten.

Vanwege de omvang en complexiteit van de Veluwe is hier gekozen voor een globale kenschets in dit hoofdstuk en een verdere uitwerking en onderbouwing bij de geformuleerde maatregelen. De uitwerking is grotendeels opgenomen in de Gebiedsanalyse voor het Programma Aanpak Stikstof (<http://pas.natura2000.nl/>). In dit hoofdstuk wordt na de globale kenschets van de Veluwe een samenvatting van de knelpunten en oplossingsrichtingen gegeven. Ook deze punten zijn in de PAS-gebiedsanalyse nader uitgewerkt. De PAS gebiedsanalyse vormt een integraal onderdeel van dit plan.

4.2 Globale kenschets

De Veluwe bestaat uit een aantal stuwwallen die in de voorlaatste ijstijd (circa 150.000 jaar geleden) door het landijs zijn gevormd. Naderhand is de Veluwe verder gevormd door de zich ontwikkelende Rijndelta en de afdekking met dekzanden en weer later met stuifzanden. Door de hoge ligging en de zandige bodem is de Veluwe een infiltratiegebied voor regenwater. Het regenwater infiltreert in de bodem en stroomt af naar de flanken van het gebied. Daar stroomt het water via beken, via moerassige laagten of door de ondergrond af naar de omgeving. Op lage plekken met ondoorlatende bodems (leem, ijzer, humus) zijn vennen ontstaan.

De mens heeft al lang grote invloed op de Veluwe. In de IJzertijd werd al landbouw uitgeoefend op zogenaamde ‘Celtic Fields’, veldjes van plm. 20 bij 40 meter met wallen eromheen.

Tijdens de vroege middeleeuwen was de Veluwe een belangrijke plek voor ijzerproductie. Hiervoor was veel houtskool nodig. Dit leidde tot zware overexploitatie van het aanwezige bos. De restanten van het oorspronkelijke bos zijn in die tijd verdwenen en overgegaan in hakhout. Door de voortgaande overexploitatie van de Veluwe door hakken, beweiden, plaggen en branden verdwenen uiteindelijk ook nagenoeg alle hakhoutstrubben en gingen over in schraal grasland en heide. De overtreffende trap was stuifzand dat in de 19e eeuw grote delen van de Veluwe bedekte. In die tijd was de Veluwe nagenoeg geheel boomloos en over grote delen nagenoeg vegetatieloos.

De stuifzanden vormden een zeer serieuze bedreiging voor de aanwezige nederzettingen en agrarische gronden. Dat was dan ook de reden dat in die tijd werd gestart met het beteugelen van de stuifzanden door middel van bebossing. Op enkele relictten van oude strubben na, dateren de oudste bossen op de Veluwe dan ook van rond 1850. Aan het eind van de 19e eeuw is op grote delen van de Veluwe eikenhakhout geplant ten behoeve van de leerlooindustrie.

---

³ Checklist beheerplannen, Regiebureau Natura 2000, 2011.

De meeste eikenbossen op de Veluwe komen voort uit dit eikenhakhout. Vanaf 1900 werd de aanpak van stuifzand en heide op veel grotere schaal aangepakt door bebossing met Groveden. Veruit het meeste bos op de Veluwe is dan ook niet ouder dan 100 jaar. Dat is voor een bosecosysteem erg jong. De bossen op de Veluwe zijn dan ook nog volop in ontwikkeling. De ontwikkeling van het bos ging uiteraard ten koste van de habitats van het oude, open landschap. De habitats van het droge zandlandschap met hun zeer karakteristieke vegetaties, worden inmiddels op Europese schaal hoog gewaardeerd. Tegenwoordig is er in totaal nog 2400 hectare stuifzand op de Veluwe. Kootwijkerzand is op dit moment nog één van de grootste actieve stuifzandgebieden van Europa.

Langs de randen van de stuwwallen, waar op veel plaatsen het kwelwater aan de oppervlakte treedt, hebben zich in de historie veengebieden ontwikkeld. Vanaf de middeleeuwen zijn deze gebieden gaandeweg ontwaterd en ontgonnen ten behoeve van de landbouw. Die ontwatering vond plaats via vergraving van bestaande laagten en beken. Al snel werd het water van deze vergraven beken benut voor het aandrijven van watermolens. De behoefte aan voldoende water leidde er toe dat de beken werden verlengd tot in het Veluwemassief. Op deze wijze zijn, langs de randen van de Veluwe, de sprengbeken ontstaan met hun karakteristieke flora en fauna.

Samengevat hebben we van doen met een grote voedselarme, waterdoorlatende zandophoging in de Rijndelta. Het natuurlijke landschap (zonder menselijke invloed) zou geheel bestaan uit loofbos met langs de flanken van de stuwwallen meer of minder beboste veengebieden. Het natuurlijke systeem van infiltratie en kwel langs de flanken is de sleutelfactor voor de natuurkwaliteit langs de randen van de Veluwe.

Door de millennia heen en tot op heden is de mens in hoge mate bepalend voor de aanwezige vegetatie en fauna. De gehele Veluwe moet worden beschouwd als een, grotendeels, historisch cultuurlandschap met specifieke ecologische waarden die direct verbonden zijn met het gebruik door de mens. Het beheer is dan ook de belangrijkste sleutelfactor voor de meeste habitats en soorten.

4.3 Knelpunten

De natuur op de Veluwe heeft te maken met een aantal serieuze knelpunten die een gunstige instandhouding van de habitats en soorten schaden of zelfs in de weg staan.

In de PAS-gebiedsanalyse is per habitattypen en soort aangegeven welke factoren een negatieve invloed hebben op het bereiken van een gunstige staat van instandhouding.

De belangrijkste factoren met een negatieve invloed zijn:

- Ontbreken van of onzorgvuldig beheer

Buiten het bos zijn alle habitats op de Veluwe ontstaan door een eeuwenlange traditie van beheer. Bij het wegvallen van het beheer (inclusief begrazing) zal overal de ontwikkeling in de richting van de natuurlijke vegetatie (bos) worden ingezet. Heide, schaallanden etc. zullen geleidelijk overgaan in bos en daarmee verdwijnen.

Ook de boshabitattypen kunnen schade ondervinden door beheerskeuzen. Overbegrazing waarbij natuurlijke verjonging wordt weggevreten kan uiteindelijk leiden tot een probleem voor de instandhoudingsdoelen. Bij de inzet van zware machines kan de oude bosbodem voor lange tijd worden beschadigd. Ook in dat geval is de duurzame instandhouding in het geding.

Met name de kwaliteitsbepalende soorten zijn gevoelig voor de wijze van beheer. Onzorgvuldig beheer zal leiden tot verdwijnen van soorten en daarmee afname van de kwaliteit van het habitatype als geheel.

- **Verzuring en vermesting**

De natuur op de Veluwe wordt gekenmerkt door een hoge mate van voedselarmoede. Die voedselarmoede is voorwaarde voor de kwaliteit van de aanwezige habitattypen. Vanaf het begin van de vorige eeuw is een omslag geweest van steeds verdere verarming naar verrijking en verzuring door depositie stoffen als stikstof en zwavel via lucht. De bronnen zijn landbouw, verkeer en industrie. De depositie van zwavel is de afgelopen jaren drastisch terug gedrongen. Stikstof is echter nog alom aanwezig. De totale stikstofdepositie op de Veluwe varieert momenteel van plusminus 1200 tot meer dan 3000 mol/ha/jr.⁴ De kritische depositiewaarde van de droge heide ligt net iets boven de 1000 mol/ha/jr. Verlaging van de depositie is dus voorwaarde voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding. Stikstofdepositie leidt ook tot verzuring van de bodem en veroorzaakt een onbalans in het aanbod van voedingsstoffen. Dit leidt niet alleen tot ernstig vitaliteitsverlies van planten en bomen. Het werkt ook door bij dieren die van deze planten en bomen afhankelijk zijn. Dat betekent dat de instandhouding van de gehele levensgemeenschap negatief wordt beïnvloed.

- **Verdroging**

Voldoende kwelwater van de juiste samenstelling is bepalend voor de kwaliteit van vochtige tot natte habitattypen zoals beken en blauwgraslanden. Onder verdroging wordt verstaan de afname van de hoeveelheid kwelwater of verslechtering van de samenstelling. Verdroging leidt tot kwaliteitsverlies, verhoging van de gevoeligheid voor andere factoren zoals stikstof en uiteindelijk het verdwijnen van de habitat. Verdroging speelt met name langs de flanken van de stuwwallen waar natte heiden, veentjes en beken worden aangetroffen. Sinds 1900 heeft het zich ontwikkelende bos in toenemende mate gezorgd voor het droger worden van de Veluwe. Door interceptie en verdamping komt een aanzienlijk kleiner deel van het regenwater bij het grondwater. Dit leidt tot minder kwel in de flanken. Daarnaast is de hoeveelheid grondwater die wordt onttrokken ten behoeve van drinkwater, industrie en landbouw de afgelopen eeuw enorm toegenomen. Tot slot is er sprake van grondwaterstandsverlaging door aanleg van polders en ontwatering ten behoeve van landbouw en bebouwing. Ook dat heeft effect op de aanvoer van kwelwater in de flanken.

- **Verstoring**

De Veluwe wordt intensief gebruikt voor andere functies zoals wonen, werken, vervoer en recreatie. Deze functies kunnen via geluid, licht, beweging en geur verstorend zijn voor met name de fauna. Bij voortplanting of voedselzoeken houden de dieren afstand tot de verstoringbron. Een zone rond de verstoringbron is daarmee ongeschikt als leefgebied. Hoe meer verstoringbronnen hoe kleiner het leefgebied.

Recreatie is daarbij een bijzondere verstoringbron. Terwijl andere functies doorgaans op hun vaste plek blijven liggen en tot een zekere gewinning kunnen leiden, zoeken recreanten de natuur juist op en kunnen zodoende een voortdurende stressfactor in een groot gebied vormen.

Bij onvoldoende rust zullen met name storingsgevoelige soorten als Wespandief, Duinpieper en Tapuit in aantal teruglopen of zelfs verdwijnen (Duinpieper).

---

4 Gies, T.J.A. et al. Ammoniakemissie en depositie in en rondom de Natura 2000-gebieden en beschermde natuurmonumenten in de provincie Gelderland, Alterra, Wageningen, 2009. Berekening Aerijs 1.5.

- **Vervuiling**

De problematiek van vervuiling door gebiedsvreemde stoffen is beperkt. Nog niet zo lang geleden waren veel benedenlopen van beken levenloos door lozingen van bewoning en industrie. Riolering en zuivering hebben hier aanzienlijke verbetering in gebracht. Wat nu nog rest is de afspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen vanuit de landbouw. In welke mate uitspoeling, verwaaiing of directe opname van gewasbeschermings-middelen de instandhoudingsdoelen negatief beïnvloeden is nog onvoldoende onderzocht en is daarmee een onzekere factor. Op veel plaatsen op de Veluwe grenzen (intensieve) akkerbouw en Natura 2000 direct aan elkaar. Nader onderzoek is gewenst.

- **Verlies ruimtelijke samenhang**

Veel habitattypen zoals heischraal grasland en de verschillende typen heiden komen verspreid over de Veluwe voor. Ze zijn qua omvang te klein om duurzame populaties van kwaliteitsoorten te herbergen. Essentiële soorten ontbreken op veel, wat kleinere, locaties. Dit is een belemmering voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding.

4.4 Oplossingsrichtingen

De aanpak van de knelpunten wordt in hoofdstuk 6, bij de maatregelen behandeld. Hiervoor zijn de volgende richtingen uitgezet.

- Wanneer sprake is van een kwalificerend habitat (zie habitattypenkaart) is de beheerder gehouden aan ten minste instandhouding van de aanwezige kwaliteit. Voor het voeren van een goed beheer heeft de provincie de subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar. Professionalisering van beheerders vindt plaats via de voorgeschreven certificering van beheerders. Via monitoring wordt de vinger aan de pols gehouden. Voor kwaliteitsverbetering en uitbreiding worden afzonderlijke afspraken met beheerders gemaakt. Hiervoor is de subsidieregeling SKNL beschikbaar.

- De problematiek van verzuring en vermesting wordt via het Programma Aanpak Stikstof (PAS) aangepakt. Het PAS voorziet in maatregelen om de uitstoot van stikstof terug te dringen. Daarnaast zijn een reeks maatregelen opgenomen om de effecten van stikstof op de natuur te verzachten. Deze maatregelen zijn opgenomen in de maatregelentabel (zie hoofdstuk 6 en bijlage 1).

Met name voor de meest kwetsbare habitattypen kan de PAS echter niet voorkomen dat de kritische depositiewaarde van stikstof ook op langere termijn substantieel wordt overschreden. De ernst hiervan, voor habitattypen en soorten, is de afgelopen jaren meer en meer duidelijk geworden. Voor een duurzame instandhouding van de kwetsbare habitattypen en soorten zijn aanvullende maatregelen op het PAS zeer noodzakelijk. Welke maatregelen, naast verdere terugdringing van de stikstofdepositie, aanvullend in het veld kunnen worden genomen is nog onderwerp van onderzoek en experiment. In deze planperiode zal hier stevig in worden geïnvesteerd.

- De oorzaken van verdroging op de Veluwe zijn slechts zeer beperkt terug te dringen. De klimaatverandering speelt hierbij bovendien nog een onvoorspelbare rol. Het eerste doel vanuit Natura 2000 is het voorkomen van verdere verdroging. In tweede instantie wordt gemikt op verbetering van de waterhuishouding. De belangrijke sleutels zijn enerzijds voorkomen van versnelde afvoer door herinrichting van de afwatering (o.m. dempen en afdammen van sloten). En anderzijds het terugdringen van de wateronttrekking in combinatie met het vergroten van de aanvulling door middel van infiltratie.
- Toename van verstoring vanuit bronnen als infrastructuur, bedrijvigheid, recreatieondernemingen etc. is gebonden aan een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet. In veel gevallen kan met aanvullende voorzieningen een toename van verstoring worden voorkomen. Met name op het gebied van recreatie bestaat dringende behoefte aan terugdringing van de huidige mate van verstoring. Hiervoor wordt een recreatiezoneringsplan opgesteld met als doel om enerzijds op belangrijke plaatsen de essentiële rust terug te brengen voor bijvoorbeeld de Duinpieper en Nachtzwaluw. Anderzijds kan met dit plan duidelijkheid worden geboden aan ondernemers waar mogelijkheden liggen voor nieuwe initiatieven.
- In de komende beheerperiode dient het effect van bestrijdingsmiddelen op de instandhoudingsdoelen nader te worden onderzocht. Op grond van het voorzorgprincipe wordt de komende planperiode een toename van de belasting door bestrijdingsmiddelen, van met name aquatische milieu's binnen Natura 2000, tegengegaan.
- De ruimtelijke samenhang van te kleine habitats wordt versterkt door de aanleg van verbindende corridors. Dat geldt met name voor heide en heischrale graslanden. Met de beheerders worden nadere afspraken gemaakt.

5 Visie op doelbereik

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt verkend in hoeverre de, in het aanwijzingsbesluit, gestelde doelen kunnen worden gerealiseerd en welke strategie hierbij de voorkeur verdient.

Het oplossen van de gesignaleerde knelpunten in de LESA (hoofdstuk 4) en in de gebiedsanalyse (bijlage 4) staan hierbij centraal.

Dit hoofdstuk vormt de onderbouwing voor de maatregelen die in hoofdstuk 6 worden beschreven.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de volgende onderwerpen:

- Beheerstrategie op landschapsschaal (kernopgave hogere zandgronden)
- Doelbereik van habitattypen
- Doelbereik van habitatoorten
- Doelbereik van vogelrichtlijnsoorten

In bijlage 4 is een tabel opgenomen waarin het doelbereik per habitatype en soort is weergegeven.

5.2 Beheerstrategie op landschapsschaal

De generieke kernopgave voor de Veluwe is gericht op:

- Vergroting van de interne samenhang door herstel van evenwichtige verdeling van open en gesloten terreinen met meer geleidelijke overgangen van zandverstuivingen, heide, vennen, graslanden en bos.
- Versterking van het ruimtelijke netwerk van bos, heide- of stuifzandgebieden, waarbij tussenliggende gebieden gebruikt kunnen worden als stapstenen, met name voor soorten als reptielen en vlinders.
- Versterking van overgangen van droge naar natte gebieden, zoals beekdalen en herstel van vennen.

Binnen deze generieke opgave dienen ook de specifieke instandhoudingsopgaven voor de habitattypen, habitatoorten en vogelrichtlijnsoorten te worden gerealiseerd. Het uiteindelijke doel is dat de gunstige staat van instandhouding van de verschillende habitattypen en soorten wordt gegarandeerd binnen de generieke kernopgave voor de Veluwe.

Zeker in een situatie waarin diverse soorten en habitattypen nog ver verwijderd zijn van een gunstige staat van instandhouding kan spanning ontstaan tussen behoud van wat er nu is en de wens om samenhang en geleidelijke overgangen te realiseren. Voor dat laatste is immers een grootschalig terreinbeheer gewenst waarbinnen diverse habitattypen deel uitmaken van een grotere beheereenheid. Een dergelijk beheer kan leiden tot verschuivingen op landschapsschaal met risico's voor het voortbestaan van inliggende habitattypen. Een heide kan bos worden en een bos kan heide worden. Natura 2000 verplicht echter om, op Veluweschaal, de gunstige staat van instandhouding van de verschillende habitattypen en soorten te behouden of zo nodig te realiseren. Verslechtering is niet toegestaan.

In de praktijk betekent dit dat zolang, op Veluweschaal, de gunstige instandhouding van een habitatype of soort nog niet is bereikt, lokale aantasting van een habitatype of soort al snel kan leiden tot een significant negatief effect en dus voorkomen moet worden. Pas wanneer, voor wat betreft de inliggende habitattypen en soorten, de gunstige staat van

instandhouding is bereikt vormen verschuivingen of veranderingen op landschapsschaal ten gevolge van grootschalig beheer geen probleem meer.

In de huidige situatie zal de primaire beheerstrategie gericht moeten zijn op realisatie van een gunstige staat van instandhouding van de aanwezige afzonderlijke habitattypen en soorten. Ook zullen nieuwe activiteiten en ontwikkelingen met name daaraan worden getoetst.

Zeker voor deze eerste beheerplanperiode zal dit, noodgedwongen, de leidende strategie vormen.

Daar waar voldoende ruimte is, in de zin van afwezigheid van risico op significante effecten, kan, met de vinger aan de pols, (verder) gewerkt worden aan de realisatie van de kernopgave op landschapsschaal. Bedacht moet worden dat met name de instandhouding van soorten vaak afhankelijk is van een beheer op landschapsschaal met geleidelijke overgangen tussen de diverse habitattypen. De Grote eenheden natuur (GEN) op de Veluwe (weergegeven op bijlage 6) lenen zich hier het best voor. In het beheerplan is nader onderzoek opgenomen naar de positieve en negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van grootschalig GEN-beheer.

Het grootschalige beheer wordt voornamelijk dus met enige reserve benaderd. Dat neemt niet weg dat er in dit plan een reeks maatregelen zijn opgenomen gericht op versterking van de interne samenhang, ruimtelijke netwerken en overgangen. Met name de voorziene ecologische corridors en de recreatieve zoneringsdienen hier aan bij te dragen.

Voor de realisatie van de kernopgave zijn naar verwachting, mede gezien de ernstige tekortschietende milieucondities, meerdere beheerplanperiodes noodzakelijk.

5.3 Doelbereik van de habitattypen

In deze paragraaf wordt het doelbereik geschetst van de aangewezen habitattypen op de Veluwe. Hierbij moet worden bedacht dat geen enkel habitatype zonder de context van het hele Veluwe landschap kan worden beschouwd. De duurzame instandhouding van de Veluwe habitattypen is slechts mogelijk in samenhang met de andere aanwezige habitattypen.

Het op orde krijgen van de bestaande kwalificerende habitattypen heeft in dit eerste beheerplan de hoogste prioriteit. Essentiële factoren voor het behoud zijn de voortzetting van het juiste beheer en het op orde brengen van de milieucondities. Wat betreft de milieucondities is voor nagenoeg alle habitattypen op de Veluwe de hoge stikstofdepositie de overheersende negatieve factor. Substantiële terugdringing van deze stikstofdepositie is een harde voorwaarde voor het behalen van de instandhoudingsdoelen voor habitattypen en soorten. Het Programma Aanpak Stikstof voorziet in terugdringing van de depositie. Uit de PAS-gebiedsanalyse (<http://pas.natura2000.nl/>) blijkt echter dat op veel plaatsen nog geen zicht is op depositie-waarden (N) beneden de kritische depositiewaarden van de voor stikstof gevoelige habitattypen. Dat betekent dat voor deze habitattypen, zeker in de eerste planperiode, nog niet de gewenste gunstige staat van instandhouding zal kunnen worden bereikt. Voor een gunstige staat van instandhouding van voor stikstof gevoelige habitattypen en soorten zullen aanvullende maatregelen aan de bronnen en in het veld noodzakelijk zijn. Het beheerplan voorziet, voor de eerste planperiode, in nader onderzoek naar mogelijke aanvullende stikstof-maatregelen.

Wanneer de milieucondities op orde kunnen worden gebracht, het juiste beheer wordt gevoerd en de nodige herstelmaatregelen zijn uitgevoerd (hoofdstuk 6), zijn naar verwachting de instandhoudingsdoelen voor, op één na, alle habitattypen, binnen de komende drie beheerplanperioden haalbaar. Alleen het halen van de doelen voor het habitatype Blauwgrasland (H6410) is onzeker. Op dit moment is het type niet of nauwelijks aanwezig. Er zijn slechts enkele plaatsen op de Veluwe die, afgezien van stikstofdepositie, kunnen voldoen aan de vereiste milieucondities. Daarnaast wordt de ontwikkelingstijd van dit type doorgaans geschat op ca. 50 jaar. Het is dus zeer de vraag of dit type zich, binnen de komende 30 jaar, op de Veluwe duurzaam zal kunnen vestigen.

De instandhouding van het oude eikenbos is een belangrijk zorgpunt. Op diverse locaties is de vitaliteit zodanig afgenomen dat wordt gevreesd voor het verloren gaan van dit type. In de paragraaf over het boslandschap wordt hier nader op ingegaan.

Het accent voor uitbreiding van habitattypen ligt in de twee volgende beheerplanperioden. Wanneer zich kansen voordoen kan ook in deze eerste planperiode uitbreiding van habitattypen aan de orde zijn. Uitbreiding van habitattypen is het beste te bereiken door bestaande natuurterreinen, die nu nog niet kwalificeren, zodanig te herstellen dat zij gaan kwalificeren. Hiervoor moet vaak extra onderhoud worden gepleegd en dienen de milieucondities te worden verbeterd.

Uitbreiding kan ook plaatsvinden door middel van omvorming. Dat kan zijn van bos naar heide, stuifzand of heischraal grasland. De meest geschikte locaties hiervoor zijn door Alterra onderzocht en in beeld gebracht. Dit onderzoek is leidend geweest bij het selecteren van de uitbreidingslocaties die op de Kansenkaart (bijlage 6) zijn aangegeven.

Verdere verdieping per habitatype is te vinden in de Ecologische onderbouwing (bijlage 3)

5.3.1 Stuifzand en heiden

Het open zandlandschap bestaat niet alleen uit kale stuivende zanden maar vormt een landschappelijk complex van meerdere habitattypen, die in ruimte en tijd door natuurlijke successie geleidelijk in elkaar overgaan. Een compleet zandlandschap kent successiestadia van Zandverstuivingen (H2330) met overgangen naar Stuifzandheiden met struikheide (H2310), Droge heiden (H4030) en Binnenlandse kraaiheidebegroeiingen (H2320) en Jeneverbesstruwelen (H5130). De pionierstadia vormen het leefgebied voor tal van zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten, waaronder diverse Natura 2000-soorten, zoals de Nachtzwaluw (A224), Draaihals (A233), Boomleeuwerik (A246), Duinpieper (A255), Roodborsttapuit (A276), Tapuit (A277) en Grauwe Klauwier (A338).

De Natura 2000 doelen voor de habitattypen uit het open zandlandschap zijn over het algemeen gericht op uitbreiding en kwaliteitsverbetering. Daarnaast is voor vier van de zeven habitatsoorten uitbreiding/verbetering van het leefgebied het doel.

De kwaliteit van het open zandlandschap hangt sterk samen met de omvang. Het is een landschap van extreme omstandigheden. Sterke wisseling in temperatuur, uitdroging, harde wind etc. Eens besloeg dit landschap de gehele Veluwe.

Uitbreiding van de habitattypen kan het best worden bereikt door het terugzetten van de successie. Dat betekent uitbreiding van het eerste pionierstadium, nl. de zandverstuivingen. In de loop van de tijd zal de zandverstuiving geleidelijk overgaan in de andere opvolgende successiestadia via heide naar uiteindelijk bos. De hoge stikstofdepositie vormt momenteel op de meeste plaatsen nog een ernstige bedreiging voor een goed verloop van de successie. Hierdoor treedt versneld verduistering en verbossing op waarbij de waardevolle tussenstadia worden gemist en de soortenrijkdom afneemt.

H2310 Stuiwzandheiden met Struikheide

Doelen:

Verspreiding: in stand houden

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Dit habitatype vormt de overgang tussen stuiwzand en heide. Het doelbereik wordt primair bepaald door het doelbereik van deze aangrenzende habitatypen. Daarbij is terugdringing van de stikstofdepositie tot onder de KDW een voorwaarde voor duurzame instandhouding. Totdat de stikstofdepositie voldoende is afgenomen wordt door middel van het verwijderen van opslag en kleinschalig plaggen verdere achteruitgang voorkomen (PAS-gebiedsanalyse). Het habitatype is zeer gevoelig voor betreding. Een goede recreatiezonering is dan ook noodzakelijk voor doelrealisatie. Voor de aanwezige typische soorten als loopkevers en reptielen kan het nodig zijn verharde fietspaden te verleggen of passeerbaar te maken.

H2320 Binnenlandse Kraaiheidebegroeiingen

Doelen:

Verspreiding: in stand houden

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: in stand houden

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e planperiode

Toelichting

Om dit habitatype in stand te kunnen houden is eveneens terugdringing van de stikstofdepositie cruciaal. Dit habitatype is iets minder gevoelig voor stikstof dan het vorige en volgende type. Tot de depositie tot onder de KDW is gezakt is aanvullend beheer in de vorm van kleinschalig plaggen en begrazing noodzakelijk. Bezien moet worden of ook hier maatregelen aan infrastructuur ten behoeve van typische soorten noodzakelijk is.

H2330 Zandverstuivingen

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Voor een gunstige staat van instandhouding zijn voor dit habitatype afname van stikstofdepositie en een voldoende omvang cruciaal. In de afgelopen 10 jaar hebben

terreinbeheerders al fors ingezet op het reactiveren van stuifzanden. De grote stuifzandgebieden als het Hulshorsterzand, Kootwijkerzand, de Pollen en het Wekeromse zand stuiven daardoor weer. Ook kleinere stuifzandcellen zoals het Rozendaalse veld zijn weer gereactiveerd. Er zijn nu nog maar weinig locaties met voldoende verstuifbaar zand waar reactiveren mogelijk is zonder verlies van andere aanwezige waarden zoals oude geomorfologische landvormen en waardevolle oude bossen. Op de Kanskaart (bijlage 10) staan enkele locaties die nog in aanmerking komen om te worden gereactiveerd. Een aandachtspunt bij herstelmaatregelen is het bevorderen van geleidelijke overgangen naar bossen en ecologische verbindingen tussen zandverstuivingen en heidevelden. Met deze maatregelen ontstaat er beter en meer geschikt leefgebied voor de habitatsoorten: Nachtzwaluw, Draaihals, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit, Tapuit, Grauwe klauwier (en Duinpieper).

H4010 Vochtige heiden

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Vochtige heide komt altijd in combinatie met ander habitattypen als droge heide, vennen etc. voor. De gunstige staat van instandhouding wordt mede bepaald door de kwaliteit van de aangrenzende habitattypen. Ook hier is de afname van hoge stikstofdepositie een cruciale factor voor behoud. Daarnaast is een goed beheer noodzakelijk voor dit halfnatuurlijke type. Het verwijderen van opslag en begrazing zijn de belangrijkste maatregelen. Kleinschalig plaggen en bekalken zijn aanvullende maatregelen.

H4030 Droge heiden

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Droge heide is één van de meest voorkomende habitattypen op de Veluwe. Desondanks laten kwaliteit en areaal te wensen over. De kwaliteit wordt met name door stikstofdepositie en beheer bepaald. Voor een duurzame instandhouding is daling van de depositie tot onder de KDW noodzakelijk. Het beheer is gericht op het voorkomen van de natuurlijke ontwikkeling naar bos. Voor voldoende kwaliteit is daarbij een kleinschalig beheer gericht op instandhouding van een structuurrijke heide met verschillende leeftijdsklassen van groot belang.

Naast de wens tot areaalvergroting is het voor veel typische soorten en habitatsoorten van de heide noodzakelijk dat verschillende heideterreinen voldoende samenhang vertonen. De realisatie van heidecorridors door het kappen van scheidende bospercelen is daarbij een belangrijke maatregel. De ligging van de corridors is indicatief weergegeven op de Kansenskaart Natuur (bijlage 12). De breedte van de corridors kan variëren van 50 tot 250 meter.

Voor veel typische soorten (mieren, loopkevers, reptielen etc.) en habitatsoorten (boomleeuwerik, draaihals etc.) is een geleidelijke overgang naar bos van groot belang. Waar sprake is van kwetsbare populaties van typische soorten kunnen maatregelen aan infrastructuur noodzakelijk zijn. Voor deze typische soorten en voor de aan heide gebonden habitatsoorten kan de aanleg van schrale heideakkerijtjes van groot belang zijn. Hiervoor komen niet kwalificerende delen van het heideterrein in aanmerking.

H5130 Jeneverbesstruwelen

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Jeneverbesstruwelen hebben een directe relatie met droge heiden en stuifzandheiden. Eenmaal gevestigd kan dit type lang stand houden mits het niet wordt overgroeid door bos. Om dit te voorkomen dient bosopslag te worden verwijderd. Voor duurzame instandhouding is echter ook verjonging nodig. Voor verjonging is vitale stuifzandheide of droge heide noodzakelijk. In die zin is er een directe negatieve relatie met de hoge stikstofdepositie. Afname van stikstof is dus een cruciale factor. Ter overbrugging (tot KDW is bereikt) zijn maatregelen voorzien die kieming van jeneverbes kunnen bevorderen. Een belangrijke maatregel is het creëren van een geschikt kiembed voor Jeneverbes door middel van het plaatselijk verwijderen van de zode. Incidenteel kan worden overgegaan tot het aanplanten van stekken.

H6230 Heischrale graslanden

Doelen

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

Schrale graslanden zijn op de Veluwe ruim voor handen. Heischrale graslanden met voldoende kwaliteit (soorten) zijn echter sterk afgenomen. De doelen zijn dan ook uitbreiding en kwaliteitsverbetering. De typische soorten van heischrale graslanden zijn bijzonder gevoelig voor stikstof. Verlaging van de depositie tot beneden de KDW is dan ook voorwaarde voor een gunstige staat van instandhouding. Daarnaast is een goed beheer

van groot belang. De belangrijkste maatregelen daarbij zijn relatief intensieve begrazing of maaien. Kleinschalig plaggen kan kieming van typische soorten bevorderen. Ter overbrugging van de periode tot de KDW is bereikt kan bekalking of het aanbrengen van leem of steenmeel het bufferend vermogen van de bodem op peil houden. Heischrale graslanden zijn rijk aan minder mobiele soorten als loopkevers, mieren en reptielen. Waar nodig kunnen voorzieningen worden gerealiseerd om infrastructuur te passeren.

Voor de typische soorten en voor de aan heide en heischraal grasland gebonden habitatsoorten kan de aanleg van schrale heideakkers van groot belang zijn. Hiervoor komen niet kwalificerende delen van het terrein in aanmerking.

H6410 Blauwgraslanden

Doelen

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding op zijn vroegst in 3e planperiode

Toelichting

Op dit moment voldoen op de Veluwe alleen enkele delen van de Leemputten bij Staverden aan de kwalificaties voor Blauwgrasland. Daarnaast zijn er verspreid enkele vegetaties aan te wijzen, onder meer in het Wisselse veen, die de kwalificaties dicht benaderen.

Blauwgrasland is zeer gevoelig voor stikstof. Het effect van stikstof kan echter in belangrijk mate worden teruggedrongen door voldoende kwelwater in de wortelzone van de juiste kwaliteit. Naast terugdringing van de stikstofdepositie is dus een optimale waterhuishouding bijzonder belangrijk. Vervolgens is een zorgvuldig en door de jaren heen consequent uitgevoerd maaibeheer cruciaal. Wanneer aan die voorwaarden wordt voldaan is het wachten op de zeer geleidelijke ontwikkeling van de soortenrijkdom. Die ontwikkeling gaat niet in jaren maar in decennia. De beste ontwikkelingskansen liggen in de Leemputten van Staverden en in het Wisselse veen.

5.3.2 Vennen, venen en moerassen

Op de Veluwe liggen totaal ca. 300 vennen. Deze vennen gaan vrijwel altijd samen met andere habitattypen als vochtige heide, hoogveentjes, pioniersituaties etc. De vennen op de Veluwe liggen altijd in laagtes in het dekzand/stuifzandlandschap met een voor water ondoorlatende laag in de ondergrond.

Van de 300 vennen kwalificeert slechts een klein aantal als habitatype H3130 of H3160.

De habitats van het vennenlandschap zijn voedselarm en voor hun watervoorziening grotendeels afhankelijk van regenwater. Dit maakt ze kwetsbaar voor verzuring en eutrofiëring. De natuurlijke chemische samenstelling van habitattypen in het vennenlandschap is dan ook vaak (ernstig) verstoord. Dit vertaalt zich in een beperkte biodiversiteit en een slecht toekomstperspectief.

Tot in de jaren negentig was de staat van instandhouding zeer ongunstig. Door het terugdringen van de zwaveldepositie uit de industrie en het verkeer is een begin gemaakt met het herstel van de vennen en natte heidesystemen. Effectgerichte maatregelen in en om de vennen hebben hier ook aan bijgedragen. Herstel is hierbij mogelijk gebleken. Voor een duurzaam effect is een verdere afname van de depositie van stikstof een harde voorwaarde. Vensystemen zijn complex, kleinschalig en kwetsbaar. Dit betekent dat herstelmaatregelen

alleen mogen plaatsvinden op basis van zorgvuldig onderzoek. Om die reden is een vennenherstelprogramma opgesteld waarin prioriteiten voor herstel zijn aangegeven. Voorafgaand aan herstelmaatregelen is voor elk ven een gedegen herstelplan vereist.

H3130 Zwak gebufferde vennen

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: in stand houden

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

De kwaliteit van de vennen wordt in hoge mate bepaald door de chemie van het water. De huidige overmaat aan stikstof is dan ook een belangrijke negatieve factor. Daarnaast kan ook een in jaren opgebouwde sliblaag de chemie negatief beïnvloeden. Vennen liggen in het halfnatuurlijke heidelandschap dat samen met de vennen moet worden beheerd. Dat kan zijn opslag verwijderen, maaien, plaggen en begrazen. In vennen waarin het ecologische evenwicht kwijt is kunnen exoten als Watercrassula of Zonnebaars zich explosief ontwikkelen. Dit kan een ernstige bedreiging vormen voor de typische soorten van het ven en daarmee voor de instandhoudingsdoelen. Bestrijding is daarbij onvermijdelijk. Gezien de complexiteit en kwetsbaarheid van de vennen is bij uitvoering van herstelmaatregelen een vooraf opgesteld herstelplan per ven noodzakelijk.

H3160 Zure vennen

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting

De omstandigheden van zure vennen komen sterk overeen met die van de zwak gebufferde vennen. Wat betreft de kwaliteit wordt echter meer gevraagd. De gevoeligheid voor stikstof is iets groter. Dat maakt de opgave om tot een gunstige staat van instandhouding te komen ook groter. Bijzondere maatregelen voor zure vennen zijn extra maaien en bekalken van het inziggebied van het ven. Baggeren is doorgaans bij zure vennen niet nodig. Door de uitvoering van de opgevoerde maatregelen (hoofdstuk 6) kunnen ook vennen die net onder de maat zijn weer worden hersteld.

H710B Actieve hoogvenen

Doelen

Verspreiding: in stand houden

Omvang: toename

Kwaliteit: in stand houden

Doelbereik
Gunstige staat van instandhouding in 3e planperiode

Toelichting
Hoogveen komt op de Veluwe in kleine eenheden voor in combinatie met vennen en natte heide.
Dit habitatype is sterk afhankelijk van een constante kwaliteit van milieucondities. Terugdringing van de stikstofdepositie is ook het belangrijkste. Bij minder optimale condities kan bosopslag een zorgpunt zijn dat moet worden weggenomen. Wanneer een aangrenzend ven wordt aangepakt zal dit habitatype altijd met zorg moeten worden meegenomen.

H7140A Overgangs- en trilven

Doelen
Omvang: in stand houden
Kwaliteit: in stand houden

Doelbereik
Gunstige staat van instandhouding in 2e planperiode

Toelichting
Overgangs- en trilvenen komen vaak voor in kwelsituaties. De cruciale factor is het juiste water op de juiste plaats en tijd. Toename van kwel kan daarbij het effect van teveel stikstof sterk verminderen. Mits de waterhuishouding op orde komt en de stikstofdepositie uiteindelijk beneden de KDW uitkomt is voor dit habitatype een gunstige staat van instandhouding zeker bereikbaar.
De beste kansen doen zich voor in het Wisselse veen. Hier treedt veel kwelwater met een goede kwaliteit aan de oppervlakte. Nu wordt nog veel kwelwater afgevangen door het lokale afwateringssysteem. Voor een duurzame instandhouding van het habitatype is enerzijds de herinrichting van dit afwateringssysteem noodzakelijk. Anderzijds is voor een gunstige staat van instandhouding vergroting van het areaal met kwalificerend habitat zeer gewenst, omdat het huidige kwalificerende areaal (1,9 ha) te klein is.

H7110B Pioniervegetaties met snavelbiezen

Doelen
Omvang: toename
Kwaliteit: toename

Doelbereik
Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode

Toelichting
Dit habitatype hoort thuis in de omgeving van vennen, natte heide en veen. Dit type moet altijd binnen dit ensemble zijn pioniersplek vinden. Het type is gebaat bij een goede vitaliteit van de aangrenzende habitattypen. Die vitaliteit wordt in hoge mate bepaald door stikstofdepositie. Een mindere conditie kan leiden tot bosopslag en verruiging. Voor dit type kan kleinschalig plaggen een oplossing voor de korte termijn bieden.

H7110B Kalkmoerassen

Doelen

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: in stand houden

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e planperiode

Toelichting

Kalkmoerassen komen vaak voor in combinatie met overgangs en trilvenen en soms met blauwgraslanden. Het type is afhankelijk van aanvoer van voldoende kalkrijk water uit de ondergrond (kwel). Het type is zeer kwetsbaar voor vermessing maar wanneer de hydrologische condities optimaal zijn kan veel van het stikstofeffect worden afgevangen. Met kleinschalig plaggen kan soms weer kalkrijke ondergrond aan de oppervlakte komen. Bosopslag moet worden tegengegaan.

5.3.3 De beken

De Veluwe beken zijn te vinden aan de randen van de Veluwe. De belangrijkste beken op de Veluwe zijn de Hierdense beek, de Renkumse en Heelsumse beken, de Verloren beek bij Wissel, de Smallerts beek, de Hartense Molenbeek, de Rode beek, de Geelmolense beek, de Egelbeek, de Koppelsprengen en de Eerbeekse Beek. De beken aan de oostkant van de Veluwe zijn opgenomen in het plangebied, omdat deze waterlopen belangrijke leefgebieden zijn voor de Beekprik.

Het Natura 2000-beleid is voor de beken gericht op een goede waterkwaliteit en goede watervoerendheid van de beken. Voor de doelsoorten is voldoende structuur- en substraatvariatie, stromingsvariatie en een natuurlijk afvoerregime belangrijk. Voor de optrekkende vissen als beekprik is een beek zonder migratieknelpunten belangrijk.

De Veluwe beken werden geroemd om de helderheid en zachtheid van het water en de permanente watervoerendheid. Dit heeft in het verleden geleid tot de vestiging van veel watermolens en wasserijen. Midden en benedenstreams was de waterkwaliteit daardoor, tot in de jaren zeventig, dramatisch slecht. De waterkwaliteit van de midden en benedenlopen zijn de afgelopen decennia aanzienlijk verbeterd. Veel bovenlopen zijn evenwel minder geworden in kwaliteit en in watervoerendheid. Over het algemeen is de kwaliteit nog redelijk te noemen. De invloed van de landbouw is echter vaak tot in de spreng terug te vinden. Het water is harder geworden en stroomafwaarts neemt de invloed van meststoffen en bestrijdingsmiddelen toe. Met name de beken temidden van intensief agrarisch gebied zoals de Hierdense beek hebben te lijden onder de landbouwinvloed. Hier dient met prioriteit uitspoeling van meststoffen vanuit de landbouw te worden teruggedrongen.

Er zijn zorgen over de invloed van gewasbeschermingsmiddelen op het beekmilieu. Het gaat daarbij met name om bloembollenteelt waarbij relatief veel gewasbeschermingsmiddelen worden ingezet. Voorkomen moet worden dat gewasbeschermingsmiddelen via verstuiving of uitspoeling in het beekmilieu terecht komen.

De watervoerendheid van de beken is sinds het begin van de vorige eeuw sterk afgenomen. Het sinds die tijd opgroeiende (naald)bos verdampt meer water dan de oorspronkelijke heide. Hierdoor komt minder regenwater ten goede aan het grondwater. Daarnaast is de waterwinning ten behoeve van drinkwater, (papier)industrie en landbouw sterk toegenomen ten koste van de grondwatervoorraad onder de Veluwe. Concreet betekent dit dat de bovenloop van diverse beken periodiek of permanent droog zijn komen te staan. Daarmee wordt de beek deels ongeschikt voor enkele doelsoorten. Door het afgenomen aanbod van water is er ook minder stroming en heeft vervuiling een grotere impact op het aquatische milieu. Voldoende aanbod van water is dan ook de belangrijkste sleutelfactor voor een goede staat van instandhouding van het beeklandschap.

Om het effect van de drinkwateronttrekking op het grondwatersysteem te verminderen wordt op twee plaatsen door waterbedrijf Vitens bij Epe (ten behoeve van het Wisselseen Tongerense veen) en Beekbergen schoon oppervlaktewater geïnfiltreerd als compensatie. Dit heeft een positief effect op de beken in de omgeving.

De Veluwse beken hebben er baat bij als de grondwatervoorraad van de Veluwe toeneemt. Daarom zal het vergroten van de grondwateraanvulling en het verminderen van de afvoer van grondwater door waterwinning en ontwatering een positief effect hebben op de beken. Maatregelen die hieraan bijdragen zijn daarom gewenst.

H326o   Beken met waterplanten

Doelen

Verspreiding: toename

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e en 3e planperiode

Toelichting

Bescherming, herstel en beheer van het bekenlandschap vraagt om een integrale, landschapsecologische benadering en om samenwerking van een groot aantal gebiedspartners: terreineigenaren, beheerders, waterwinbedrijven en agrariërs. Het hele beekdalsysteem moet hierin betrokken worden, inclusief de grondwateraspecten. In de afgelopen jaren zijn in het kader van Veluwe 2010 en het Sprengen- en Bekenprogramma diverse maatregelen uitgevoerd waar dit habitatype van heeft geprofiteerd. Ook de Kaderrichtlijn water vraagt om maatregelen ter verbetering van de natuurlijke kwaliteit van de beeklopen. Om dit habitatype overal op orde te krijgen zal de komende planperiode worden benut om te verkennen waar aanvullend vanuit Natura 2000 nog maatregelen noodzakelijk zijn. Waar mogelijk kan een deel van de gewenste maatregelen reeds in deze eerste planperiode worden uitgevoerd.

H91EoC   Beekbegeleidende bossen

Doelen

Omvang: in stand houden

Kwaliteit: toename

Doelbereik
Gunstige staat van instandhouding in 2e en 3e planperiode

Toelichting

De beekbegeleidende bossen maken een onlosmakelijk onderdeel uit van het bekenlandschap. Toch zijn ze schaars en vaak van mindere kwaliteit. Niet zelden is de hoofdboomsoort vervangen door populier. Kap van de populieren en beplanting met Zwarte els kan dan al een belangrijke verbetering opleveren.

Net als voor de beek zelf is voor het beekbegeleidende bos de inspoeling van meststoffen vanuit de landbouw een groot probleem. De soortenrijke vegetatie wordt hierdoor vervangen door een monocultuur van brandnetels. Maatregelen om deze inspoeling terug te dringen zijn dan ook cruciaal.

Dit effect treedt in versterkte mate op bij overstroming door voedselrijk beekwater. Van nature is periodieke overstroming een belangrijk element van dit habitattype. In geval van zeer voedselrijk water pakt dit echter negatief uit. Verbetering van de waterkwaliteit is dan ook van groot belang voor dit habitattype.

De verrijking van de ondergroei wordt versterkt door periodieke uitdroging door gedaalde grondwaterstanden.

5.3.4 De droge bossen

De Veluwe bestaat voor 70% uit bos. Slechts een klein deel hiervan kwalificeert als habitattype en de verspreiding ervan is nogal versnipperd. Dit beeld komt duidelijk naar voren op de habitattypenkaart (www.gelderland.nl). De kwalificerende boshabitats zijn: Oude eikenbossen (H9190) en Beuken-eikenbossen met Hulst (H9120). Zij zijn te vinden op de oude bosgroeiplaatsen. De Beekbegeleidende bossen (H91EoC) zijn hiervoor bij het bekenlandschap besproken.

De meeste bossen op de Veluwe zijn 100 – 150 jaar geleden aangeplant op heidevelden en stuifzanden en voor een deel ook op de oude bosgroeiplaatsen. Dit betekent dat het leeuwendeel van de bossen nog relatief jong is. Inmiddels is in veel bossen de successie naar meer complete bosccosystemen goed op gang gekomen en neemt de variatie in bosstructuur, soortensamenstelling en ouderdom geleidelijk toe. Het natuurlijker bosbeheer is 30 jaar geleden bewust in gang gezet. De klassieke houtproductie is destijds geleidelijk omgebogen naar een geïntegreerd bosbeheer gericht op het bedienen van meer functies waaronder de natuurfunctie. Daarnaast is er in drie grote gebieden gekozen voor meer spontane natuurlijke processen (grote eenheid natuur). Het beheer in deze gebieden wordt met name via het sturen op begrazing (wildbeheer en inzet van grote grazers) gevoerd. De spontane processen in combinatie met begrazing bepalen hoe de natuur zich verder ontwikkelt. Met beide vormen van beheer is in de loop der jaren ervaring opgedaan met een natuurlijker beheer van de bossen⁵.

⁵ Natuurkwaliteit dankzij extensief beheer, Bijlsma R.J., 2009 (Alterra-rapport 1902)

H9120 Beuken-eikenbos met Hulst

Doelen

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 2e en 3e planperiode

Toelichting

Dit habitatype komt voor op de wat betere, oude bosbodems op de Veluwe. Oude bosbodems zijn bodems waar minimaal sinds 1850 bos aanwezig is geweest. Aangrenzende bosopstanden van minstens 100 jaar mogen ook nog worden meegerekend. Behalve aan de bomen is de kwaliteit van dit habitatype vooral ook te herkennen aan de bodemvegetatie met soorten als Dalkruid, Witte klaverzuring en Salomonszegel. Het is ook echt het bos van de Zwarte specht.

Met name de bodemvegetatie heeft hier te lijden onder het teveel aan stikstof. Dit leidt tot dominantie van grassen waardoor eveneens de karakteristieke ondergroei verdwijnt. Om tot een goede staat van instandhouding te komen is afname van de stikstofdepositie een eerste vereiste. Het is niet duidelijk of de Beuk ten opzichte van de Eik door stikstof wordt bevorderd. Wel is het zo dat op veel plaatsen de Eik geleidelijk uit het kronendak wordt verdrongen. Waar de Eik uit het kronendak dreigt te verdwijnen kan door middel van dunning de eik worden bevoordeeld ten opzichte van de beuk. Bij de uitvoering van boswerkzaamheden is het van groot belang dat de bodemvegetatie en de kwaliteit van oude bosbodem behouden blijft. Dat vraagt om een zorgvuldige aanpak bij boswerkzaamheden en inzet van aangepast materieel.

De inzet van zware machines als harvesters en forwarders waarbij de bodem ernstig wordt verdicht wordt beschouwd als een schadelijk voor een gunstige staat van instandhouding. In de meest kwetsbare situaties kan worden afgezien van houtoogst om schade te voorkomen. In dat geval kan bijvoorbeeld worden gekozen voor het ringen van bomen. Dat komt ook de gewenste hoeveelheid dood hout ten goede.

Gezien de kwetsbare mineralenbalans moet de oogst van tak- en top hout worden beschouwd als negatief voor de instandhoudingsdoelstelling.

De ontwikkeling van exoten uit aangrenzende opstanden met Douglas, Larix of Amerikaanse Eik kan een bedreiging vormen voor de instandhouding. Bestrijding van deze exoten is noodzakelijk.

Voor een goede staat van dit habitatype is ook een voldoende omvang noodzakelijk.

Aaneengesloten oppervlakten van minimaal 25 ha zijn gewenst. Uitbreiding van dit habitatype kan, mits de geschikte bodem aanwezig is, vaak in aangrenzend niet kwalificerend bos plaats vinden. Met name in oude Grove dennenopstanden is niet zelden al sprake van een duidelijke successie in de richting van beuken-eikenbos.

Begrazing heeft tot op zekere hoogte een positief effect op de verjonging van bos. Zeker op plekken met een dichte grasmat kan begrazing zorgen voor een beter kiemmilieu. Op diverse plaatsen op de Veluwe is de wilddruk (graasdruk) echter zodanig dat verjonging van met name loofbomen niet verder dan het kiemstadium komt.

Een tijdelijke overbegrazing is op de totale levenscyclus van Beuken-Eikenbos geen probleem. Langdurige overbegrazing in combinatie met andere negatieve factoren kan echter de instandhouding van dit habitatype in gevaar brengen. Dit is een bijzonder aandachtspunt voor de Grote eenheden natuur. Het effect van wilddruk zal de komende beheerplanperiode worden gevolgd. Wanneer een gebleken te hoge wilddruk niet door beheer kan worden terug gedrongen kan tijdelijke uitrastering noodzakelijk zijn. Dit wordt beoordeeld bij de eerste

evaluatie na deze beheerplanperiode.

H9190   **Oude eikenbossen**

Doelen

Omvang: toename

Kwaliteit: toename

Doelbereik

Gunstige staat van instandhouding in 3e planperiode

Toelichting

Oude eikenbossen zijn doorgaans als hakhout aangeplant op voedselarme dek- en stuifzanden. Ook hier gaat het om de oude bosbodems (zie H9120). Op heide opgeslagen Eiken-berkenbos, wat relatief veel voor komt, kwalificeert dus niet direct als Oud Eikenbos. Hier mist nog de met de oude bodem samenhangende bodemvegetatie met de karakteristieke mossen, varens en paddestoelen.

Speciale aandacht verdienen de verspreid voorkomende Wintereikenstrubben, onder meer bij Elstpeet. Deze strubben vertegenwoordigen waarschijnlijk de oudste relictten van het oorspronkelijke bos op de Veluwe.

Veel meer dan het vorige habitatype lijken de Oude Eikenbossen te lijden onder de hoge stikstoflast.

Typische soorten als de Cantharel en Hengel laten al jaren een afname zien maar de effecten beperken zich hier niet tot de bodemvegetatie. Veel opstanden op de Veluwe lijken in een vervroegde vervalfase geraakt. De vitaliteit van de bomen neemt plaatselijk sterk af en natuurlijke verjonging ontbreekt. Dit zijn ingrediënten die uiteindelijk kunnen leiden tot het verdwijnen van het habitatype. Afname van de stikstofdepositie is voor dit habitatype dan ook cruciaal.

Deze beheerplanperiode wordt onderzocht of het versterken van het bufferende vermogen van de bodem door het aanbrengen van steenmeel de negatieve effecten van stikstof kan terugdringen.

Oud Eikenbos heeft niet zelden te maken met opslag van Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, Larix en Douglas. Dit terwijl de verjonging van Eik sterk achter blijft. Met name de ontwikkeling van Amerikaanse vogelkers wordt sterk bevorderd door de stikstofdepositie. De ontwikkeling van deze exoten vormt een sterke bedreiging voor de instandhouding van het eikenbos. Hier is bestrijding geboden.

De bodem van de Oude Eikenbossen is wellicht nog kwetsbaarder dan die van het Beuken-Eikenbos met Hulst. Het voorkomen van bodemverdichting en schade aan de bodemvegetatie door boswerkzaamheden is dan ook van groot belang. Dat vraagt om een zorgvuldige aanpak bij boswerkzaamheden en inzet van aangepast materieel. De inzet van zware machines als harvester en forwarderds wordt beschouwd als een schadelijk voor een gunstige staat van instandhouding.

Bij bestrijding van ongewenste soorten en terugdringing van beuk heeft ringen de voorkeur. Mede gezien de kwetsbare nutriëntenbalans moet de oogst van stam-, tak- en top hout hier worden beschouwd als negatief voor de instandhoudingsdoelstelling.

Voor een goede staat van dit habitattype is een voldoende omvang noodzakelijk. Aaneengesloten oppervlakten van minimaal 25 ha zijn gewenst. Verjonging van Eik verloopt het meest voorspoedig in het volle licht, dus buiten het bos of op grote open plekken. De beste mogelijkheid voor uitbreiding van eikenbos is dan ook spontane ontwikkeling van Eik op aangrenzende heide of grasland. Daar waar dit proces plaats vindt wordt voorrang gegeven aan de ontwikkeling van eikenbos boven het in standhouden van heide. Door afnemende vitaliteit worden de Oude eikenbossen vaak hol en vallen er soms flinke gaten. Hierdoor kan de gemiddelde kroonbedekking afnemen tot onder de 60%. Dat is vaak zorgelijk. Hierbij moet echter worden bedacht dat Eik zich bij voorkeur in het licht buiten het bos verjongt. Wanneer in de ontstane gaten verjonging optreedt van boomsoorten van het Eiken-berkenbos (o.m. Zomereik, Berk, Lijsterbes) is er nog steeds sprake van kwalificerend habitat. Bij hoge graasdruk kan het raadzaam zijn om open plekken in te rasteren om de verjonging betere kansen te geven. Aanplant met inheems materiaal kan een tweede optie zijn, maar heeft niet de voorkeur.

Met name het arme Oude Eikenbos is zeer gevoelig voor overbegrazing. Het effect van wilddruk zal de komende beheerplanperiode worden gevolgd. Wanneer een gebleken te hoge wilddruk niet door beheer kan worden terug gedrongen kan tijdelijke uitrastering, noodzakelijk zijn. Dit wordt beoordeeld bij de eerste evaluatie na deze beheerplanperiode.

Het meeste oude eikenbos komt voort uit aangeplant eikenhakhout. Vanuit overwegingen van cultuurhistorie is behoud van een zeker areaal eikenhakhout gewenst. Er wordt van uitgegaan dat maximaal 5% van het nu als Oud Eikenbos kwalificerend areaal, actief als hakhout beheerd zal blijven. Omvorming van bestaand opgaand bos terug naar hakhout wordt uitgesloten.

5.4 Doelbereik van de habitatoorten

In deze paragraaf wordt het doelbereik geschetst van de diverse habitatoorten op de Veluwe. Het gaat om specifiek benoemde plant- en diersoorten die op de Veluwe voorkomen en vanuit Europees perspectief extra bescherming behoeven. De leefgebieden van deze soorten komen vaak maar niet altijd overeen met de habitattypen. De afzonderlijke leefgebieden zijn in bijlage 11. op kaart weergegeven. Verdere verdieping per habitatoort is te vinden in de Ecologische onderbouwing (bijlage 5).

H1042   **Gevlekte witsnuitlibel**

Doelen

Verspreiding leefgebied: toename

Omvang leefgebied: toename

Kwaliteit leefgebied   toename

Doelbereik

Het doel is niet kwantitatief geformuleerd. Met de vestiging van duurzame populaties op de Veluwe is het doel bereikt. Gunstige staat van instandhouding 1e, 2e of 3e planperiode.

Toelichting

Specifieke maatregelen voor de Gevlekte witsnuitlibel zijn niet voorzien. De soort profiteert van maatregelen gericht op verbetering van vennen, het leefgebied van deze soort. Daarnaast speelt mogelijk het veranderende klimaat een rol.

H1083   **Vliegend hert**

Doelen

Verspreiding leefgebied: toename

Omvang leefgebied: toename

Kwaliteit leefgebied   toename

Doelbereik

Het doel is niet kwantitatief geformuleerd. Met versterking van de bestaande populaties en uitbreiding met nieuwe populaties is het doel bereikt. Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode.

Toelichting

Voor het Vliegend hert is in 2008 een beschermingsplan opgesteld⁶. De in dit plan beschreven maatregelen sluiten goed aan bij het realiseren van een gunstige staat van instandhouding van de soort. Het belangrijkste element hierin is de zorg voor voldoende dood en kwijnend, zwaar eikenhout. De soort is dan ook duidelijk gelieerd aan de habitattypen Oud eikenbos en Beuken-eikenbos met Hulst. Lokaal kan bescherming van de larven tegen predatie door Zwijnen aan de orde zijn.

---

6 Smit, J.T. & R.F.M. Krekels 2008. Vliegend hert op de Veluwe Beschermingsplan 2009-2013. – EIS-Nederland en Bureau Natuurbalans-Limes Divergens, Leiden – Nijmegen.

H1096   **Beekprik**

Doelen

Verspreiding leefgebied: toename

Omvang leefgebied: toename

Kwaliteit leefgebied   toename

Doelbereik

Het doel is niet kwantitatief geformuleerd. Met versterking van de bestaande populaties en uitbreiding met nieuwe populaties is het doel bereikt. Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode.

Toelichting

De soort is gebaat bij een goede waterkwaliteit, permanente watervoerendheid en een natuurlijke beekmorfologie. In die zin komen de eisen geheel overeen met die van het habitatype H3260 Beken met waterplanten. Terugdringing van vermistende invloeden en het weren van bestrijdingsmiddelen in het water zijn van groot belang. Daarnaast zijn maatregelen gewenst om de watervoerendheid te waarborgen en de natuurlijke morfologie te versterken.

Een belangrijk knelpunt is dat de afvoerdynamiek in veel beken, door regelmatig voorkomende piekafvoeren, veel te groot is. Hierdoor spoelt het habitat voor larven weg. Ook het beheer kan beter worden afgestemd waarbij de ontwikkeling van structuur-, substraat- en stromingsvariatie wordt bevorderd. Voor het habitatype Beken met waterplanten zal een herstelprogramma worden opgesteld. Hierin worden ook maatregelen opgenomen ter verbetering van het leefgebied van deze soort.

H1163 Rivierdonderpad

Doelen

Omvang leefgebied:	toename
Kwaliteit leefgebied	in stand houden

Doelbereik

Het doel is niet kwantitatief geformuleerd. Met uitbreiding van het huidige leefgebied is het doel bereikt. Gunstige staat van instandhouding in 2e of 3e planperiode.

Toelichting

De eisen van de soort komen in grote lijnen overeen met de vorige soort en met die van het habitatype H3260 Beken met waterplanten. De aanwezigheid van veel structuurvariatie ook in de vorm van dood hout in het water, is voor deze soort van groot belang.

Een bijzonder zorgpunt is de dreigende concurrentie van exotische grondels. Deze soorten zijn nog niet aangetroffen in de beken maar al wel in het Apeldoorns kanaal waarmee de beken direct zijn verbonden. In dit licht is het raadzaam om een zekere isolatie van de populaties te handhaven. Voor het habitatype Beken met waterplanten zal een herstelprogramma worden opgesteld. Hierin worden ook maatregelen opgenomen ter verbetering van het leefgebied van deze soort.

H1166 Kamsalamander

Doelen

Verspreiding leefgebied:	in stand houden
Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden

Doelbereik

Het doel is behoud van de huidige situatie. De huidige situatie wordt beschouwd als een gunstige staat van instandhouding.

Toelichting

De inspanningen in de komende planperiode zijn gericht op het voorkomen van achteruitgang. Er is sprake van twee serieuze bedreigingen. Dat betreft een uit het zuiden oprukkende schimmelziekte waar Kamsalamanders kwetsbaar voor zijn en de zich uitbreidende Italiaanse Kamsalamander die snel kruist met de gewone Kamsalamander waardoor deze als soort verloren kan gaan. Concrete maatregelen tegen beide bedreigingen zijn nog niet voorhanden.

H1318 Meervleermuis

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden

Doelbereik

Het doel is behoud van de huidige situatie. De huidige situatie wordt beschouwd als een gunstige staat van instandhouding.

Toelichting

De inspanningen in de komende planperiode zijn gericht op het voorkomen van achteruitgang. Het gaat hierbij met name om behoud van de overwinteringsplaatsen en landschappelijke structuren waarop de soort zich oriënteert. Er zijn geen concrete bedreigingen bekend. Specifieke maatregelen zijn voor deze soort niet voorzien.

H1831   **Drijvende waterweegbree**

Doelen

Verspreiding leefgebied: in stand houden

Omvang leefgebied: in stand houden

Kwaliteit leefgebied   in stand houden

Doelbereik

Het doel is behoud van de huidige situatie. De huidige situatie is een beperkt en versnipperd voorkomen. Vooral nog wordt de huidige situatie beschouwd als een gunstige staat van instandhouding. Verbetering van de huidige groeiplaatsen is gewenst om de duurzaamheid van die gunstige staat te kunnen garanderen.

Toelichting

Dit is een soort van beken en vennen met voedselarm tot matig voedselrijk, helder water. Vermesting is een belangrijke bedreiging. De soort vormt een belangrijk element in het habitatype H3260 Beken met waterplanten en zal profiteren van hiervoor te nemen verbeteringsmaatregelen. Specifieke maatregelen zijn voor deze soort niet voorzien.

5.5 Doelbereik vogelrichtlijnsoorten

De Veluwe is ook aangewezen als speciale beschermingszone in het kader van de Europese Vogelrichtlijn. In dat kader worden tien verschillende vogelsoorten genoemd. Ook voor deze soorten zijn in het aanwijzingsbesluit instandhoudingsdoelen gesteld. De leefgebieden van de vogelrichtlijnsoorten zijn in bijlage 11 op kaart weergegeven. Het gaat om de volgende soorten:

A72   **Wespendief**

Doelen

Omvang leefgebied: in stand houden

Kwaliteit leefgebied   in stand houden

Aantal broedparen: ten minste 100

Doelbereik

De huidige populatie op de Veluwe omvat ca 100 broedparen. Dit komt overeen met het gewenste draagvlak voor het leefgebied van deze soort.

Toelichting

Het leefgebied van de Wespendief op de Veluwe omvat nagenoeg al het bosgebied. Dat wil zeggen dat ook de niet als habitatype geldende bossen van belang zijn voor deze soort. Met name oude Grove dennenopstanden (> 100 jaar) in successie naar Eikenberkenbos zijn gewild als broedlocatie.

Het versneld omvormen van dergelijke opstanden naar loofbos werkt doorgaans negatief doordat de gewenste oude bomen uit het beeld verdwijnen. In het algemeen kan worden gesteld dat afname van bosareaal of versnippering daarvan de kwaliteit van het leefgebied aantasten. Dat betekent ook dat uitbreiding van heidehabitats en de realisatie van corridors, ten koste van bos, zorgvuldig dienen te worden afgewogen tegen het belang van de Wespendif.

Naast het behoud van bosareaal is de beschikbaarheid van voldoende voedsel van belang. Het voedsel van de Wespendif bestaat voornamelijk uit grote insecten als wespen, bijen en kevers en uit reptielen en amfibieën. De totale biomassa aan prooidieren is op de Veluwe afgenomen. Dat betekent dat er minder voedsel beschikbaar is. Ontwikkelingen of activiteiten die deze prooidieren schaden moeten worden beschouwd als schadelijk voor de kwaliteit van het leefgebied van de Wespendif.

Een bijzonder zorgpunt hierbij is de mogelijke invloed van gewasbeschermingsmiddelen op wespen en bijen en de mogelijke schadelijke invloed van ontwormingsmiddelen op mestkevers.

Met minder voedsel in het leefgebied zal het foerageren meer energie kosten. In dat licht is behoud van rust in broed- en foerageergebied van extra belang om de gunstige staat van instandhouding te kunnen waarborgen. De eerste planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld.

A224   Nachtzwaluw

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden
Aantal broedparen:	ten minste 610

Doelbereik

De huidige populatie op de Veluwe omvat ruim 400 broedparen. De trend is positief. Naar verwachting kan het instandhoudingsdoel in de tweede planperiode worden gerealiseerd.

Toelichting

De nachtzwaluw is een soort van bosranden en heiden met verspreide vliegdennen. Met name geleidelijke overgangen van bos naar heide zijn van belang. Dergelijke situaties zijn op de Veluwe ruim voor handen. De sleutelfactoren voor deze soort zijn dan ook vooral voedsel en rust.

De Nachtzwaluw eet vooral grote insecten als kevers en nachtvlinders. Ook hiervoor geldt, net als bij de Wespendif, de zorg om de afname van biomassa aan prooidieren. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen en antiwormmiddelen kunnen hierbij een rol spelen.

De overgang van bos naar heide is ook recreatief erg in trek. Veel recreatieve paden bevinden zich juist in deze zone. Nieuwe ontwikkelingen in deze zones moeten worden beschouwd als schadelijk voor de kwaliteit van het leefgebied. Anderzijds kan het opheffen van paden in deze zones bijdragen aan een kwaliteitsverbetering. De eerste planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld.

A229   Ijsvogel

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden
Aantal broedparen:	ten minste 30

Doelbereik

De huidige populatie op de Veluwe omvat ruim 200 broedparen. De gunstige staat van instandhouding is met dit aantal ruim aanwezig.

Toelichting

De IJsvogel is op de Veluwe afhankelijk van het habitattype Beken met waterplanten. Dit relatief kleine areaal is onvoldoende om een populatie in stand te houden maar de Veluwse IJsvogels maken deel uit van een veel grotere Nederlandse populatie. Binnen deze populatie spelen de zelden bevroerende Veluwse beken overigens een niet te miskennen rol in strenge winters. Strenge winters vormen de belangrijkste factor voor de staat van instandhouding. Een strenge winter kan tot decimering van de populatie leiden waarna de stand doorgaans weer langzaam opklimt.

Om ook het broedhabitat voor deze soort langs de beken te versterken kan ruimte worden geboden aan de ontwikkeling van steilwanden en kunnen wortelkluiten van omgevallen bomen worden gespaard.

A233   Draaihals

Doelen

Omvang leefgebied:	toename
Kwaliteit leefgebied	toename
Aantal broedparen:	hervestiging van vaste broedpopulatie

Doelbereik

De Draaihals is de laatste jaren op de Veluwe een onregelmatige broedvogel. Het doel is gericht op hervestiging als vaste broedvogel. Concreet wordt hier onder verstaan dat een potentieel leefgebied van voldoende gevarieerdheid en omvang dient te worden hersteld, overeenkomend met de eisen die een in de stabiele populatie Draaihals naar verwachting zal stellen. Met de juiste maatregelen zal de gunstige staat van instandhouding gedurende de 2e of 3e planperiode kunnen zijn hersteld.

Toelichting

De Draaihals is in Nederland afhankelijk van een landschap met bos en overgangen naar heide en heischrale graslanden. Daarbinnen zijn de belangrijkste factoren voldoende broedgelegenheid en voldoende voedsel. Voor het broeden gebruikt de Draaihals vaak oude spechtgaten maar ook worden nestkasten gebruikt. Hier lijkt geen gebrek aan te zijn. Het belangrijkste voedsel voor de Draaihals bestaat uit mieren. Wellicht is dit de belangrijkste sleutelfactor. De hoeveelheid mieren is de afgelopen decennia op de Veluwe drastisch afgenomen. Hiervoor zijn verschillende factoren verantwoordelijk, niet in de laatste plaats de stikstofdepositie. Lang niet alle factoren zijn echter bekend. Het stimuleren van mierenpopulaties is de belangrijkste maatregel om voor de Draaihals een verbetering in de staat van instandhouding te kunnen bereiken. Daarnaast is bescherming van mierenpopulaties bijzonder belangrijk. Het schaden van mierenpopulaties moet worden beschouwd als schade aan het leefgebied van de Draaihals. De komende planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld. Hierin zal worden aangegeven welke maatregelen, waar en in welke omvang noodzakelijk worden geacht voor de ontwikkeling van een stabiele broedpopulatie.

A236 Zwarte Specht

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden
Aantal broedparen:	400

Doelbereik

De stand van de Zwarte Specht is de afgelopen jaren terug gezakt tot onder de 400 broedparen.

Dat betekent dat we de gunstige staat van instandhouding van enkele jaren terug zijn kwijtgeraakt. Met de juiste maatregelen zal de gunstige staat van instandhouding gedurende de 1e of 2e planperiode kunnen zijn hersteld.

Toelichting

De Zwarte Specht is een soort van grootschalig (> 100 ha) oud bos met veel dood hout. Beuk en Grove den van meer dan 100 jaar oud zijn favoriet. Ook middeloude bossen zijn geschikt mits nestgelegenheid in oude lanen van beuk of andere boomsoorten als Amerikaanse eik aanwezig is.

Het optimale leefgebied bestaat uit aaneengesloten opgaand bos met kleinere open plekken waar de zon op de bodem kan vallen.

Behoud van dergelijk bos is, net als bij de Wespindief, van groot belang voor deze soort.

De Zwarte Specht foerageert met name op mieren. De problematiek waar de Draaihals mee kampt geldt dan ook voor de Zwarte Specht.

Daarnaast kan verstoring van foerageer- en broedgebied negatief uitwerken op deze soort.

Aantasting van oud bos, het verwijderen van oude, dikke bomen in bos of lanen, versnippering van bosareaal, aantasting van mierenpopulaties en toename van verstoring moeten worden beschouwd als aantasting van het leefgebied van de Zwarte Specht.

Versterking van mierenpopulaties, het stimuleren van staande dikke dode of kwijnende bomen (ringen!) en het opheffen van verstoring kan bijdragen aan herstel van de gewenste broedpopulatie. De eerste planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld.

A246 Boomleeuwerik

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden
Aantal broedparen:	2400

Doelbereik

De stand van de Boomleeuwerik beweegt zich tussen de 2200 en 2400. Daarmee zit de soort net onder of net op de gunstige staat van instandhouding. Een duidelijke trend is niet vast te stellen.

Toelichting

De Boomleeuwerik is een soort van de overgang van bos naar heide. De soort bezet een vergelijkbaar terrein als de Nachtzwaluw. Voldoende rust in de randzones en voldoende insecten zijn de belangrijkste factoren. Speciale maatregelen zijn niet nodig.

A255 Duinpieper

Doelen

Omvang leefgebied:	toename
Kwaliteit leefgebied	toename
Aantal broedparen:	hervestiging als vaste broedvogel

Doelbereik

De Duinpieper is rond 2000 als schaarse maar vaste broedvogel op de Veluwe verdwenen. Het doel is hervestiging als vaste broedvogel. Concreet wordt hier onder verstaan dat een potentieel leefgebied van voldoende gevarieerdheid en omvang dient te worden hersteld, overeenkomend met de eisen die een in de toekomst hervestigde populatie duinpiepers (dus niet slechts één broedpaar) naar verwachting zal stellen.

Toelichting

De Duinpieper is een soort van zandverstuivingen en stuifzandheiden. Voor terugkeer als broedvogel is het van belang dat het leefgebied wordt uitgebreid en in kwaliteit wordt verbeterd. Dit herstel van het leefgebied hangt samen met herstel van stuifzanden met voldoende natuurlijke dynamiek en voldoende rust. De doelen voor de habitattypen stuifzandheiden met struikhei (H2310) en zandverstuivingen (H2330) kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren. De terugdringing van stikstofdepositie is hierbij een belangrijke factor.

Als grondbroeder is de Duinpieper zeer gevoelig voor verstoring door recreatie en loslopende honden. Om het leefgebied op orde te krijgen zal het nodig zijn om de recreatiedruk op een aantal belangrijke stuifzandgebieden terug te dringen.

De komende planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld. Hierin zal worden aangegeven welke maatregelen, waar en in welke omvang noodzakelijk worden geacht voor terugkeer van een vaste broedpopulatie. Het is niet uit te sluiten dat cruciale sleutelfactoren voor deze soort buiten de invloedssfeer van de Veluwe zijn gelegen. Er moet dan rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat een gunstige staat van instandhouding niet kan worden bereikt. Vooralsnog wordt uitgegaan van herstel in de derde planperiode.

A276 Roodborsttapuit

Doelen

Omvang leefgebied:	in stand houden
Kwaliteit leefgebied	in stand houden
Aantal broedparen:	1100

Doelbereik

De stand van de Roodborsttapuit beweegt zich rond de 1100. Daarmee zit de soort op de gunstige staat van instandhouding. Een duidelijke trend is niet vast te stellen.

Toelichting

De Roodborsttapuit is een soort van open terrein als heide en heischraal grasland met voldoende insecten. De soort komt echter ook in cultuurland voor. Gezien de gunstige staat van instandhouding vraagt deze soort geen specifieke maatregelen.

A277 Tapuit

Doelen

Omvang leefgebied:	toename
Kwaliteit leefgebied	toename
Aantal broedparen:	100

Doelbereik

De stand van de Tapuit is de afgelopen decennia op de Veluwe afgenomen tot 10 tot 20 broedparen. Daarmee zit de soort ver beneden de gunstige staat van instandhouding. De trend is nog steeds negatief. Naar verwachting zal niet eerder dan in de 3e planperiode de gunstige staat van instandhouding kunnen zijn hersteld.

Toelichting

Wat betreft leefgebied zit de Tapuit tussen de Duinpieper en de Roodborsttapuit in. Met name de stuifzandheiden en de wat structuurrijkere heiden zijn favoriet. Herstel dient dan ook in eerste instantie via het herstel van deze habitattypen te verlopen. Ook hier speelt de stikstofdepositie weer een belangrijke rol. Een bijzonder element is de voorkeur van de soort voor konijnenholen als broedgelegenheid. De afname van de konijnenpopulatie door diverse ziekten is dan ook waarschijnlijk mede oorzaak van de afname van de Tapuit. Voor konijn en Tapuit is daarbij het ontbreken van verstoring (loslopende honden) een belangrijke voorwaarde voor herstel. Naast herstel van de genoemde habitattypen is herstel van de konijnenpopulatie en terugdringing van verstoring van belang om de Tapuit weer op het gewenste niveau te krijgen. Activiteiten die de konijnenpopulatie kunnen schaden moeten worden beschouwd als aantasting van het leefgebied van de Tapuit. De eerste planperiode zal voor deze soort een herstelprogramma worden opgesteld.

A338 Grauwe Klauwier

Doelen

Omvang leefgebied:	toename
Kwaliteit leefgebied	toename
Aantal broedparen:	40

Doelbereik

De stand van de Grauwe Klauwier is recent toegenomen tot ruim boven de 40 broedparen. De trend lijkt nog steeds positief. Hoe bestendig deze recente ontwikkeling is is nog niet duidelijk maar vooralsnog is voor deze soort de gunstige staat van instandhouding bereikt.

Toelichting

Het leefgebied kenmerkt zich door halfopen structuurrijke vegetatie met een hoog aanbod aan grote insecten en kleine gewervelden (muizen, hagedissen). Met name op de overgang van bos naar heide wordt het gewenste leefgebied aangetroffen. De soort deelt deze voorkeur met onder meer de Nachtzwaluw. De Grauwe Klauwier lijkt echter wat voedselrijkere omstandigheden te prefereren. Gezien de gunstige staat van instandhouding zijn geen aanvullende maatregelen noodzakelijk.

6 Maatregelen

6.1 Inleiding

De doelen uit het aanwijzingsbesluit kunnen niet alleen worden gerealiseerd door middel van aanwijzing en bescherming. Om de doelen te kunnen realiseren zijn ook verbeter- en beheermaatregelen noodzakelijk. Deze noodzakelijke maatregelen worden in dit hoofdstuk besproken. In bijlage 1 worden de maatregelen in tabelvorm weergegeven. Er wordt onderscheid gemaakt in “PAS-maatregelen” en “niet-PAS-maatregelen”. In de Pas-gebiedsanalyse zijn de PAS-maatregelen ook op kaart weergegeven.

De PAS-maatregelen komen voort uit de PAS-gebiedsanalyse. Alle PAS-maatregelen dienen in deze eerste planperiode te worden uitgevoerd. Deze maatregelen zijn aanvullend en specifiek gericht op het tegengaan van achteruitgang door stikstofdepositie.

De beheer- en herstelmaatregelen zijn breder gericht op de duurzame instandhouding van natuurkwaliteit en biodiversiteit zoals aangegeven in het Aanwijzingsbesluit. Niet alle doelen hoeven in één beheerplanperiode te worden behaald. Het accent ligt voor de eerste beheerplanperiode op het voorkomen van achteruitgang en verlies van biodiversiteit. De volgende beheerplannen zullen meer zijn gericht op uitbreiding en verbetering van de kwaliteit. In de praktijk is dit onderscheid vaak niet zo scherp. In veel gevallen is versterking en verbetering van kwaliteit al hard nodig om verdere achteruitgang te kunnen voorkomen. De maatregelen voor de eerste beheerplanperiode zijn in drie categorieën te onderscheiden:

- De PAS-maatregelen
- Natuurbeheer maatregelen
- Overige maatregelen (verbetering)

6.2 PAS-herstelmaatregelen

De herstelmaatregelen in het kader van het PAS hebben tot doel de negatieve effecten van stikstofdepositie op de natuur te verminderen dan wel op te heffen. De PAS-herstelmaatregelen voor de Veluwe zijn beschreven en onderbouwd in de PAS-gebiedsanalyse Veluwe. Aan de PAS-herstelmaatregelen liggen per habitatype en soort, beproefde herstelstrategieën ten grondslag.

Alle opgenomen PAS-maatregelen worden beschouwd als aanvullend op het reguliere beheer. De gebiedsanalyse is als onderdeel van het programma aanpak stikstof vastgesteld op 1 juli 2015 en daarna periodiek herzien. De actuele versie van de gebiedsanalyse is te vinden op <http://pas.natura2000.nl/>.

De PAS-maatregelen zijn integraal opgenomen in de maatregelentabel (bijlage 1). Hieronder worden de PAS-maatregelen voor de Veluwe kort toegelicht in volgorde van de maatregelentabel. Voor verdieping wordt verwezen naar de gebiedsanalyse en de onderliggende herstelstrategieën.

M1b Plaggen venoevers bij zure en zwakgebufferde vennen

Onder invloed van een overmaat aan stikstof groeien venoevers snel dicht met opslag en grassen. Door middel van plaggen kan de successie worden teruggezet in de vorige toestand. Vennen vormen met hun directe omgeving bijzonder kwetsbare systemen. Maatregelen aan vennen zoals plaggen dienen dan ook altijd gebaseerd te zijn op een gedegen herstelplan. De opstelling hiervan is eveneens een PAS-maatregel.

M2b Lokale drukbegrazing met schapen op vochtige heide
Normale begrazing wordt beschouwd als regulier beheer. Alleen drukbegrazing is opgenomen als PAS-maatregel. Dieren zijn geneigd om de natte delen van de heide links te laten liggen. Om de effecten van stikstof ook daar te beteugelen is het periodiek noodzakelijk om de dieren te dwingen enige tijd ook op de vochtige heide te grazen.

M3a Maaien en afvoeren (venoevers)
Maaien en afvoeren wordt voor de meeste habitattypen beschouwd als regulier beheer. Alleen het maaien en afvoeren van venoevers wordt beschouwd als PAS-maatregel. Ook hier geldt dat de maatregel moet zijn gebaseerd op een herstelplan.

M3b Opslag verwijderen en afvoeren op stuifzanden, vochtige heides, droge heides, Jeneverbesstruwelen, Heischrale graslanden, actieve hoogvenen, Overgangs en trilvenen, Kalkmoeras
De ontwikkeling van opslag is een uiting van natuurlijke successie. Deze successie wordt sterk bevorderd door stikstof. Voor de habitattypen waarbij een bepaald successiestadium het doel is, is versnelde successie een groot probleem. Vandaar dat dit één van de belangrijkste PAS-maatregelen op de Veluwe is. Het verwijderen van opslag vormt in veel gevallen ook onderdeel van regulier beheer. In dit kader beschouwen we het verwijderen van opslag binnen kwalificerende habitats echter altijd als PAS-maatregel en dus als additioneel beheer.

M3c Verwijderen organische sedimenten bij zure vennen en zwakgebufferde vennen
Ook de plantengroei in de vennen wordt gestimuleerd door stikstof met als gevolg meer organisch sediment op de bodem. Hierdoor wordt het bodemleven en de chemie van het ven negatief beïnvloed. Verwijdering van sediment is dan ook gewenst. Ook hier weer alleen op basis van een gedegen herstelplan.

M3d Bodem geschikt maken voor kieming jeneverbes
Een gevolg van stikstof is stimulering van grasgroei. Een dichte grasmat maakt kieming van Jeneverbes onmogelijk. Het losmaken van de grasmat is een goede manier om, ondanks een hoge stikstofdepositie, toch kieming van Jeneverbes te kunnen bewerkstelligen.

M3e Verwijderen exoten in zure vennen
Door een overmaat aan stikstof belaste zure vennen zijn bijzonder gevoelig voor een invasie van de exoot *Watercrassula*. Om de kwaliteit van het ven in stand te kunnen houden is verwijdering geboden. Het vennenherstelplan biedt hiervoor de basis.

M4a Vrijstellen venoever
In veel situaties is de venoever de afgelopen jaren dichtgelopen met opslag. De opslag neemt doorgaans de plaats in van waardevolle oevervegetaties en heeft voorts een vergrote kans op verdroging en een extra toename aan stikstofdepositie tot gevolg. Het is dus van groot belang dat de venoevers worden ontdaan van opslag. Het vennenherstelplan biedt de basis.

M4b Terugdringen beuk in oude eikenbossen
In de gebiedsanalyse is verondersteld dat een toenemende dominantie van Beuk in Oud Eikenbos mede is toe te schrijven aan stikstof. Om die reden is het bevoordelen van Eik als PAS-maatregel opgevoerd. Door bij dunning de Eik gericht te bevoordelen kan de dominantie van de Beuk in toom worden gehouden.

De standplaats van Oud Eikenbos (oude bosbodems) is zeer kwetsbaar. De inzet van zwaar materieel (forester, forwarder) is hier niet gewenst. Ook is de afvoer van biomassa in de vorm van stam-, tak- en tophout niet gewenst. Ringen of alleen vellen van opgaande bomen is hier de te verkiezen aanpak.

M4c Exoten verwijderen

Invasieve exoten kunnen een groot probleem vormen voor de gunstige staat van instandhouding van Oud Eikenbos en Beuken-Eikenbos met Hulst. Stikstof werkt ontregelend en bereidt zodoende de weg voor de opportunistische exoten. Deze maatregel is gericht op kwalificerende boshabitattypen waarvan de kwaliteit bedreigd wordt door ontwikkeling van exoten. De aanduiding “bomen” in de gebiedsanalyse duidt op boomvormende soorten. Het kan hierbij gaan om bijvoorbeeld Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*), Tamme kastanje (*Castanea sativa*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) maar ook om bijvoorbeeld Douglas (*Pseudotsuga menziesii*) of Larix (*Larix spec*) uit aangrenzend bos. Ook hier speelt de zorg om de kwetsbare bosbodem. Inzet van zware machines (forester, forwarder) kan leiden tot onherstelbare aantasting van de bodem en de bodemvegetatie. De aanpak kan dan erger zijn dan de kwaal. Er kan sprake zijn van significante schade aan het habitatype. Dit kan worden voorkomen door een aangepaste zorgvuldige wijze van uitvoering. In kwetsbare situaties verdient het ringen of laten liggen van gekapte bomen de voorkeur.

M4d Bos kappen tbv corridors

Voor de wat minder mobiele organismen van heide, vennen, stuifzand en heischraal grasland zoals loopkevers, sprinkhanen maar ook libellen en vlinders (de “typische”, kwaliteitbepalende soorten) kan bos een onneembare barrière vormen. Stikstof zorgt voor minder optimale leefomstandigheden waardoor de kans op lokaal uitsterven toeneemt. Door meerdere kleinere, geïsoleerde, terreinen met elkaar en met grotere terreinen te verbinden ontstaat een samenhangend geheel dat ecologisch als één groot terrein kan functioneren. Dit leidt tot een grotere weerbaarheid en een grotere biodiversiteit. Door de omvorming van bos naar heide tussen de verschillende heideterreinen kunnen dergelijke verbindingen (corridors) tot stand worden gebracht. Het is zaak om deze corridors goed doordacht te localiseren en uit te voeren. De effectiviteit en beheerbaarheid moeten zijn gewaarborgd. Kwalificerende boshabitats moeten worden ontzien. Bovendien moet worden gewaakt voor versnippering van grote eenheden bos. Versnippering van bos, ook niet kwalificerend bos, kan negatief uitpakken voor Zwarte specht (A236) en Wespandief (A072). Op de kansenkaart (bijlage 12) zijn zoekzones voor corridors weergegeven.

M4e Populieren kappen tvb beekbegeleidend bos

Op potentiële groeiplaatsen van beekbegeleidend bos (H91EoC) is in het verleden vaak Populier geplant. Het kwalificerende beekbegeleidende bos is vaak tot randen en overhoeken gereduceerd. Door het kappen van de populierenopstanden krijgt het beekbegeleidende bos ruimte om zich robuuster en weerbaarder tegen invloeden zoals stikstof te ontwikkelen.

M4g Bos kappen tbv windwerking

Zandverstuivingen (H2330) en stuifzandheide H2310) zijn afhankelijk van voldoende windwerking. Stikstof zorgt voor versnelde vastlegging van het zand door vegetatieontwikkeling. Bij voldoende stuivend zand kan het “vastleggende” effect van stikstof worden beperkt. De windwerking wordt beperkt door de aanwezigheid van opgaand bos. Het optimum van de zandverstuivingen was ten tijde van een nagenoeg boomloze Veluwe. Door met name aan de zuidwestzijde van zandverstuivingen opgaand bos te verwijderen kan de windwerking worden versterkt.

M5 Geleidelijke omvorming dennenbos naar loofbos op oude bosgronden
Kwalificerend oud eikenbos (H9190) en beuken-eikenbos met hulst (H9120) is nog
betrekkelijk schaars op de Veluwe. Voor een goed functionerend bosecosysteem dat ook
voldoende weerbaar is tegen negatieve invloeden zijn schaal en stabiliteit (duurzaamheid)
de belangrijkste factoren. Door de zich reeds ontwikkelende natuurlijke successie in
dennenbossen naar loofbos te stimuleren kan de schaal en daardoor de weerbaarheid van
kwalificerend loofbos worden vergroot.
Het gaat hierbij met name om het dunningsgewijs vrijstellen van gewenste soorten en
zodanig beschermen van gewenste natuurlijke verjonging (rasters).
In verband met hun functie voor Wespandief en Zwarte specht dienen oude Grove
dennenopstanden (> 100 jaar) te worden gespaard.
Onder deze maatregel mag ook de omvorming van enclaves andersoortig naaldbos (Douglas,
larix etc.) naar eikenbos of beuken-eikenbos worden verstaan. In tegenstelling tot de
omvorming van Grove Den is hier een snelle omvorming geboden om nieuwe verjonging van
de ongewenste soort zo veel mogelijk te voorkomen.
Op de kansenkaart zijn zoekzones voor uitbreiding van kwalificerend loofbos aangegeven.

M7 Bekalken of belemen vochtige heide, heischrale graslanden
De huidige overmatige stikstofdepositie op habitattypen met weinig bufferend vermogen
werkt ontregelend op de nutriëntenhuishouding en verzurend. Het aanbrengen van kalk,
leem of steenmeel kan die effecten verminderen of tijdelijk teniet doen.

M7a Bekalken in zijgebied bij zure vennen en heischrale graslanden
Door bekalking van in zij- of direct aangrenzend gebied wordt het bufferend vermogen van
de bodem tegen verzuring, via grondwater of afstromend water, versterkt. In kwetsbare
situaties is dit een veiligere manier van bekalken dan directe bekalking.

M7b Bekalken na plaggen heide
Na het plaggen van heide is vaak sprake van een sterke verzuring van de bodem met
ernstige gevolgen voor het bodemleven en kiemingsmogelijkheden. Om het bodemleven
te beschermen en de vestiging van nieuwe heide te stimuleren is het, bij de huidige
stikstofdepositie, wenselijk om het bufferende vermogen van de minerale bodem te
versterken met een kalkgift of een gift met steenmeel.

M8 Belemen
De huidige overmatige stikstofdepositie op habitattypen met weinig bufferend vermogen
werkt ontregelend op de nutriëntenhuishouding en verzurend. Het aanbrengen van kalk,
leem of steenmeel kan die effecten verminderen of tijdelijk teniet doen. Voor heischraal
grasland komt leem of steenmeel het meest in aanmerking.

M9 Herstel Hydrologie
Het Wisselse en Tongerense veen herbergen de belangrijkste oppervlakte trilveen en
overgangsveen (H7140A). De huidige situatie is te klein en te fragiel voor een duurzame
gunstige staat. Met een versterking van de kenmerkende waterhuishouding (kwel) kan
de weerstand tegen de negatieve effecten van een overmatige stikstofdepositie worden
vergroot. Hiervoor is een herinrichting nodig van het ontwateringsstelsel van sloten en
greppels in de omgeving. Het waterschap Vallei en Veluwe heeft hiervoor in 2009 een GGOR-
studie uitgevoerd. Op basis hiervan zijn inmiddels een aantal maatregelen uitgevoerd.

De komende planperiode dient de gewenste herinrichting verder te worden uitgewerkt en uitgevoerd. Herstel van de waterhuishouding is niet mogelijk zonder ernstige vernatting van de omgeving. Waar dit aan de orde is zal de huidige agrarische functie worden omgezet naar een natuurfunctie. Hiermee wordt tevens het huidige natuurterrein robuuster en beter bestand tegen negatieve invloeden van buiten.

M13 Terugdringing uitspoeling meststoffen uit inzigtgebieden

De vochtige alluviale bossen langs de beken (H91EoC) hebben vaak te lijden onder een overmaat aan toestromende meststoffen uit de omgeving. Dit leidt tot ontwikkeling van ruigtesoorten als brandnetel etc. Om dit tegen te gaan is aanpassing van het agrarische gebruik in de omgeving nodig. Hiervoor zijn verschillende methoden denkbaar als extensivering van agrarisch gebruik of betere benutting van meststoffen ter voorkoming van uitspoeling. In totaal is een areaal van 45 ha voorzien. De exacte locaties voor deze maatregel dienen nog te worden bepaald.

M14 Uitplanten stekken en/of zaaien Jeneverbes

De verjonging van Jeneverbesstruwelen (H5130), noodzakelijk voor het duurzaam voortbestaan, verloopt onder de huidige stikstofdepositie uiterst moeizaam. Om uiteindelijk weer vitale Jeneverbesstruwelen te krijgen kan het noodzakelijk zijn om, in combinatie met maatregel M3d, Jeneverbes actief uit te zaaien of stekken te planten.

6.3 Natuurbeheer

Op de bossen na zijn alle habitattypen en de daarbij horende soorten geheel afhankelijk van beheer. Zonder adequaat natuurbeheer zouden de meeste habitattypen in enkele decennia zijn verdwenen. Voortzetting van een goed natuurbeheer is dan ook cruciaal voor het realiseren van de meeste instandhoudingsdoelen.

Met de klassieke beheermaatregelen wordt in aangepaste vorm het historische agrarische gebruik voortgezet. Het gaat dan om plaggen, begrazen, maaien, kappen en branden.

M1a en M1c Plaggen

Plaggen is een oude, reguliere beheersmaatregel voor het beheer van droge en vochtige heiden en heischrale graslanden. Voor pioniervegetaties met snavelbies (H7150) is kleinschalig plaggen een bestaansvoorwaarde. Plaggen is ook een goede maatregel om de successie van stuifzand (H2310 en H2330) te “resetten”. Ook in blauwgrasland (H6410) en kalkmoeras (H7230) kan kleinschalig plaggen bijdragen aan behoud van de biodiversiteit. In de maatregelentabel (bijlage 8) is plaggen, als onderdeel van regulier beheer, opgenomen als maatregel M1a en M1c. Als PAS-maatregel is plaggen opgevoerd voor herstel van venoevers (H3130 en H3160).

M2n M2a Begrazen

Begrazing is van belang voor met name droge heide (H4030) en heischrale graslanden (H6230).

Van ouds in gescheperde (met herder) vorm met schapen of runderen. Tegenwoordig wordt meestal binnen een raster begraasd. Het is aan de professionaliteit van de beheerder om die begrazingsvorm en intensiteit te kiezen die tot de beste doelrealisatie leidt.

In de maatregelentabel (bijlage 8) is begrazing opgenomen als maatregel M2 en voor gescheperde begrazing als M2a.

Drukbegrazing, dat wil zeggen een, door raster of herder, geforceerde “overbegrazing” is als PAS-maatregel opgevoerd. Op deze wijze kan bijvoorbeeld ongewenste opslag of vergrassing worden verwijderd.

Voor grote eenheden natuur is begrazing de belangrijkste beheerssleutel. De keuze van typen grazers en de dichtheid van de grazers zijn bepalend voor de realisatie van de instandhoudingsdoelen. Een goede monitoring is hierbij cruciaal om tijdig te kunnen bijsturen.

Een aantal habitattypen is kwetsbaar voor begrazing. Dit kan te maken hebben met vertrapping op weinig draagkrachtige bodems. Dat geldt voor de Zwakgebufferde vennen H3130, Zure vennen H3160, Vochtige heide H4010, Blauwgrasland H6410, Heideveentjes H7110, Trilvenen H7140, Overgangs- en trilvenen H7140A, Pioniervegetaties met snavelbiezen H7150 en Kalkmoerassen H7230. Dergelijke habitattypen dienen zo veel mogelijk te worden ontzien bij begrazing.

De kwetsbaarheid kan ook te maken hebben met kwetsbaarheid voor de begrazing zelf. Dat geldt met name voor de bossen (Oud eikenbos H9190 en Beuken- eikenbossen met hulst H9120). Een permanente, relatief hoge graasdruk door bijvoorbeeld edelhert kan leiden tot het uitblijven van verjonging en het op termijn verdwijnen van het bos. In situaties met een problematische verjonging of de wens tot bosuitbreiding kunnen beschermingsmaatregelen zoals uitrasteren noodzakelijk zijn.

Bosbegrazing komt als beheersmaatregel alleen in aanmerking in de grote eenheden natuur.

M3a Maaien

Maaien is een belangrijke beheersmaatregel voor grazige en heideachtige vegetaties.

Dat geldt met name voor vochtige heide H4010, blauwgrasland H6410, trilvenen H7140, kalkmoerassen H7230.

Voor droge heide (H4030) en heischrale graslanden (H6230) is maaien geen absoluut noodzakelijke maatregel. Hier kan ook vaak met begrazing worden volstaan waarbij het maaien een aanvullende maatregel is. Maaien wordt beschouwd als regulier beheer. Voor de PAS is alleen het maaien van oevers van zure vennen opgevoerd (M3a). In alle situaties dient het maaisel te worden afgevoerd. Maaien zonder afvoer is bijzonder schadelijk voor de biodiversiteit.

Kappen

In de maatregelentabel komt kappen alleen als PAS-maatregel voor.

M4f Dood hout

Dit gaat feitelijk niet om een maatregel maar juist het nalaten daarvan. De aanwezigheid van dood en afstervend hout in een verscheidenheid aan formaten en vormen is elementair voor het ecologisch functioneren van een boshabitat (H9120, H9190 en H91EoC). Wat betreft soorten gaat het om het Vliegend hert (H1083) een soort die voor reproductie afhankelijk is van dood eikenhout, en voorts om de Zwarte specht (A236) en de Draaihals (A233) beiden voor voedsel en nestgelegenheid afhankelijk van dood en afstervend hout. Daarnaast zijn veel kwaliteitsoorten (“typische soorten”) meer of minder afhankelijk van dood hout. Voor een gunstige staat van instandhouding van de boshabitats moet worden uitgegaan van minimaal 30m³/ha aan dood hout⁷.

---

7 Dood hout en biodiversiteit, G.A.J.M. Jagers op Akkerhuis e.a., 2005; Alterra-rapport 1320.

Ook in beken is de aanwezigheid van dood hout van groot belang voor een goed ontwikkelde beekfauna.

M6 Branden

Gecontroleerd afbranden van heide kan een goede beheermaatregel zijn maar wordt vanwege de risico's weinig toegepast.

6.4 Overige Maatregelen

Met het reguliere beheer en de PAS-maatregelen is het grootste deel van de maatregelen besproken.

Er zijn echter ook maatregelen voorzien die niets met stikstof te maken hebben en niet als regulier beheer kunnen worden beschouwd. Het gaat daarbij met name om kwaliteitsverbetering en uitbreiding. Zaken waarvan het zwaartepunt in de tweede en derde beheerplanperiode ligt.

Een aantal maatregelen in deze sfeer zijn voor de eerste beheerplanperiode opgenomen.

M10 Passeerbaar maken verharde wegen en fietspaden (onderzoek en uitvoering)

Tegen de versnippering van heide, zandverstuivingen en heischraal grasland is de aanleg van corridors als PAS-maatregel opgenomen. Hiermee wordt de grootschalige structuur verbeterd. Voor veel kwaliteitssoorten van deze habitats vindt versnippering echter ook op veel kleiner schaalniveau plaats. Hierbij moet worden gedacht aan loopkevers, mieren, sprinkhanen etc. Voor deze organismen kan een geasfalteerd fietspad al een onneembare barrière vormen. Een verharde weg met autoverkeer kan ook voor reptielen en amfibieën een doodlopend spoor blijken. Het gaat hier om soorten die bepalend zijn voor de kwaliteit en biodiversiteit van de genoemde habitattypen. Maatregelen in deze sfeer kunnen zijn het op uitgekende plaatsen, over enkele 10-tallen meters, onderbreken (opbreken) van de verharding. Dit kan bij zowel fietspaden (even afstappen) als bij autowegen. Voor amfibieën kunnen op belangrijke "kruisingen" amfibieën- en reptielentunnels worden aangelegd. In situaties dat een fietspad of weg dwars door een populatie kwetsbare dieren loopt moet worden overwogen het pad of weg te verleggen of op te heffen.

Deze maatregel is nog niet kwantitatief en naar locatie uitgewerkt. Dat zal deze beheerplanperiode geschieden. Voor de uitvoering van lokale initiatieven hoeft daar niet op te worden gewacht.

M11 Uitrasteren natuurlijke verjonging cq individuele bescherming plantmateriaal

Op veel plaatsen op de Veluwe is de begrazingsdruk van met name Edelherten en Reeën zo groot dat natuurlijke verjonging van loofhoutsoorten onvoldoende tot ontwikkeling komt. In situaties dat de natuurlijke verjonging in de habitattypen oud Eikenbos of Beuken-eikenbos met Hulst onvoldoende is, kan (tijdelijke) uitrastering of bescherming van plantmateriaal een goede oplossing zijn. Ook op plaatsen waar uitbreiding van boshabitats is gewenst, kan (tijdelijke) uitrastering noodzakelijk zijn. Deze maatregel kan aanvullend worden toegepast op de PAS-maatregelen M5 en M14.

M12 Aanleg van van schrale heideakkertjes

Oorspronkelijk kwamen langs de rand van de heiden altijd kleine, marginale akkertjes met rogge, boekweit etc. voor. Uit onderzoek is gebleken dat dergelijke akkertjes van grote waarde zijn voor de aan heide en heischraal grasland gebonden insecten en vogels (typische soorten). Het opnieuw aanleggen van dergelijke akkertjes is van grote betekenis voor de

vogelrichtlijnsoorten Boomleeuwerik (A246), duinpieper (A255), Roodborsttapuit (A276), Tapuit (A277) en Grauwe klauwier (A338) en voor veel typische soorten van droge heide (H4030) en heischraal grasland (H6230).

Het gaat hier om extensieve, verspreid langs de randen gelegen kleine (enkele aren per stuk) kruidenrijke akkertjes met gewassen als rogge en oude graanrassen, extensief bemest met stalmest en zonder bestrijdingsmiddelen. Het gewas blijft de winter over staan voor zaadetende vogels en muizen. Voor de duidelijkheid: het gaat hier niet om wildweiden met voedzame gewassen of kleurige akkerrandenmengsels. Voor de aanleg komen alleen niet kwalificerende vegetaties in aanmerking.

M15a Opstelling herstelprogramma's beken en en aan beken gebonden habitatsoorten
Aan de oostzijde van de Veluwe zijn een aantal beken specifiek aangewezen. Daarnaast vallen rond de Veluwe diverse beken binnen de Natura 2000-begrenzing. Om de instandhoudingsdoelen voor deze beken en de bijbehorende habitatsoorten te kunnen behalen zijn maatregelen nodig. Het gaat hierbij enerzijds om bescherming tegen vermeting en vervuiling (gewasbeschermingsmiddelen) en anderzijds om inrichtingsmaatregelen voor een natuurlijkere beekmorfologie en -dynamiek. Hierbij moet ook worden gedacht aan specifieke maatregelen ten behoeve van de habitatsoorten Beekprik en Rivierdonderpad. De benodigde maatregelen worden de komende beheerplanperiode in overleg met het waterschap Vallei en Veluwe nader uitgewerkt.

M15b Uitvoering herstelprogramma's beken
Het onder 15a genoemde herstelplan beken zal in deze en de volgende twee drie beheerplanperioden worden uitgevoerd.

M16 Bescherming voortplantingsbiotoop Vliegend hert
Het leefgebied van het vliegend Hert op de Veluwe is beperkt en kwetsbaar. Maatregelen om het leefgebied te beschermen en te verbeteren zijn beschreven in het Beschermingsplan Vliegend Hert op de Veluwe⁸. Voor de eerste beheerplanperiode is voor het vliegend Hert geen uitvoeringsprogramma opgesteld. Initiatieven van beheerders die aansluiten op het beschermingsplan komen in aanmerking voor ondersteuning.

M17a Opstelling herstelprogramma's boshabitats en boshabitatsoorten
Van de boshabitats verdient met name het Oude eikenbos bijzondere aandacht. De vitaliteit gaat snel achteruit. Dit wordt met name toegeschreven aan de jarenlange verhoogde stikstofdepositie. De beschikbare PAS-maatregelen schieten voor dit habitattypen ernstig tekort. De komende beheerplanperiode zal verder onderzoek worden gedaan naar nieuwe herstelmaatregelen.
Een aantal van de aangewezen vogelrichtlijnsoorten zijn sterk afhankelijk van bos. Het gaat hierbij om de Wespandief, Draaihals en Zwarte specht. Deze soorten zijn niet specifiek gebonden aan de habitattypen van loofbos. De leefgebieden omvatten ook een belangrijk deel naaldbos en gemengd bos. Dit betreft dus bostypen die niet in dit beheerplan als habitattypen zijn beschreven.

De eisen die de Wespandief aan het bos stelt zijn beschreven in Ecologie van de Wespandief op de Veluwe⁹. Zowel de Wespandief als de Zwarte Specht en Draaihals stellen de aanwezigheid van oud Grove Dennenbos (> 100 jaar) zeer op prijs. De belangrijkste maatregel voor deze soorten is het sparen van deze oude Grove dennenbossen.
Versnelling van de natuurlijke successie door dunning van Grove den is hier niet gewenst.

-
- 8 Smit, J.T. & R.F.M. Krekels
2008. Vliegend hert op de
Veluwe
Beschermingsplan 2009-
2013. – EIS-Nederland en
Bureau Natuurbalans-
Limes Divergens, Leiden
– Nijmegen.
- 9 Diermen J. van,
Manen W.van, Rijn
S.van, Geneijgen
P.van, 2011. Ecologie
van de Wespandief
Pernis apivorus op de
Veluwe in 2008-2010,
populatie, broedbiologie,
habitatgebruik en
voedsel. Natura 2000
rapport, provincie
Gelderland Arnhem NL/
stichting Boomtop www.
boomtop.org Assen NL.

Daarnaast zijn maatregelen die de rust in het bos bevorderen (o.m. extensivering padennetwerk) gunstig voor beide soorten. Specifiek voor de Zwarte specht en Draaihals zijn maatregelen gericht op uitbreiding van bosmieren van belang. Aangezien alle drie soorten qua staat van instandhouding in de gevarenzone zitten wordt voor elk van deze soorten een soortherstelprogramma met maatregelen opgesteld.

17b Uitvoering herstelprogramma's bos

De onder 17a genoemde herstelprogramma's zullen in deze en de volgende twee beheerplanperioden worden uitgevoerd.

M18a Opstelling herstelprogramma's voor soorten van open habitattypen

Het grootste deel van de open natuurterreinen op de Veluwe zijn aangewezen als habitatype (heide, heischraal grasland etc.). In aanvulling op de voor deze habitattypen opgenomen instandhoudingsmaatregelen zijn ook maatregelen gewenst, specifiek gericht op de instandhouding van de aan open leefgebied gebonden vogelrichtlijnsoorten. Het gaat hierbij om de soorten Nachtzwaluw, Boomleeuwerik, Duinpieper, Roodborsttapuit, Tapuit en Grauwe klauwier.

In algemene zin kan worden gesteld dat maatregelen ter bevordering van rust altijd in positieve zin bijdragen. Voor deze soorten is ook de ontwikkeling van geleidelijke overgangen van bos naar open terrein en de bevordering van de insectenfauna van groot belang. Van deze vogelrichtlijnsoorten bevinden de duinpieper en de Tapuit zich in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Om deze reden zal voor deze twee soorten een soortherstelprogramma worden opgesteld.

M18b Uitvoering herstelprogramma's open habitattypen

De onder 18a genoemde herstelprogramma's zullen in deze en de volgende twee beheerplanperioden worden uitgevoerd.

M19 Uitbreiding boshabitattypen

Uitbreidingsdoelstellingen zijn voor de eerste planperiode niet het hoofddoel maar daar waar zich kansen voordoen kunnen ze worden opgepakt. Het gaat daarbij met name om het stimuleren van reeds gunstige ontwikkelingen in aangrenzend niet kwalificerend bos. Daarnaast komt bosontwikkeling op niet kwalificerende heide of grazige vegetaties in aanmerking op plaatsen met een oude bosbodem. Incidenteel kan kwalificerende droge heide (H4030) in aanmerking komen. Dat kan het geval zijn bij kleine, geïsoleerde heideterreintjes die krap kwalificeren maar zich nooit optimaal zullen kunnen ontwikkelen. Wanneer dergelijke terreinen direct grenzen aan kwalificerend bos (H9120 of H9190) en er is sprake van een geschikte oude bosgroeiplaats, kan bosontwikkeling worden overwogen op voorwaarde dat aan oppervlakte-doelstelling van Droge heide is voldaan. Terughoudendheid is hier geboden. De verspreiding van het habitatype Droge heide is immers ook één van de instandhoudingsdoelen.

M20 Opstellen Vennenherstelprogramma

Vennen vormen onderdeel van complexe, vaak zeer kwetsbare systemen (H3130, H3160, H4010, H7110, H7104, H7150). Zonder gedegen onderzoek en voorbereiding is de aanpak van een ven en aangrenzende habitattypen niet verantwoord. Om die reden is als PAS-maatregel de opstelling van een vennenherstelprogramma opgenomen. Dit vennenherstelprogramma wordt in opdracht van de provincie opgesteld. Het betreft een overzicht van de alle

kwalificerende vennen op de Veluwe met een kwaliteitsindicatie. Op basis van deze indicatie wordt een prioritering aangebracht. Het is aan de terreinbeheerders om op basis daarvan nader onderzoek uit te voeren welke maatregelen waar noodzakelijk en mogelijk zijn (M1b, M3c, M3e of M4a).

M21 Ontwikkeling nog niet kwalificerende vennen

Voor uitbreiding en kwaliteitsverbeteringsdoelstellingen ligt het zwaartepunt in de volgende beheerplanperioden. Wanneer zich echter nu reeds goede kansen voordoen kunnen ze ook in deze planperiode worden opgepakt. Naar verwachting zullen uit het vennenherstelprogramma een aantal vennen naar voren komen die nu nog niet kwalificeren maar met relatief eenvoudig ingrijpen kunnen worden opgewaardeerd. Deze beheerplanperiode wordt rekening gehouden met het opknappen van zes van dit soort vennen.

M22 Opstellen recreatie zoneringsplan

De Veluwe wordt intensief en in toenemende mate gebruikt voor diverse vormen van recreatie. Het gaat daarbij om verblijfsrecreatie (kamperen, huisjesterreinen etc.), wandelen, fietsen, sporten, vliegen etc. De recreatiedruk is zodanig dat de instandhoudingsdoelen van met name de vogelrichtlijnsoorten maar ook diverse kwaliteitsbepalende soorten (typische soorten) in het gedrang komen. Met name de op de grond broedende vogelsoorten, roofvogels en reptielen kunnen negatief worden beïnvloed door recreatieve activiteiten. Zo is de Duinpieper (A255) als broedvogel van de stuifzandheide verdwenen. De Tapuit (A277) lijkt hem te gaan volgen.

Om de instandhoudingsdoelen voor met name de vogelrichtlijnsoorten te kunnen realiseren is een substantiële afname van recreatiedruk op kwetsbare plaatsen noodzakelijk.

Tegen deze behoefte in groeit de behoefte vanuit de recreatiesector tot uitbreiding van activiteiten en nieuwe ontwikkelingen. Om beide behoeften goed op elkaar te kunnen afstemmen is de opstelling van een recreatie-zoneringsplan noodzakelijk.

De provincie zal zelf het initiatief nemen en het plan verder uitwerken, samen met beheerders, natuurorganisaties, recreatiesector en gemeenten. Het gaat daarbij om de kwetsbare plekken voor natuur in beeld te brengen en daarvoor extensiverings-maatregelen te ontwikkelen zoals onder meer het extensiveren van de padenstructuur. Anderzijds gaat het om het inventariseren van behoeften vanuit de recreatie en het selecteren van gebieden waar intensivering goed is te combineren met de aanwezige natuur.

Gezien de urgentie voor met name de vogelrichtlijnsoorten maar ook gezien de gevoelde urgentie vanuit de recreatiesector wordt er van uitgegaan dat reeds in de eerste beheerplanperiode uitvoering wordt gegeven aan een aantal maatregelen die voort zullen komen uit dit zoneringsplan.

M23 Extensivering recreatief gebruik

Uit het recreatiezoneringsplan zullen voorstellen tot het nemen van maatregelen voortkomen. Naar verwachting zal extensivering van het recreatieve padennetwerk een belangrijke maatregel zijn. Ook de verplaatsing van paden, met name die op de overgangen van bos naar heide, zal een belangrijke maatregel kunnen zijn. Dergelijke maatregelen zijn voor deze beheerplanperiode niet specifiek geprogrammeerd. Dit is afhankelijk van het zoneringsplan. Initiatieven van beheerders kunnen al wel in deze periode in aanmerking komen voor ondersteuning.

M24 Creëren verbindingzones (niet PAS)

De realisatie van heidecorridors is opgenomen als PAS-maatregel (M4d). Het is mogelijk dat na deze realisatie situaties overblijven die vragen om een ecologische verbinding maar niet zijn te relateren aan de PAS (stikstof). Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om een verbindingzone voor vleermuizen (Meervleermuis H1318), Kamsalamanders, Vissen of typische soorten van een habitatype. Dergelijke ecologische zones zijn voor deze beheerplanperiode nog niet uitgewerkt of geprogrammeerd. Initiatieven van beheerders kunnen in aanmerking komen voor ondersteuning.

6.5 Verbetering en uitbreiding van habitats in de tweede en derde beheerplanperiode

In de tweede en derde beheerplanperiode zal het accent liggen op kwaliteitsverbetering en uitbreiding van habitats en leefgebieden.

Op de Veluwe komt nog veel ruimte in aanmerking voor uitbreiding van habitats. Hierbij gaat het met name om terreinen met een natuurbestemming die nog van onvoldoende kwaliteit zijn. Zo is er bijna 5500 ha aan lage niet kwalificerende vegetaties die geschikt lijken voor de ontwikkeling van zandverstuivingen, heiden, heischrale graslanden of bos. Hiervoor is gericht ontwikkelingsbeheer nodig. De ambitie is om in de komende beheerplanperiodes 55 ha per jaar om te zetten naar kwalificerende habitattypen met een uitbreidingsdoelstelling.

Naast korte vegetaties is er nog 6600 ha bos op oude bosbodems, dat geschikt is voor omvorming naar Oud Eikenbos of Beuken-eikenbos met Hulst. Dit is een zeer langlopend proces waar in deze beheerplanperiode al een start mee wordt gemaakt.

Ca 1300 ha van het huidige bos zou in principe geschikt zijn om te kappen en om te vormen naar lage habitattypen. In de eerste beheerplanperiode wordt dit voor een deel ingezet voor ontwikkeling van de ecologische corridors. In de tweede en derde planperiode wordt hier voorsnog geen vervolg op gemaakt. Uiteraard kan in het kader van procesbeheer niet kwalificerend bos geleidelijk veranderen in een korte vegetatie. Dergelijke effecten worden door middel van monitoring gevolgd.

Aan het eind van de eerste planperiode worden, mede aan de hand van monitoringgegevens, de maatregelen en effecten daarvan geëvalueerd. De evaluatie vormt de basis voor het volgende beheerplan en de daarin op te nemen maatregelen.

De mogelijkheden voor uitbreiding van heide-, zandverstuiving- en boshabitats zijn weergegeven op de kanskaart (bijlage 12).

7 Bestaand gebruik

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat onder de oude Natuurbeschermingswet werd verstaan onder “bestaand gebruik” en op welke wijze dit in de nieuwe Wet natuurbescherming is opgenomen. Het begrip “bestaand gebruik” komt in de Wet natuurbescherming niet meer als zodanig voor. Omdat het toch een goed bruikbare term is wordt “bestaand gebruik” in dit hoofdstuk toch als term gehandhaafd.

7.2 Definities

Wat is vergunningplichtig?

Volgens de Wet natuurbescherming is het verboden om zonder vergunning van Gedeputeerde Staten projecten te realiseren of andere handelingen te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen voor een Natura 2000-gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen (Wet natuurbescherming, art. 2.7).

Wat is bestaand gebruik?

Het verbod, bedoeld in artikel 2.7, is niet van toepassing op andere handelingen die op de referentiedatum bekend waren, of redelijkerwijs bekend hadden kunnen zijn bij het bestuursorgaan dat bevoegd is voor de verlening van de vergunning, en zij sedertdien niet of niet in betekenende mate zijn gewijzigd. De referentiedatum hiervoor is 31 maart 2010 (Wet natuurbescherming art. 2.9 lid 2).

Wat is (redelijkerwijs) bekend?

Een activiteit is bekend als er nationaalrechtelijke toestemming voor is verleend. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer er sprake is van een milieuvergunning, omgevingsvergunning of een melding op grond van de Wet milieubeheer. Activiteiten waarvoor een vergunning had moeten worden aangevraagd, maar waar dat niet is gebeurd, worden beschouwd als niet bekend. In die gevallen kunnen geen rechten worden ontleend aan bestaand gebruik.

Wat is een project?

Het is van belang om vast te stellen wat moet worden verstaan onder ‘project’. Daarbij wordt uitgegaan van de definitie in de MER-richtlijn (art. 1 lid 2). Onder een project wordt verstaan:

- Uitvoering van bouwwerken of de totstandkoming van installaties of werken;
- Andere ingrepen in natuurlijk milieu of landschap, inclusief ontginning.

Zodra er sprake is van een fysieke ingreep, is er sprake van een project. Het gaat daarbij om iets nieuws, maar ook om een intensivering van een bestaande activiteit waarbij een fysieke ingreep plaatsvindt. Bij grote projecten als een nieuwe weg of een gebouw is het altijd wel duidelijk dat er sprake is van een project. Echter zaken als een houten uitkijktoren, een klim- of speelbos met voorzieningen, een nieuwe mountainbike-route of verbreding van een fietspad worden ook beschouwd als project. Ook voor dergelijke projecten is een vergunning noodzakelijk en moeten worden beoordeeld op hun effect op de instandhoudingsdoelen. Voor ieder project dat na de peildatum (zie hierna) en voor 31 maart 2010 is uitgevoerd, moet beoordeeld worden of dat project een (significant) negatief effect kan hebben voor het Natura 2000-gebied.

Wat is een andere handeling?

Anders dan bij een project, vindt er in het geval van een andere handeling géén fysieke ingreep plaats. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de openstelling van een bestaande, weg¹⁰ en het wijzigen van het veebestand in een bestaande stal.¹¹ Ook het organiseren van evenementen, het uitzetten van routes op bestaande wegen of een serieuze wijziging van tot op heden gevoerde bos- of natuurbeheer worden beschouwd als vergunningplichtige handelingen.

7.3 Hoe worden regelmatig terugkerende activiteiten beoordeeld?

Baggerwerkzaamheden in een waterloop of een jaarlijks evenement, zijn regelmatig terugkerende activiteiten die doorgaans niet als “bestaand gebruik” kunnen worden aangemerkt. Deze activiteiten dienen dan ook als project of handeling te worden beoordeeld op (significant) negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen.

Wanneer hierbij sprake is van een herhaling of voortzetting van een project of handeling waarvoor al eerder of in een ander kader een passende beoordeling is gemaakt en een nieuwe passende beoordeling redelijkerwijs geen nieuwe gegevens en inzichten kan opleveren over de significante gevolgen is een nieuwe passende beoordeling niet vereist.

Voorbeelden van evenementen waarvoor vergunningen zijn verleend zijn enkele evenementen rond de Vierdaagse van Nijmegen. De provincie geeft dan bij voorkeur meerjarige vergunningen af waarin voorwaarden zijn opgenomen over de maximale belasting van het gebied.

7.4 Effecten van bestaand gebruik op de instandhoudingsdoelstellingen

Het bestaand gebruik rondom het Natura 2000-gebied kan een negatief effect hebben. Dit kan zijn vermesting, verzuring, verdroging, verstoring of een ander negatief effect. Bestaand gebruik, geen project met een mogelijk significant negatief effect zijnde, is volgens de wet vergunningvrij, maar het beheerplan moet wel instandhoudingsmaatregelen bevatten om de effecten ervan te verminderen, zodat de Natura 2000 doelen kunnen worden gehaald. Voor de Veluwe geldt dat bepaalde vormen van bestaand gebruik leiden tot verzuring en vermesting, versnippering, verstoring en plaatselijk tot verdroging. De maatregelen om die effecten te verminderen zijn beschreven in hoofdstuk 6.

Ook bestaand gebruik rondom het Natura 2000-gebied kan een zodanig negatief effect hebben dat de instandhoudingsdoelen in het gedrang komen. In die situaties dient het bevoegde gezag maatregelen te treffen om het negatieve effect te beëindigen. De instandhoudingsdoelen moeten immers kunnen worden gerealiseerd.

In die gevallen ligt het initiatief bij de Provincie Gelderland en zal in overleg met betrokkenen naar oplossingen worden gezocht.

¹⁰ ABRvS 6 maart 2013, nr. 20113007/1/A4, r.o. 4.

¹¹ ABRvS 1 mei 2013, nr. 201011080/1/A4, r.o. 8.3.

7.5 Bestaand gebruik op de Veluwe

Het bestaande gebruik op de Veluwe is niet integraal geïnventariseerd. In dit beheerplan wordt dus niet concreet per bedrijf of activiteit aangegeven of er al dan niet sprake is van bestaand gebruik en of er al dan niet sprake is van vergunningplicht. Dat kan tot enige onzekerheid leiden. Om die onzekerheid voor een deel weg te nemen is hieronder voor een aantal veelvoorkomende activiteiten een indicatie gegeven over de vergunningplicht. Vaak wordt hierbij een slag om de arm gehouden (“in principe”, “in beginsel”) omdat vooraf niet voor 100% kan worden uitgesloten dat een bestaand gebruik in een uitzonderlijk geval toch schadelijk is en er wat mee moet gebeuren.

Wanneer een activiteit moet worden beschouwd als nieuw of er is twijfel, dan komt het vergunningverleningstraject in beeld. Dit wordt beschreven in het volgende hoofdstuk. In geval van twijfel is het altijd raadzaam om contact op te nemen met het bevoegde gezag (Provincie Gelderland, afdeling Vergunningverlening en Handhaving).

Agrarisch gebruik

De meeste agrarische percelen zijn buiten de Natura 2000-begrenzing gehouden (geëxclaveerd). Een aantal agrarische percelen liggen echter nog geheel binnen Natura 2000. Wat betreft de voortzetting van het bestaande agrarische gebruik is dit verschil voor de Wet natuurbescherming niet relevant. Zowel binnen als buiten Natura 2000 worden activiteiten die noodzakelijk zijn voor een normale bedrijfsvoering van veeteelt of akkerbouw zoals, ondiepe grondbewerking, bemesten, beweiden, gewasbescherming en oogsten beschouwd als bestaand gebruik en zijn dus vergunningvrij.

Scheuren van grasland

Het scheuren van grasland buiten de Natura 2000 begrenzing is altijd vergunningvrij. Ook voor agrarische percelen binnen Natura 2000 is op grond van de Wet natuurbescherming geen vergunning nodig voor het scheuren van grasland. Hier komt echter het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) in beeld. In dat kader is in Nederland vastgelegd dat grasland binnen Natura 2000 grasland moet blijven. In het kader van het GLB is dus voor de percelen binnen Natura 2000 wel een scheurverbod aan de orde.

Bloembollenteelt

Een wijziging van normale akkerbouw met graan, mais, bieten, aardappelen etc. naar bollenteelt, waarbij sprake is van een substantieel zwaardere inzet van gewasbeschermingsmiddelen, wordt niet beschouwd als bestaand gebruik. Wanneer dit plaatsvindt op een perceel direct grenzend aan een watervoerende Natura 2000-beek (zie bijlage 13) zijn significante effecten niet uitgesloten en is sprake van vergunningplicht. Als voorwaarde voor het verkrijgen van een vergunning dient een teeltvrije zone van minimaal 5 m vanaf de insteek van de beek te worden aangehouden en dient met de modernste spuitapparatuur te worden gewerkt (driftreductie > 90 %).

Wateronttrekking

In het kader van de Waterwet door de provincie vergunde bestaande onttrekkingen (dus voor 31 maart 2010 en sindsdien ongewijzigd) leiden niet tot significante effecten en zijn vergunningvrij in het kader van de Wnb-wet.

Natuurbeheer

Het gangbare beheer in natuurgebieden wordt beschouwd als bestaand gebruik. Het gaat daarbij om beheermaatregelen als maaien, begrazen, opslag verwijderen, plaggen, toezicht etc.

In dit beheerplan zijn een reeks maatregelen opgenomen die doorgaans niet kunnen worden beschouwd als bestaand gebruik. Het gaat daarbij om nieuwe maatregelen of intensivering van bestaand beheer. Deze extra maatregelen zijn feitelijk nieuwe handelingen maar reeds in het kader van dit beheerplan afgewogen. Voor de in dit plan opgenomen maatregelen is dus geen vergunning noodzakelijk.

Buiten kwalificerende habitattypen zal doorgaans de gedragscode natuurbeheer voldoende richting geven.

Bosbeheer

Bij bosbeheer is de frequentie van maatregelen vaak zo laag dat moeilijk kan worden gesproken van bestaand gebruik. Het feit dat beheersinzichten door de jaren heen ook nogal eens wijzigen maakt dat er niet makkelijker op.

Een voorbeeld is de inzet van zware machines bij houtoogst. De oogst van hout is in de meeste gevallen goed te beschouwen als “bestaand gebruik”. De inzet van zware machines hierbij is echter van recente datum. Op een substantieel deel van de Veluwe zijn dergelijke machines nog niet eerder ingezet. Het nadelig effect op de bosbodem van deze machines wordt ook vanuit de houtteelt als serieus beschouwd. Afhankelijk van de wijze van inzet is al snel 20 tot 70% van de bodem sterk verdicht. Zeker op oude bosbodems is het effect nagenoeg onomkeerbaar. Dit is reden om de inzet van dergelijke machines binnen kwalificerende habitattypen niet als bestaand gebruik (houtoogst) maar als een vergunningplichtige handeling te beschouwen.

Het hier gemaakte onderscheid tussen kwalificerende habitattypen (Beuken-Eikenbos en Oud Eikenbos) en niet kwalificerende bossen is belangrijk. Slechts een beperkt deel van het bos op de Veluwe is kwalificerend. Hier gelden de strenge regels dat de habitatkwaliteit niet mag verslechteren. Buiten het kwalificerende bos dient alleen rekening te worden gehouden met de vogelrichtlijnsoorten. Over het algemeen zal de gedragscode bosbeheer hier voldoende richting geven.

Buiten de kwalificerende bostypen wordt het gangbare bosbeheer, waaronder periodieke dunning, oogst (inclusief inzet zware machines) aanplant, grote kapvlaktes voor verjonging van lighthoutsoorten, oppervlakkige grondbewerking voor natuurlijke verjonging, etc. als bestaand gebruik beschouwd. Daar is dus geen vergunning voor nodig.

Binnen de kwalificerende habitattypen worden alle activiteiten die kunnen worden beschouwd als intensivering van het beheer in de afgelopen decennia, zoals de inzet van zware machines, de integrale oogst van tak- en tophout, kapvlakten groter dan 4x de boomhoogte en beschadiging van bodem en bodemvegetatie, introductie van niet bij het habitatype horende soorten als vergunningplichtige handelingen beschouwd.

Wildbeheer

Activiteiten in het kader van het wildbeheer worden grotendeels beschouwd als bestaand gebruik en zijn in dit kader niet vergunningplichtig. Een uitzondering daarop vormt de jacht op het konijn. Een soort die van groot belang is voor de instandhouding van de vogelrichtlijnsoort Tapuit. Tevens wordt het betreden van kwetsbare habitattypen zoals Blauwgrasland (H6410), Actief hoogveen (H7110), Overgangs- en trilveen (H7140), Pioniervegetaties met snavelbies (H7150) en Kalkmoeras (H7230) als schadelijk en dus vergunningplichtig beschouwd. Ook het berijden met gemotoriseerde voertuigen van kwalificerende habitattypen is schadelijk en dus vergunningplichtig.

Recreatief gebruik

Recreatieve activiteiten zouden kunnen worden beoordeeld als bestaand gebruik. De aard en intensiteit van het recreatieve gebruik is echter vrij recent sterk aan het toenemen. Hierbij moet worden gedacht aan activiteiten als mountainbiken, de E-bike waarmee de actieradius stevig is uitgebreid, de natuurfotografie, het vliegen met drones, hondenuitlaat-services, arrangementen en evenementen voor grote groepen etc. De intensivering van het gebruik van de natuur dat hiermee gepaard gaat en de introductie van nieuwe vormen van gebruik zijn nieuw en kunnen een bedreiging vormen voor de instandhoudingsdoelen. Hierbij is dus geen sprake van bestaand gebruik en is een vergunning vereist.

Het normale recreatieve gebruik van de Veluwe in de vorm van wandelen, fietsen en paardrijden tussen zonsopkomst en ondergang, met aangelijnde hond, op de daartoe opengestelde paden wordt beschouwd als bestaand gebruik.

Ook de in maart 2010 aanwezige intensieve recreatieterreinen (dagrecreatie, transferia etc.) worden beschouwd als bestaand gebruik en zijn in principe vergunningvrij.

Door middel van een nog op te stellen recreatiezoneringsplan wordt bezien waar bijsturing van de recreatiedruk noodzakelijk is om de instandhoudingsdoelen te kunnen realiseren.

Verblijfsrecreatie

De in maart 2010 aanwezige verblijfsrecreatie wordt beschouwd als bestaand gebruik en is in principe vergunningvrij.

Defensie

Defensie is een belangrijke beheerder en gebruiker van de Veluwe. Voor activiteiten in de zin van terreinbeheer gelden voor Defensie de zelfde regels als hierboven genoemd bij natuur en bosbeheer. Het gangbare beheer is vergunningvrij.

Het gangbare gebruik door Defensie (maart 2010) in de zin van grondoefeningen, schietoefeningen en luchttoefeningen wordt beschouwd als bestaand gebruik en is vergunningvrij.

Nieuwe activiteiten al of niet binnen eigen terrein zijn in principe vergunningplichtig.

Infrastructuur

De Veluwe wordt doorsneden door infrastructuur in de vorm van wegen, spoorwegen, kabels en leidingen. Met als referentiedatum 31 maart 2010 wordt het gebruik van deze infrastructuur beschouwd als bestaand gebruik. Ook het noodzakelijke onderhoud aan deze infrastructuur wordt beschouwd als bestaand gebruik.

Reconstructie of verbreding van wegen of sporen wordt vanzelfsprekend beschouwd als nieuw vergunningplichtig project.

Onderhoud of vervanging van kabels en leidingen binnen kwalificerende habitattypen wordt niet beschouwd als bestaand gebruik en is vergunningplichtig.

8 Vergunningverlening en handhaving

8.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft het kader dat wordt gebruikt bij vergunningverlening op grond van de Wet natuurbescherming. Allereerst wordt een algemene uitleg gegeven over de vergunningprocedure. In bijlage 2 wordt het vergunningenkader per sector beschreven.

Het beheerplan laat zien dat behoud en ontwikkeling van de natuurwaarden binnen de Veluwe samen kunnen gaan met andere functies in de omgeving van het gebied. Voor nieuwe ontwikkelingen is er ook ruimte, mits de instandhoudingsdoelen waarvoor het gebied is aangewezen niet worden geschaad.

In de Wet natuurbescherming is aangegeven dat projecten en handelingen die de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied kunnen aantasten vergunningplichtige activiteiten zijn (Wet natuurbescherming artikel 2.7 lid 2). Dit geldt zowel voor activiteiten binnen het Natura 2000-gebied als voor activiteiten die buiten het gebied plaatsvinden en invloed hebben op het gebied.

Wanneer een nieuwe activiteit één van de volgende kenmerken heeft is dat een aanwijzing dat schade aan de natuur niet is uit te sluiten en er dus een Wnb-vergunning nodig is.

- Wijziging van de waterhuishouding in de omgeving van de huidige habitattypen, uitbreidingslocaties of leefgebieden (zowel grond- als oppervlaktewater);
- toename van de uitstoot van verzurende, vermestende en verontreinigende stoffen;
- verstoring van rust en stilte;
- verlies van oppervlakte aan habitatype, uitbreidingslocatie of leefgebied;
- vermindering van ruimtelijke samenhang binnen het Natura 2000 gebied en met andere gebieden;
- schade door mechanische effecten zoals bodemverdichting (zware machines) of vergraving;
- schade door trilling;
- optische verstoring door zichtbare verstoringsbronnen en verlichting;
- effecten op de populatie van soorten (afname door verjagen of doden of kunstmatige toename door uitzetten).

Deze lijst is niet uitputtend. Eén en ander wordt verder toegelicht in de bijlagen 6 en 7.

8.2 Wat moet een initiatiefnemer doen?

Als er sprake is van een vergunningplicht dient de initiatiefnemer de effecten op de natuur in beeld te brengen. Op de website van de provincie (www.gelderland.nl) is informatie te vinden over hoe dit moet. Indien onduidelijk is of er een vergunningplicht is, kan contact worden opgenomen met het bevoegd gezag (Gedeputeerde Staten van Gelderland). Voor het bevoegd gezag is het voor de beoordeling van belang dat er een duidelijke beschrijving is van de activiteit, dat wordt aangegeven in welke mate storingsfactoren aan de orde zijn en wat de ligging is ten opzichte van het Natura 2000-gebied. Zo nodig dient dat te gebeuren aan de hand van een passende beoordeling.

De vergunning Wet natuurbescherming (Wnb) haakt, in die gevallen dat voor de activiteit ook een omgevingsvergunning nodig is en er nog geen Wnb-vergunning is aangevraagd c.q. verleend, bij de omgevingsvergunning aan. Als een omgevingsvergunning wordt aangevraagd via het Omgevingsloket online en er (mogelijk) sprake is van negatieve effecten op een Natura 2000-gebied, kan dit worden aangegeven op het aanvraagformulier. Als er geen omgevingsvergunning nodig is dient de Wnb-vergunning afzonderlijk te worden aangevraagd. In figuur 8.1. zijn de te doorlopen stappen schematisch weergegeven.

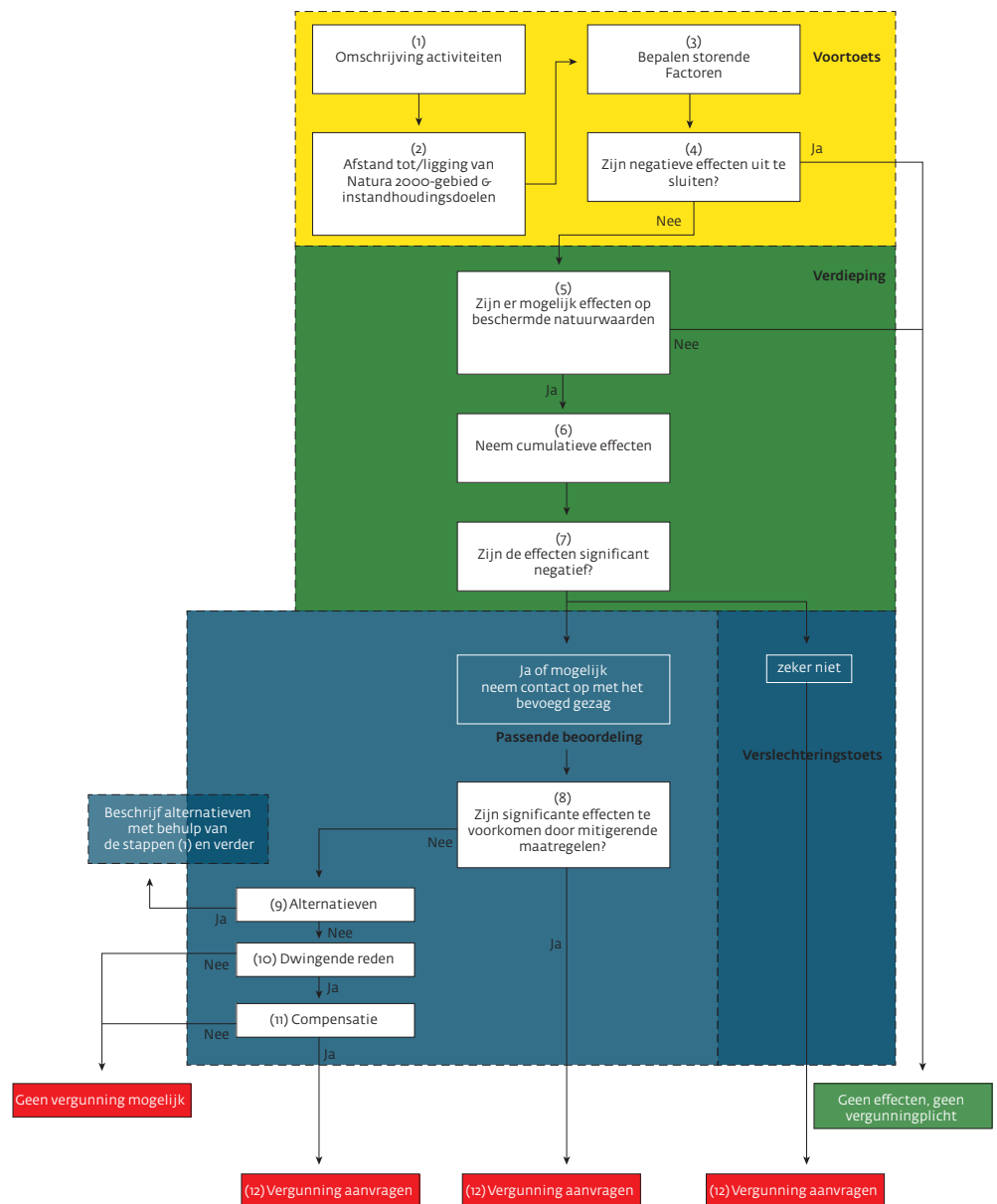

fig. 8.1. Stappenplan Wet natuurbescherming.

Gedeputeerde Staten zijn in de meeste gevallen bevoegd om Wnb-vergunningen, dan wel een verklaring van geen bedenkingen (vvgb) als bedoeld in artikel 2.27, eerste lid, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, te verlenen voor het Natura 2000-gebied Veluwe. Een uitgebreide beschrijving van de procedure voor vergunningverlening is te vinden op de website van de provincie Gelderland onder Digitaal Loket. De minister van LNV is in bepaalde gevallen bevoegd om een besluit te nemen over vergunningaanvragen. Deze gevallen worden genoemd in het artikel 2.10 van de Wet natuurbescherming.

In het geval een ontwikkeling negatieve effecten heeft, kan de ontwikkeling mogelijk toch worden toegestaan indien de negatieve effecten worden verzacht door het nemen van mitigerende maatregelen. Wanneer mitigerende maatregelen geen uitkomst bieden en aantasting van instandhoudingsdoelstellingen in het geding is, kunnen alleen ontwikkelingen vanwege een dwingende reden van groot openbaar belang worden toegestaan, onder de voorwaarde dat er geen reële alternatieven zijn voor de betreffende ontwikkeling en de negatieve effecten worden gecompenseerd. Voor diersoorten en habitattypen waarvoor nog geen duurzame situatie bereikt is, kunnen ook kleine aantastingen al leiden tot onaanvaardbaar negatieve effecten. Grootschalige ontwikkelingen kunnen de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen sterk bemoeilijken. Onder grootschalige nieuwe ontwikkelingen worden aanleg van infrastructuur, woningbouw, bedrijventerreinen en dergelijke verstaan.

Leefgebieden

Voor habitatrictlijnsoorten en vogelrichtlijnsoorten zijn leefgebieden bepaald (bijlage 5). In beginsel geldt voor deze leefgebieden dezelfde bescherming als voor habitattypen. Dat wil zeggen dat voor activiteiten of handelingen die kunnen leiden tot aantasting van het leefgebied een vergunning is vereist. Een aantal soorten hebben een nauw begrensd leefgebied dat nagenoeg geheel overeenkomt met de habitattypen. In die gevallen zal de beoordeling van effecten meestal gelijk lopen met die voor het habitatype. Er zijn echter enkele soorten zoals de Wespandief en de Zwarte specht, die nagenoeg de gehele Veluwe tot hun leefgebied rekenen. Hiermee komen ook niet habitatgebieden zoals naaldhoutopstanden voor houtproductie binnen de invloedssfeer van de Wet natuurbescherming en kan ook hier een vergunningplicht aan de orde zijn.

Bij deze grote leefgebieden zijn de mogelijkheden voor mitigatie groter dan bij kleine leefgebieden en habitattypen. Wanneer voor een soort het instandhoudingsdoel is bereikt kan, in geval van enige aantasting van het leefgebied, het nemen van kwaliteitsverbeterende maatregelen of uitbreiding van leefgebied voldoende zijn voor het verkrijgen van een vergunning. Het criterium hierbij is het behoud van draagkracht voor de in het aanwijzingsbesluit genoemde populatieomvang. Wanneer de populatieomvang zich echter nog onder het gewenste niveau bevindt (instandhoudingsdoel) zal eerst moeten worden geïnvesteerd in versterking van de populatie. Een aantasting van het leefgebied zal in dat geval zwaarder worden aangerekend.

Toetsingskader per sector

In dit beheerplan is uitgewerkt waar de kansen liggen voor behoud en ontwikkeling van de instandhoudingsdoelen, welke factoren van invloed zijn op de ontwikkeling en welke maatregelen nodig zijn voor behoud en herstel (hoofdstuk 4, 5 en 6). Op basis van deze informatie kan voor een aantal nieuwe activiteiten op voorhand bepaald worden of negatieve effecten kunnen worden uitgesloten.

In bijlage 5. zijn waar mogelijk kaders opgenomen voor activiteiten die zonder Wnb-vergunning kunnen plaatsvinden. Binnen deze kaders kan er worden uitgesloten dat dit gebruik binnen de beheerplanperiode er de oorzaak van is dat doelbereik niet wordt gerealiseerd (voorzorgbeginsel), ook niet als de effecten worden opgeteld bij de effecten van andere plannen en projecten (cumulatieve effecten).

Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat er ten opzichte van bestaande beperkingen die gelden op grond van wet- en regelgeving op het gebied van water, ruimte en milieu nauwelijks extra beperkingen door Natura 2000 worden toegevoegd. De beperkingen die worden toegevoegd aan het bestaand beleid hebben met name betrekking op stikstofuitstoot, licht, optische verstoring en geluid.

“Oude natuurmonumentdoelen”

Voor het Mosterdveen en de Leemputten van Staverden gold in de oude Natuurbeschermingswet een aangepast vergunningenregime. Deze aparte status is per 1 januari 2017 met de komst van de nieuwe Wet natuurbescherming komen te vervallen. De oude bescherming is nagenoeg geheel overgenomen door de nieuwe wet.

8.3 Vergunningverlening voor projecten waarbij stikstof vrijkomt

Voor projecten waarbij stikstof vrij komt, is het Programma Aanpak Stikstof (PAS) van toepassing. Het PAS voorziet in een toetsingskader voor stikstof waarbij ook toenames kunnen worden vergund. Het PAS zorgt hiermee voor een goede afstemming tussen natuur en bedrijven in relatie tot stikstof, zodat beide sectoren zich kunnen blijven ontwikkelen. De spelregels voor vergunningverlening in het kader van het PAS zijn opgenomen in het PAS. Het Programma Aanpak Stikstof is op 1 juli 2015 in werking getreden. Het programma wordt jaarlijks herzien. Voor de Veluwe is in het kader van dit programma een gebiedsanalyse opgesteld. Deze gebiedsanalyse vormt een integraal onderdeel van dit beheerplan. De actuele versie van deze PAS- gebiedsanalyse is te vinden op de website <http://pas.naturazoo.nl/>.

8.4 Handreiking voor bedrijven

In het geval van stikstofuitstoot biedt het PAS een helder toetsingskader. Voor de toetsing van andere effecten zoals verstoring door geluid, licht, verontreiniging en wateronttrekking is een handreiking opgesteld (Provincie Gelderland, februari 2014, Effectafstanden Natura 2000-gebieden Veluwe en Rijntakken). Met deze handreiking kan snel inzicht worden verkregen of er mogelijk sprake is van vergunningplicht. De handreiking is op te vragen bij het Provincieloket (provincieloket@gelderland.nl)

Een eenduidig antwoord op de vraag of een bedrijf in het kader van de Wet natuurbescherming vergunningplicht heeft, is er helaas niet. Daarom pelt de handreiking de vraag af. Door stap voor stap te werken, valt voor steeds meer bedrijven de vergunningplicht af, omdat negatieve effecten kunnen worden uitgesloten. De handreiking leidt u eerst door een stappenplan en zo nodig per milieuthema door een specifiek op dat thema gericht beoordelingskader. Uiteindelijk blijft een kleine groep bedrijven over waarvan de effecten inhoudelijk moeten worden getoetst. Die inhoudelijke toetsing is specialistenwerk dat buiten het kader van de handreiking valt. Overigens kan ook dan nog de conclusie zijn dat effecten kunnen worden uitgesloten.

De basis voor de handreiking is de SBI-code van het bedrijf. De handreiking gebruikt deze codes omdat bedrijven uit dezelfde categorie vaak overeenkomstige effecten hebben. De handreiking geldt uiteraard niet zonder meer als het bedrijf sterk afwijkt. De handreiking concentreert zich op de maximale afstand waarop een effect nog meetbaar is. Bij de handreiking hoort dan ook een databestand met daarin alle SBI-codes gekoppeld aan verstoringsfactoren en effectafstanden. Ligt het bedrijf verder weg, dan is een negatief effect bij voorbaat uitgesloten. Ligt het bedrijf binnen die maximum afstand, dan hangt het van de specifieke situatie af of er daadwerkelijk sprake is van een negatief effect. De beoordelingskaders in deze handreiking helpen dan om meer duidelijkheid te krijgen. Voor vragen over vergunningplicht in een specifieke situatie kan men altijd terecht bij de afdeling Vergunningverlening en Handhaving van de Provincie.

8.5 Toezicht en Handhaving

De Wet natuurbescherming is het wettelijk kader voor toezicht en handhaving in de Natura 2000-gebieden. De wet schrijft voor dat het verboden is om zonder vergunning activiteiten te ondernemen die tot significante schade kunnen leiden voor Natura 2000.

Bij toezicht en handhaving worden twee categorieën van activiteiten onderscheiden die beide een andere benadering vragen.

Categorieën van activiteiten

Er zijn twee categorieën van activiteiten te onderscheiden waarbij handhaving aan de orde is:

1. In het beheerplan of in verleende vergunningen zijn voorwaarden dan wel te nemen maatregelen benoemd die niet worden uitgevoerd.
2. Vergunningplichtige activiteiten die zonder vergunning worden uitgevoerd.

Toezicht en handhaving op de verschillende categorieën activiteiten

Wanneer er sprake is van toezicht of handhaving kan de naleving van de natuurwetgeving op drie manieren worden bereikt.

- a. Nalevingsondersteuning, zoals voorlichting, dienstverlening, handhavingscommunicatie inrichting/zonering gebied. Dit is vooral gebruikelijk bij activiteiten die onder categorie 1 vallen.

Bij objectgebonden toezicht (categorie 2 activiteiten) worden met name de volgende middelen ingezet:

- b. Toezicht door aselechte en selecte inspecties, en;
- c. Opsporing.

De inzet van bovengenoemde drie manieren wordt gekoppeld aan een uitgevoerde risicoanalyse en uitgewerkt in handhavingsbeleid.

Toezicht en handhaving wordt uitgevoerd door toezichthouders in dienst van de provincies, het waterschap, de gemeente en mogelijk terreinbeheerders. Daarnaast zijn er ook BOA's in het gebied actief bijvoorbeeld van de politie, van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit en jachtopzichters.

8.6 Fysieke veiligheid en Natura 2000

Terreinbeheerders zijn in hoge mate verantwoordelijk voor de fysieke veiligheid van hun terreinen.

Dit kan om afstemming vragen met de instandhoudingsdoelen vanuit Natura 2000. In de meeste gevallen zal dit om maatwerk gaan waarbij de verschillende verantwoordelijkheden tegen elkaar worden afgewogen.

Een voorbeeld is de wens tot meer staand dood hout in het bos. Dit kan leiden tot spontaan vallende takken en omvallende bomen. Een risico voor bezoekers. Het is gebruikelijk dat stervende bomen en dode takken langs paden en wegen regelmatig worden gekapt of gesnoeid. Soms gebeurt dit met hele lanen met oude bomen tegelijk. Dat kan serieuze schade opleveren aan het leefgebied van Zwarte Specht, Draaihals en Vliegend hert. Dit betreffen dus vergunningplichtige activiteiten.

Afhankelijk van de situatie kan worden gekozen voor mitigerende maatregelen elders in het bos. Er kan echter ook worden gekozen voor al of niet tijdelijke afsluiting van een pad. De afweging wordt bepaald door de betekenis van de oude bomen in het leefgebied ter plaatse en de mogelijkheden voor mitigatie in de directe omgeving.

Een ander voorbeeld is brandpreventie. Het risico voor brand is op de Veluwe het grootst bij de heideterreinen die gedomineerd worden door Pijpestro en Bochtige Smele. Maatregelen gericht op terugdringing van deze grasvegetaties ten behoeve van de ontwikkeling van soortenrijke heide zoals voorzien in dit plan, kunnen op zich dus al worden beschouwd als brandpreventiemaatregelen.

Het is echter niet uitgesloten dat op plekken met verhoogd risico aanvullende maatregelen moeten worden genomen. Ook hier is weer maatwerk geboden. Hierbij kan brandpreventie uitstekend samen gaan met Natura 2000-doelen. Heischraal grasland is bijvoorbeeld aanzienlijk minder brandgevoelig dan (vergraste) heide. Daarbij heeft het habitatype Heischraal grasland een uitbreidingsdoelstelling. Door de uitbreiding te lokaliseren op strategische plaatsen voor brandpreventie worden twee doelen bij elkaar gebracht. In deze sfeer kan ook worden gedacht aan omvorming van naald- naar loofhout op, vanuit het oogpunt van brandpreventie en Natura 2000-doelen, strategische plekken.

De ontwikkeling van een natuurlijker loofbostype met meer dood hout en meer ondergroei leidt doorgaans niet tot een hoger brandrisico.

9 Sociaaleconomische aspecten

9.1 Inleiding

De natuur vormt de basis voor de florerende vrijetijdseconomie op en rond de Veluwe. Daarnaast zorgt de natuur voor een aantrekkelijke woon- en werkomgeving. De natuur op de Veluwe kent ook sinds lang vanuit zowel Rijks-, Provinciaal als Gemeentelijk beleid bescherming.

Met name vanuit het bedrijfsleven worden ook zorgen geuit over de bescherming van de Veluwse natuur. Naar aanleiding van de aanwijzing van de Veluwe als Natura 2000-gebied heeft de SER Gelderland vragen gesteld aan Provinciale Staten. Naar aanleiding van deze vragen heeft de provincie onderzoek laten uitvoeren naar de sociaal-economische gevolgen van de aanwijzing¹².

De door de SER gestelde vragen luiden:

1. Kunnen bedrijven hun huidige activiteiten voortzetten?
2. Kunnen de bedrijven uitbreiden en hebben zij daarvoor een Wnb-vergunning nodig?
3. Wat zijn de extra kosten voor eventuele maatregelen die ze moeten nemen om een vergunning te kunnen krijgen?

Het uitgevoerde onderzoek was gericht op beantwoording van deze vragen. De positieve sociaal economische aspecten zijn in dit onderzoek niet meegenomen. In dit hoofdstuk wordt hier in kwalitatieve zin ook even bij stilgestaan.

9.2 Resultaten van het onderzoek

In en rondom (d.w.z. binnen een zone van 3 km rondom) de Veluwe bevinden zich 45.653 bedrijven, die werkgelegenheid bieden voor bijna 359.000 arbeidsplaatsen. Deze gegevens zijn ontleend aan de provinciale werkgelegenheidsenquête.

Vraag 1. Kunnen bedrijven hun huidige activiteiten voortzetten?

Uit het onderzoek is gebleken dat bestaande activiteiten kunnen worden voortgezet, tenzij zij tussen 2000 en 2010 projecten hebben uitgevoerd met een significant negatief effect op de instandhoudings-doelen. In dat geval moeten zij een Wnb-vergunning aanvragen (ook als ze al gerealiseerd zijn).

Op 1 oktober 2005 is de vergunningplicht in werking getreden. Alle activiteiten die na die tijd zijn ontplooid en vergunningplichtig zijn, dienen over een Wnb-vergunning te beschikken. Daarnaast geldt dit tevens voor bedrijven die tussen 2000 en 2005 projecten hebben uitgevoerd met een significant negatief effect op de instandhoudingsdoelen. De vergunningplicht geldt niet voor andere handelingen en projecten zonder significante effecten die op 31 maart 2010 bekend waren en nadien niet zijn gewijzigd.

Vraag 2. Kunnen de bedrijven op en rond de Veluwe uitbreiden?

Of bedrijven kunnen uitbreiden, hangt af van de aard van het bedrijf en hun ligging ten opzichte van de Veluwe. De natuur op de Veluwe wordt al jaren goed beschermd via ruimtelijke regelgeving van bestemmingsplan en omgevingsvisie. Uitbreiding ten koste van natuur is daarbij doorgaans uitgesloten. Wat met Natura 2000 daar aan wordt toegevoegd is de externe werking. Daarmee kunnen bedrijven ook buiten Natura 2000 beperkingen tegenkomen.

---

¹² Sociaaleconomische aspecten van Natura 2000; provincie Gelderland Mei 2012.

Van alle ruim 45.000 bedrijven zou plm. 12% bij uitbreiding waarschijnlijk een Wnb-vergunning moeten aanvragen. Het merendeel van die 12% bedrijven zijn veehouderijbedrijven en bedrijven uit de maakindustrie. De overige 88% kan uitbreiden zonder dat een Wnb-vergunning nodig is.

De Wnb-vergunning zal waarschijnlijk steeds verleend kunnen worden, al kan het zijn dat bedrijven extra maatregelen moeten treffen.

Vraag 3. Wat zijn de extra kosten voor eventuele maatregelen die ze moeten nemen om een vergunning te kunnen krijgen?

In de meeste gevallen kan met aanvullende maatregelen schade aan de natuur worden voorkomen. Dat kan tot extra kosten leiden. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan afscherpende maatregelen ter voorkoming van licht- of geluidsoverlast. Voor de veehouderij zijn in het PAS maatregelen opgenomen ter vermindering van de uitstoot van stikstof. De kosten daarvan verschillen sterk van bedrijf tot bedrijf.

De papierindustrie zal bij uitbreiding wellicht extra maatregelen moeten nemen om de grondwateronttrekking te verminderen. Deze tendens is al jaren, ook zonder Natura 2000, gaande in de papierindustrie. Van deze kosten is geen inschatting te geven.

9.3 Positieve sociaaleconomische aspecten

In bovengenoemd onderzoek stonden vooral de negatieve aspecten van Natura 2000 centraal. De positieve aspecten moeten echter niet worden vergeten.

Dat de Veluwe natuur op zich een belangrijke sociaal-economische meerwaarde heeft, wordt algemeen onderschreven¹³. Natuur is de kip met gouden eieren voor de vrijetijdseconomie (omzet op de Veluwe ca. 1 miljard euro per jaar). Natuur heeft een belangrijk positieve invloed op het woon- en vestigingsklimaat. De natuur is bovendien bijzonder belangrijk voor een goede kwaliteit van de grondwatervoorraad onder de Veluwe. Dit is van groot belang voor de drinkwatervoorziening in Nederland. Ook heeft natuur als sport- en ontspanningsruimte een belangrijk positief effect op de volksgezondheid (besparing berekend op ca. 400 milj./jaar). Kortom de natuur op zich wordt gewaardeerd en is sociaaleconomisch van grote betekenis voor Gelderland.

De vraag is echter of de aanwijzing als Natura 2000-gebied hier in sociaaleconomisch opzicht een bijdrage aan levert. Afgezien van inmiddels opduikende advertenties met de tekst: "in of nabij gelegen Natura 2000-gebied" verwijzend naar het kwaliteitswaarde van Natura 2000, is het positieve sociaaleconomisch effect, op korte termijn, waarschijnlijk beperkt. Natura 2000 gaat om bescherming op de lange termijn. De aantrekkelijkheid van de Veluwe is gelijk ook de bedreiging. Bescherming is hard nodig en Natura 2000 helpt daarbij. Met Natura 2000 kan worden gegarandeerd dat de kip met gouden eieren, ook op lange termijn, in leven blijft en het woon- en vestigingsklimaat niet wordt aangetast. Natura 2000 biedt daarmee een grotere zekerheid dan alleen een bestemmingsplan. Die zekerheid is de belangrijkste positieve sociaaleconomische waarde van Natura 2000.

13 Natuur en landschap op waarde geschat, Min EZ 2010.

9.4 De rol van het beheerplan bij sociaaleconomische aspecten

Het beheerplan biedt in de eerste plaats duidelijkheid over de mogelijkheden en beperkingen. Daarnaast biedt het inzicht in de factoren die relevant zijn voor de te beschermen natuur. Op basis daarvan kan met initiatieven beter worden ingespeeld op kansen en mogelijkheden.

10 Uitvoering en monitoring

10.1 Uitvoering

De provincie Gelderland is verantwoordelijk voor de uitvoering van dit beheerplan. De provincie zal in overleg met beheerders en andere direct betrokkenen zorgen dat de maatregelen worden uitgevoerd. Hiertoe maakt de provincie afspraken met de relevante partijen over de te leveren prestaties. De provincie stelt hiervoor financiering beschikbaar en waar nodig beleidsruimte. Voor de financiering van door derden uit te voeren maatregelen vormt de subsidieregeling “Regels Ruimte voor Gelderland 2016” (hoofdstuk 4 Vitaal platteland, natuurbeheer en ontwikkeling natuurgebieden) de basis. Alle PAS-maatregelen worden beschouwd als aanvullend op het reguliere beheer. Dat betekent dat de RRvG-subsidie voor PAS-maatregelen niet wordt beschouwd als stapeling van beheersubsidie in de zin van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL).

In het beheerplan wordt voor verschillende onderdelen een nadere uitwerking aangekondigd. Dit betreft een vennenherstelplan, een recreatiezoneringsplan en soortherstelprogramma's voor een aantal habitatsorten en vogelrichtlijnsoorten met een ongunstige staat van instandhouding.

De Provincie heeft het initiatief voor deze nadere uitwerkingen maar zal hierbij altijd de samenwerking zoeken met de direct betrokken partijen.

10.2 Monitoring en evaluatie

Doel monitoring

De provincie is verantwoordelijk voor de regie van de monitoring en evaluatie van het beheerplan. Doel van de monitoring is om die gegevens te verzamelen die nodig zijn om het beheerplan aan het eind van de planperiode te kunnen evalueren. Aan de hand van deze gegevens moet bepaald kunnen worden of de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit gerealiseerd zijn (effectmonitoring) en of de in het beheerplan beschreven prestaties (maatregelen) op een effectieve manier zijn geleverd (prestatie-monitoring).

Ook moet er informatie worden geleverd aan de Minister van LNV ten behoeve van de landelijke en gebiedsgerichte rapportages aan de Europese Commissie. De monitoringresultaten zijn daarnaast van belang voor vergunningverlening, handhaving en beheer.

Uitwerking monitoringaanpak

In dit hoofdstuk wordt de monitoring beknopt uitgewerkt. Daarbij wordt aangesloten bij het landelijke document ‘Werkwijze monitoring en beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS. Het gaat er hierbij om wat er gemonitord gaat worden en in hoeverre dit kan worden gerealiseerd met bestaande of al voorziene monitoring-activiteiten.

De uitvoering van de monitoring en evaluatie voor het beheerplan wordt door de provincie nog nader uitgewerkt in de vorm van een monitoringplan. Hierbij ligt het accent op hoe de monitoring en evaluatie gerealiseerd gaan worden. In het monitoringplan zal nader worden uitgewerkt wie gegevens aanlevert, wie de monitoring en evaluatie uitvoert en welke methoden hiervoor worden gebruikt. Het monitoringplan sluit aan op de doelen voor het beheerplan Veluwe. Voor de prestatie-monitoring wordt aangesloten op het uitvoeringsplan.

Hierbij wordt in overleg met betrokken partijen vastgelegd hoe de voortgang van de afspraken uit het uitvoeringsplan wordt gemonitord.

Effectmonitoring

In onderstaande tabel zijn op hoofdlijnen de effectindicatoren aangegeven die bij de plandoelen horen. Deze effectindicatoren bepalen wat er gemonitord wordt om het doelbereik van het beheerplan te bepalen.

Uitgangspunt is dat de gegevens die nodig zijn om de waarden van de effectindicatoren te bepalen, voortkomen uit bestaande monitoringsystemen. Daarbij gaat het voor een groot deel om de landelijke meetnetten van het NEM (Netwerk Ecologische Monitoring) en het recent ontwikkelde SNL-monitoringsysteem voor de EHS. Voor de abiotische randvoorwaarden speelt ook het provinciale Beleidsmeetnet Verdroging een belangrijke rol. In dit kader worden peilbuizen geplaatst die, aangevuld met tijdelijke (project)peilbuizen, een basis vormen voor de monitoring van natte natuurdoelen in Natura 2000 gebied Veluwe.

De provincie borgt dat in het kader van de SNL monitoring de gecertificeerde beheerders de monitoring op zich nemen van vegetatie, flora, fauna en structuur. De provincie is zelf verantwoordelijk voor de monitoring van terreinen van niet-gecertificeerde beheerders en voor de monitoring van de abiotiek en ruimtelijke condities. De monitoringssystemen zullen zo worden ingericht, dat zij samen in de monitoringbehoefte voor de effectindicatoren voorzien.

Strategisch doel	Plandoel	Effectindicator
Duurzame realisatie van instandhoudings-doelen Veluwe	Oppervlakte habitattypen behouden/verbeteren (18 habitattypen).	- Oppervlakte per habitatype
	Kwaliteit habitattypen behouden/verbeteren (18 habitattypen)	- Vegetatietypen, - Typische soorten, - Abiotische randvoorwaarden, - Stikstofdepositie, - Structuur en functie, per habitatype
	Behouden/ uitbreiden van omvang/ verspreiding leefgebied en behouden/ verbeteren kwaliteit leefgebied voor behoud/ uitbreiding populatie Natura 2000 soorten (7 habitatrictlijnsoorten, 10 vogelrichtlijnsoorten).	Omvang populatie per soort
		Trend omvang populatie per soort
		Verspreiding populatie per soort
		Trend verspreiding populatie per soort

Ten behoeve van de evaluatie van het beheerplan, moeten de waarden van de effectindicatoren met een frequentie van eens in de 6 jaar beschikbaar zijn. Voor andere doeleinden kan het nodig zijn dat sommige gegevens in een hogere frequentie beschikbaar zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor gegevens over ontwikkeling van abiotische randvoorwaarden en voor habitattypen, die nodig kunnen zijn om maatregelen tijdig bij te sturen. In het kader van het PAS worden hiervoor procesindicatoren ontwikkeld.

Prestatiemonitoring

Aan elke prestatie (maatregel) die in het kader van het beheerplan moet worden geleverd, is een prestatie-indicator gekoppeld. De prestatie-indicatoren geven aan wat er gemonitord gaat worden om te kunnen bepalen in hoeverre de in het beheerplan vastgelegde prestaties daadwerkelijk zijn geleverd. Het gaat om een groot aantal prestaties van verschillende aard. Bijvoorbeeld om maatregelen om de instandhoudingsdoelen direct te bevorderen (zoals omvorming van bos naar stuifzand), om maatregelen om de effecten van gebruik op de instandhoudingsdoelen te verminderen (mitigerend maatregelen), om het opstellen en uitvoeren van een zoneringsplan recreatie, om het invoeren van een registratiesysteem voor stikstof. In hoofdstuk 6, maatregelen, van dit beheerplan staan deze te leveren prestaties beschreven.

De effecten van de prestaties op de realisatie van de instandhoudingsdoelen worden indirect gemonitord via de effectindicatoren. Soms is het nodig om een directe relatie tussen uitvoering en effect van een specifieke prestatie/maatregel vast te kunnen stellen. De monitoring van dit effect moet dan deel uitmaken van de prestatie/maatregel zelf.

Ten behoeve van de evaluatie van het beheerplan, moeten de waarden van de prestatie-indicatoren met een frequentie van eens in de 6 jaar beschikbaar zijn. Het bijhouden en vastleggen van prestaties wordt nader uitgewerkt in het uitvoeringsplan. Hierin wordt ook uitgewerkt hoe wordt omgegaan met registratie van gebruik, van vergunningen en van compenserende maatregelen.

PAS-monitoring

In het kader van het landelijke Programma Aanpak Stikstof (PAS) is een monitoringplan ontwikkeld. De monitoring ten behoeve van het beheerplan Veluwe wordt afgestemd op en aangevuld met de hierin uitgewerkte PAS-monitoring. Het gaat hier bijvoorbeeld om monitoring van procesindicatoren en van stikstofgevoelige leefgebieden van habitat- en vogelrichtlijnsoorten. Deze afstemming wordt vastgelegd in het monitoringplan.

Nulmeting en lopende monitoring

De uitgangssituatie (nulmeting) per instandhoudingsdoelstelling is beschreven in de ecologische onderbouwing van dit beheerplan (zie bijlage 5). Hierin is op grond van beschikbare bronnen de actuele stand van zaken en de trend aangegeven. Ook is aangegeven welke aspecten worden meegenomen in lopende monitoringprogramma's.

Resterende monitoringopgave

In december 2013 is in opdracht van de provincie Gelderland door DLG een analyse gemaakt van de mate waarin de op de Veluwe voorziene SNL-monitoring voorziet in de gegevensbehoefte voor de monitoring ten behoeve van dit Natura 2000-beheerplan. Daarbij is op grond van gegevens uit maart 2013 gekeken naar oppervlakten en parameters waarvoor monitoring in het kader van SNL-subsidies gedekt wordt. Er is daarbij rekening gehouden met eigendommen van het Rijk en particulieren waarmee buiten SNL om ook afspraken gemaakt worden over de monitoring.

Habitattypen: Uit deze analyse blijkt dat op de Veluwe het grootste deel van de oppervlakte (ca. 95%) aan habitattypen wordt afgedekt door SNL-monitoring of aanvullende afspraken.

Maar niet overal worden alle aspecten gemonitord. Op ca. 65% van de habitatype-oppervlakte wordt voorzien in vegetatiekarteringen, op ongeveer 85% in inventarisatie van plantensoorten, op ca. 95% in inventarisaties van broedvogels, en op ca. 60% in inventarisatie van insecten (m.n. dagvlinders en sprinkhanen). Binnen de boshabitattypen is op ca. 95% van de oppervlakte SNL-inventarisatie van bosstructuur voorzien.

Er wordt geen specifieke monitoring opgezet voor typische soorten. Wel worden de SNL-monitoring en NEM-meetnetten zo ingericht, dat ze de gegevensbehoefte voor typische soorten zo goed mogelijk gaan dekken. Als er typische soorten zijn die hier buiten vallen, dan wordt gebruik gemaakt van expert judgement.

Vogel- en habitatrictlijnsoorten: De SNL-monitoring levert ook basisgegevens voor monitoring van de kwaliteit van het leefgebied van de vogel- en habitatrictlijnsoorten waarvoor voor de Veluwe instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd. De lopende landelijke NEM-meetnetten leveren voor deze soorten basisgegevens over de populaties op de Veluwe. Om de verspreiding en populatieomvang van deze soorten in het Natura 2000 gebied goed te kunnen monitoren, zullen in een aantal gevallen echter aanpassingen/aanvullingen in deze meetnetten moeten plaatsvinden. Dit wordt momenteel vanuit IPO/BIJ12 in NEM-verband georganiseerd, zodat op grond van de NEM-meetnetten per habitat- en vogelrichtlijnsoort voor de Veluwe ten minste een trend in populatieomvang en verspreiding kan worden bepaald.

11 De Veluwe op de kaart

11.1 Inleiding

Bij dit beheerplan horen zes kaarten.

- De kaart met de begrenzing (fig 2.1. en te vinden op www.natura2000.nl)
- De habitattypenkaart (te vinden op www.gelderland.nl),
- de leefgebiedenkaarten (bijlage 5),
- de kanskaart (bijlage 6),
- de maatregelenkaart (te vinden op www.natura2000.nl in de PAS-gebiedsanalyse Veluwe)
- de kaart met waterbeschermingszones (bijlage 7).

De kaarten vormen een belangrijk onderdeel van dit plan. In dit hoofdstuk wordt nader op deze kaarten, op hun status en doorwerking ingezoomd.

11.2 De kaart met de Natura2000-begrenzing

Dit is de kaart die is vastgesteld in het aanwijzingsbesluit en opvolgend wijzigingsbesluit van het Ministerie van LNV. Deze kaart is een gegeven basis voor dit beheerplan. Wat betreft de uitsluiting van gebouwen, erven en agrarische percelen was de oorspronkelijke kaart niet volledig. Deze onderdelen werden in de tekst uitgesloten maar dit was bewust niet overal op kaart weer gegeven. De tekst was leidend. Naar aanleiding van de uitspraak van de Raad van State van 10 februari 2016 is de kaart in detail verder uitgewerkt. Op de definitieve kaart zal exact duidelijk zijn wat wel en niet binnen de begrenzing valt.

11.3 De Habitattypenkaart

In het aanwijzingsbesluit zijn de te beschermen habitattypen beschreven. Het voorkomen van deze habitattypen op de Veluwe is geïnventariseerd. De habitattypenkaart is een weergave van deze inventarisatie en geeft aan waar zich de kwalificerende habitattypen op de Veluwe bevinden. De habitattypenkaart geeft het bevoegde gezag maar ook eigenaren en beheerders inzicht in terreinkwaliteiten die extra zorg en bescherming vergen. Daarnaast is de habitattypenkaart een belangrijke basiskaart voor vergunningverlening in het kader van de Wet natuurbescherming.

De hier gehanteerde habitattypenkaart is nog niet geheel afgestemd op de situatie ten tijde van het aanwijzingsbesluit. Daarmee vormt deze kaart nog geen volledig betrouwbare weergave van de nulsituatie. Dat betekent ook dat de hieronder gegeven oppervlakten per habitatype nog geen absolute waarden vormen. Bij het gebruik van de habitattypenkaart, met name bij vergunningverlening, is het belangrijk dat hiermee rekening wordt gehouden. De daadwerkelijke situatie in het veld is altijd doorslaggevend. In de loop van de eerste beheerplanperiode zal de habitattypenkaart worden geperfectioneerd. Op de provinciale website (www.gelderland.nl) zal altijd de meest recente versie van de habitattypenkaart zijn opgenomen.

Het doel van Natura 2000 is om de totale oppervlaktes habitattypen te behouden en deze, daar waar gewenst (aanwijzingsbesluit), uit te breiden en kwalitatief te verbeteren.

De habitattypenkaart is daarbij een belangrijk hulpmiddel.

De habitattypenkaart is feitelijk een momentopname van de aanwezige natuur. De natuur is niet statisch. Er treden veranderingen op. Naar aanleiding van het aanwijzingsbesluit mag worden verwacht dat een aantal habitattypen zich in de loop van de tijd zal uitbreiden.

Habitattypen kunnen ook verschuiven, overgaan in een ander habitatype of onverhoopt verloren gaan. Om deze veranderingen inzichtelijk te houden wordt de habitatypenkaart jaarlijks bijgesteld op basis van de op dat moment beschikbare gegevens.

In de voorgaande hoofdstukken is gesproken over uitbreiding van habitatypen ten koste van andere typen en van procesbeheer met zich in de ruimte verschuivende habitats. Bij dit soort ontwikkelingen is het van belang dat de kwaliteits- en omvangsdoelen geen geweld worden aangedaan.

Bosuitbreiding ten koste van heide is soms wenselijk en mogelijk mits per saldo de uitbreidingsdoelen voor heide niet in het geding komen. Op basis van de habitatypenkaart zijn de huidige oppervlakten van de verschillende habitatypen berekend. De oppervlakten zijn weergegeven in tabel 11.1. Met behulp van een goede monitoring wordt de vinger aan de pols gehouden. Op deze manier kan, waar nodig, tijdig worden bijgestuurd en kan ook iets als grootschalig procesbeheer verantwoord worden uitgevoerd binnen het kader van de Wet natuurbescherming.

In tabel 11.1 is de huidige oppervlakte van de verschillende habitatypen weergegeven. Deze oppervlaktes zullen minstens in stand moeten blijven. De prioriteit voor uitbreidingsdoelen is in de tweede en derde beheerplanperiode neergelegd.

Prioritaire habitats zijn met een ster* aangegeven. Voor prioritaire habitats is de bescherming en de realisatie van een gunstige staat van instandhouding extra urgent (zie hoofdstuk 2).

Tabel 11.1 Oppervlakte habitatypen

Habitatype nummer	Habitatype naam	oppervlakte 2011 (ha)
H2310	Stuifzandheiden met struikheide	1800
H2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	117
H2330	Zandverstuivingen	2237
H3110	Zwakgebufferde vennen	3
H3130	Zure vennen	36
H3260A	Beken en rivieren met waterplanten	1
H4010A	Vochtige heiden	105
H4030	Droge heide	10230
H5130	Jeneverbesstruwelen	161
*H6230	Heischrale graslanden	327
*H7110B	Actieve hoogvenen	5

Habitatype nummer	Habitatype naam	oppervlakte 2011 (ha)
H7140	Trilvenen	2
H7150	Pioniervegetaties met snavelbiezen	9
H7230	Kalkmoerassen	0
H9120	Beuken-Eikenbossen met hulst	5874
H9190	Oude eikenbossen	1768
*H91EoC	Vochtige alluviale bossen	15
Totaal		22690

*: prioritair habitatype

Indien er onverhoopt toch een afname optreedt van een oppervlakte habitatype dan zal de provincie de eigenaar/beheerder op wiens terrein de afname is opgetreden er op aanspreken en verplichten om eenzelfde oppervlakte als die verloren is gegaan, te herstellen. Het herstel dient bij voorkeur op de zelfde plek plaats te vinden. Er kunnen echter goede redenen zijn om, in overleg met het bevoegde gezag, naar een andere kansrijkere plaats uit te zien. De voorwaarde hierbij is dat op zijn minst de zelfde kwaliteit kan worden gerealiseerd.

Voor de kosten van het herstel geldt het volgende:

Voor het beheer van habitattypen is de normale SNL-beheersubsidie beschikbaar. Indien de afname van een habitatype is ontstaan door onvoldoende beheer, terwijl er wel een beheersubsidie is gegeven die tot instandhouding had moeten leiden, dan is de eigenaar/beheerder aansprakelijk voor het terugbrengen van oppervlakte en kwaliteit van het betreffende habitatype. Is de afname ontstaan door andere oorzaken, dan kan een beroep worden gedaan op omvormingssubsidie bij de provincie.

11.4 De Leefgebiedenkaart

Naast habitattypen zijn er ook habitatoorten en vogelrichtlijnsorten opgenomen in het aanwijzingsbesluit. De leefgebieden van deze soorten zijn niet beperkt tot de kwalificerende habitattypen van de habitattypenkaart. In de huidige situatie zijn enkele soorten zelfs sterk afhankelijk van niet kwalificerende habitattypen zoals bijvoorbeeld oude grove dennenbossen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Wespindief, de Draaihals en de Zwarte specht. Voor de leefgebieden geldt in feite hetzelfde als voor de habitattypen. Een goed beheer en bescherming is vereist en voor activiteiten die mogelijk kunnen leiden tot significante schade geldt een vergunningplicht in het kader van de Natuurbeschermingswet. De leefgebiedenkaarten zijn dan ook, net als de habitattypenkaarten, een belangrijke basis voor vergunningverlening.

Voor elke soort is het leefgebied op de kaart van de Veluwe ingetekend. Er wordt onderscheid gemaakt in niet geschikt leefgebied, mogelijk bezet geschikt leefgebied en bezet geschikt leefgebied.

In “bezet geschikt leefgebied” zijn daadwerkelijk broedparen vastgesteld. “Mogelijk bezet leefgebied” lijkt geschikt als broedgebied voor de soort maar broedparen zijn niet vastgesteld. De aanduiding “mogelijk bezet leefgebied” kan wijzen op (tijdelijke) afwezigheid van broedgevallen. Het kan echter ook betekenen dat broedgevallen niet zijn opgemerkt. Het vaststellen van een broedgeval van bijvoorbeeld een Wespandief kan zelfs voor een specialist nog erg lastig zijn.

De interpretatie van de leefgebiedkaarten is minder direct dan bij de habitattypenkaarten. Een habitattypenkaart is wel of niet aanwezig. Bij soorten ligt dat anders. Een soort als bijvoorbeeld de Boomleeuwerik heeft nagenoeg de gehele Veluwe als leefgebied. De soort wordt echter niet in gesloten bos aangetroffen maar juist aan randen en open plekken in het bos. Hij kan dus overal op de Veluwe voorkomen maar wel op specifieke plekken. Een ingreep in een aaneengesloten bos zonder open plekken hoeft dus geen effect te hebben op de Boomleeuwerik. Het kappen van een stuk bos kan juist positief uitpakken voor de soort. Er ontstaat immers een open plek.

Dit in tegenstelling tot de Zwarte Specht die overal in het bos kan voorkomen. Ook voor deze soort kan een kleine open plek tot verbetering leiden wanneer er een geschikte plek voor mieren ontstaat. Een te veel aan open plekken gaat echter te koste van de grootschaligheid van het bos waardoor de kwaliteit van het gebied als geheel voor deze soort achteruitgaat. De cumulatie van vele kleine ingrepen op het totaal is dan ook een belangrijk aandachtspunt. Het mag duidelijk zijn dat voor een juiste interpretatie de leefgebiedenkaarten samen met de Ecologische onderbouwing (bijlage 5) dienen te worden beschouwd.

In bijlage 5 zijn de leefgebiedenkaarten van de habitat- en vogelrichtlijnsoorten opgenomen.

11.5 De Kanskaart

In het aanwijzingsbesluit is voor een aantal habitattypen en soorten een uitbreidingsdoelstelling opgenomen. De mogelijkheid tot uitbreiding is doorgaans gebonden aan ruimte, abiotische voorwaarden en een bepaalde milieukwaliteit. Daarbij wordt de kans van slagen aanzienlijk groter wanneer kan worden aangesloten bij een bestaand habitattypen of leefgebied. Uitbreiding kan dus niet zo maar overal. Op de kanskaart zijn locaties aangegeven die op basis van de huidige kennis geschikt lijken als uitbreidingslocaties. Voor bos zijn dat bijvoorbeeld de oude bosgroeiplaatsen, voor heide, heischraal grasland en stuifzand zijn geschikte locaties verkend en voor de soorten betreft het de potentiële leefgebieden.

Voor het bevoegd gezag en voor eigenaren en beheerders vormt de kanskaart een handreiking voor ontwikkelingsmogelijkheden, mogelijkheden voor verschuiving en zo nodig voor compensatie van verlies aan habitat elders.

Oppervlaktes op de kansenkaart

In tabel 11.2 is aangegeven wat de oppervlakte van de gebieden is die geschikt zijn voor omvorming naar habitattypen. Deze cijfers geven dus aan welke potentie er is om habitats uit te breiden.

In de tabel is onderscheid gemaakt in twee categorieën.

Categorie 1, betreft de zodanige versterking van een habitatype dat het uiteindelijk kwalificeert.

Categorie 2, betreft de ontwikkeling van habitattypen na verwijdering van bestaand bos.

Tabel 11.2 Oppervlakte gebied dat geschikt is voor omvorming naar habitatype

Categorie 1 Huidig type natuur	geschikt als habitatype	oppervlakte (ha)
niet kwalificerende heide	droge heide	2975
niet kwalificerende heide	vochtige heide	550
natuurlijke graslanden	schraal grasland	1400
vennen	kwalificerende vennen	14
niet kwalificerende zandverstuivingen	zandverstuivingen	545
bos op oude bosbodem	oud loofbos	6660
subtotaal		12144
Categorie 2 omvorming uit bos		
Huidig gebruik	geschikt als habitatype	
bos	droge heide	1030
bos	heischraal grasland	15
bos	stuifzand	145
bos	stuifzandheide	355
bos	vochtige heide	50
bos	zwakgebufferd ven	1
subtotaal		1596
totaal geschikt voor omvorming		13740

De kanskaart houdt geen verplichting in tot het ontwikkelen van een bepaald habitatype. Voor veel habitatypen blijkt er voldoende ruimte om op termijn aan de uitbreidingsdoelstellingen te kunnen voldoen. Enkele habitatypen vragen hele specifieke condities die slechts op een beperkt aantal plaatsen op de Veluwe voorkomen. Hierbij moet bijvoorbeeld worden gedacht aan oude bosgroeiplaatsen of locaties met veel kwelwater. Aantasting van de kwaliteit van dergelijke uitbreidingslocaties door vergraving, ontwatering of anderszins kan de realisatie van de uitbreidingsdoelstelling in gevaar brengen. Om deze reden geldt ook voor de uitbreidingslocaties, zolang de uitbreidingsdoelstelling nog niet is bereikt, een vergunningplicht in het kader van de Wet natuurbescherming (aantasting natuurlijke kenmerken van het gebied).

De kanskaart is opgenomen als bijlage 6.

11.6 De Maatregelenkaart

De maatregelenkaart is de kaartweergave van de in hoofdstuk 6. beschreven PAS-maatregelen voor de eerste beheerplanperiode. Deze kaart is niet in dit beheerplan opgenomen. Hij is te vinden in de PAS-gebiedsanalyse (www.natura2000.nl). De in dit hoofdstuk ook beschreven “niet PAS-maatregelen” zijn dus niet op een kaart vastgelegd. De reden hiervoor is dat deze maatregelen minder locatiegebonden zijn. Ze zijn gebonden aan een habitatype of een leefgebied maar dat kunnen verschillende plekken op de Veluwe betreffen.

11.7 Waterbeschermingszones

Op de kaart met waterbeschermingszones zijn twee typen beschermingszones gecombineerd. Bescherming tegen ontwatering en bescherming tegen vervuiling.

Ontwatering

Het gaat hierbij om de bescherming tegen ontwatering van natte en vochtige habitatypen. Activiteiten binnen de beschermingszone die effecten kunnen hebben op de waterhuishouding kunnen de doelen schaden en zijn dus vergunningplichtig.

Vervuiling

Het gaat hierbij om vervuiling door meststoffen en bestrijdingsmiddelen. Op de kaart zijn de beken aangegeven die vallen binnen de bescherming van Natura 2000. Deze beken worden alle beschouwd als “ecologisch waardevolle waterlopen” in de zin van het Activiteitenbesluit milieubeheer. Voor de gangbare teelten voldoen de wettelijke eisen voor wat betreft bemesting, inzet van bestrijdingsmiddelen en teeltvrije zones. Voor het ingebruik nemen van een perceel grenzend aan een beek ten behoeve van bloembollenteelt geldt een vergunningplicht.

Literatuur

ABRvS 6 maart 2013, nr. 201113007/1/A4, r.o. 4.

ABRvS 1 mei 2013, nr. 201011080/1/A4, r.o. 8.3.

Altenburg & Wymenga en Van Oord Faunatechniek, Effectenstudie jacht, beheer en schadebestrijding in Natura 2000 gebieden (2008).

Burg, Arnold van den, R.J. Bijlsma, R. Bobbink. Arme bossen verdienen beter. OBN-brochure 2015

Beers P. van, Boedeltje G. Veluwse vennen in beeld: resultaten van 9 jaar monitoring van ecologie en waterkwaliteit in het werkgebied van Waterschap Veluwe. Waterschap Veluwe, Apeldoorn 2011.

Beheerplan Kroondomein Het Loo, 2005.

Bijlsma, Rob G., Rob Lensink & Frans Post (1985) – ‘De Boomleeuwerik *Lullula arborea* als broedvogel in Nederland in 1970-84’. In: *Limosa* 58, afl. 3, p. 89 – 96.

Bijlsma R.J, Natuurkwaliteit dankzij extensief beheer, 2009 (Alterra-rapport 1902)

Checklist beheerplannen, Regiebureau Natura 2000, 2011

Diermen J. van, Manen W. van, Rijn S. van, Geneijgen P., 2011. Ecologie van de Wespindief *Pernis apivorus* op de Veluwe in 2008-2010, populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel. Natura 2000 rapport, Provincie Gelderland Arnhem NL / stichting Boomtop

Kuper, J.H. Omvorming naar natuurlijke boslandschappen, Voordracht Natuurlijke Boslandschappen. Staatsbosbeheer, Driebergen 2009.

Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland, Sovon, onderzoeksrapport 2008/14, Beek-Ubbergen, 2008

Fopma, A, Aanvulling Effectenstudie jacht, beheer en schadebestrijding in Natura 2000 gebieden, Provincie Gelderland 2008

Gies, T.J.A. et al. Ammoniakemissie en depositie in en rondom de Natura 2000-gebieden en beschermde natuurmonumenten in de provincie Gelderland, Alterra, Wageningen, 2009. Berekening Aerius 1.5.

Henkens, R.J.H.G. e.a, Verkenning van het effect van recreatie op broedvogels, Alterra, Wageningen, 2003

Jagers op Akkerhuis G.A.J.M. e.a, Dood hout en biodiversiteit, Alterra-rapport 1320. 2005

Kleijn, D, Effecten van geluid op wilde soorten - implicaties voor soorten betrokken bij de aanwijzing van Natura 2000 gebieden; gepubliceerd: 13 jan 2009

Krijgsveld, K.L., Smits, R.R., Winden, J. van der (2008) - Verstoringsgevoeligheid van vogels. Vogelbescherming Zeist Nederland

Koomen, A.J.M. & G.J. Maas, 2009. Zoekgebieden voor heide, stuifzand en heischraal grasland op de Veluwe (Natura 2000). Inventarisatie van geschikte gebieden voor uitbreiding en verbinding. Wageningen alterra, Alterra-rapport 1800.
Sociaaleconomische aspecten van Natura 2000; Provincie Gelderland Mei 2012

Lahr, J., R. Smidt, C. Vink, M. de Lange en J. Deneer, 2014. Ecologische gevolgen van bollenteelt op de Veluwe; Bureaustudie naar omvang bollenteelt, bestrijdingsmiddelengebruik en mogelijke effecten op natuur. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2542

Natuur en landschap op waarde geschat, Min EZ 2010

Natura 2000 Doelendocument, LNV 2006.

Nijssen, Marijn en J. Vogels (Stichting Bargerveen), Heidelandschap in ontwikkeling, OBN brochure, 2015

Profielendocument, Ministerie LNV, 2008. Natura 2000 habitattypen in Gelderland, Alterra-rapport 1769, Wageningen, 2008.

Riksen M., L. Sparrius & M. Nijssen. Stuifzanden: advies voor beheer en herstel van stuifzanden. Brochure O+BN, 2011.

Smit, J.T. & R.F.M. Krekels 2008. Vliegend hert op de Veluwe Beschermingsplan 2009-2013. – EIS-Nederland en Bureau Natuurbalans-Limes Divergens, Leiden – Nijmegen.

Turnhout, Chris van, Ruud van Beusekom, Marijn Nijssen, Herman van Oosten. Toevlucht voor de tapuit Bescherming van een bijzondere trekvogel. OBN brochure 2014

Zollinger, R cs, Veluwse heide verbonden. RAVON, Vlinderstichting, EIS.

Provincie Gelderland

Markt 11

6811 CG Arnhem

Postbus 9090

6800 GX Arnhem

T (026) 359 99 99

provincieloket@gelderland.nl

www.gelderland.nl